Učenje o monoteizmu

Teološko i historijsko istraživanje izvornog učenja o monoteizmu na osnovu najranijih izvora islama

التَّوحِيد

Abu Hamzah ibnu Musafir

بسم الله الرحمن الرحيم

Učenje o monoteizmu

Teološko i historijsko istraživanje izvornog učenja o monoteizmu na osnovu najranijih izvora islama

---

Napisao[1]

Abu Hamzah ibnu Musafir

---

[1] **Napomena:** Bosanski prijevod knjige „Učenje o monoteizmu – Teološko i historijsko istraživanje izvornog učenja o monoteizmu na osnovu najranijih izvora islama“ nastao je u dogovoru s autorom, ali ga autor nije sam uradio.

Naslov: Učenje o monoteizmu – Teološko i historijsko istraživanje izvornog učenja o monoteizmu na osnovu najranijih izvora islama

Autor: Abu Hamzah ibnu Musafir

Izdanje: E-knjiga u boji

Prvo izdanje: 09/2026

Posljednje manje izmjene: 10/2026

©2026, vlastito izdanje

Web-stranica: www.ibnu-musafir.com

O ovoj knjizi

Poznato je da se tri religije općenito ubrajaju u monoteističke, a to su, hronološkim redom, judaizam, kršćanstvo i islam. Ove tri religije nazivaju se i abrahamskim religijama, jer svaka od njih svoje porijeklo veže za Ibrahima.

Cilj ovog djela jeste što autentičnije prikazati učenje o monoteizmu na osnovu najranijih tekstualnih izvora islama. Težište je prvenstveno na pitanju šta čini temeljni sadržaj islamskog razumijevanja monoteizma i kako je to definirano u tekstualnim izvorima islama.

Ova knjiga je namijenjena kako čitaocima koji se izjašnjavaju kao muslimani, tako i pripadnicima drugih religija koji žele steći dublje razumijevanje islama i njegove suštinske poruke, odnosno ranog poimanja monoteizma uopće.

U opsežnom uvodu razmatra se, u širem smislu, suštinska uloga predaje u religijama, uz poređenje abrahamskih religija. U tom kontekstu se, iz različitih uglova, prikazuje jedinstven položaj koji su islamske nauke o predaji zauzimale na polju historijske predaje.

O autoru

Abu Hamzah ibnu Musafir izučava islamske nauke od sredine devedesetih godina prošlog stoljeća. U tu svrhu proveo je nekoliko godina u arapskom svijetu, gdje je studirao na različitim fakultetima u Kairu i Damasku.

Tokom studija naučio je napamet Kur'an, kao i druge arapske izvorne tekstove i arapsku poeziju. Objavio je brojne radove iz različitih oblasti islamskih nauka na arapskom i drugim jezicima.

Najviše se bavi osnovama islamskog vjerovanja, analizom i poređenjem različitih vjerskih pravaca, teorijskim i praktičnim hadiskim naukama, osnovama predaje i tefsira te uporednim proučavanjem religija.

Sadržaj

Tabela transkripcije 10

Uvod 13

Napomene o ovoj knjizi 15

Suštinska uloga predaje u svim religijama 16

Judaizam i kršćanstvo u pogledu autentične predaje – tekstualna kritika, Bart D. Ehrman i njegovi kritičari 16

Islam u pogledu vjerodostojne predaje 19

Islamski izvori: Kur'an, Sunnet i konsenzus 25

Prenosioci islamskih izvornih tekstova i značenje pojma ahlu s-sunnati wa-l-ǧamāʿah 29

Pojava rascjepa – hadis o firkama/sektama 30

Sve veće mijenjanje vjerskih učenja kao opća pojava 33

Istinska poruka monoteizma u islamu i raširena zabluda o njenom značenju 35

Monoteizam u obožavanju kao temelj islama 36

Objašnjenje riječi islam koje je dao Poslanik ﷺ 36

Razlika između temelja islama i propisa izgrađenih na njemu 37

Mogućnost opravdanja zbog neznanja 38

Razlike u pravnim propisima među raznim vjerovjesnicima ﷺ 38

Činjenica da se prvo poziva u tevhid, a tek potom u pojedinačne obrede, naredbe i zabrane 41

Tevhid/monoteizam je temelj islama 43

Značenje svjedočenja vjere u ranim izvorima islama i zabluda o tom značenju 45

Predislamski idolopoklonici vjerovali su u jedinog Stvoritelja 46

Kur'anski ajet: „Zar je on obožavane sveo na jednog jedinog obožavanog?“ 47

Poziv vjerovjesnika i odgovor njihovih naroda 48

Ajet: „Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim!“ 49
Ajet: „Načini nam predmet obožavanja (ilāh) kao što oni imaju predmete obožavanja (ālihah)“ 51
Ajet: A da ih upitaš: „Ko je nebesa i Zemlju stvorio …“ 52
Tvrdnja da je politeizam uvijek povezan s idejom drugog božanstva 54
Značenje dvaju termina rabb i ilāh 56
O daljnjoj podjeli tevhida na ar-rubūbiyyah, al-ulūhiyyah i al-asmāʾu wa-ṣ-ṣifāt 57

Poziv na izvorni monoteizam: nekad i danas 59
Poziv vjerovjesnika ﷺ i reakcija naroda 59
Vrijeme stranosti 61

Značenje riječi „islam“ 62
Važnost naziva u vjeri, a posebno riječi islam 62
Jezičko značenje riječi „islam“ i korijena salima 62

Primjena korijena salima u Kur'anu – primjer monoteiste i politeiste 64
Lingvisti o ovom ajetu 64
Taberi o ovom ajetu 66
Šta bi, prema već opisanom pogrešnom shvatanju, moralo proizlaziti iz ovog ajeta 69

Jezičko značenje riječi islam i kako ono proizlazi iz glagola i korijena 72
Značenje glagola aslama 72
Veza između korijena salima i izvedenog glagola aslama 73

Jasno objašnjenje riječi islam u Kur'anu 75
„Predaja lica“ jeste ihlas 77
Pjesma Zejda ibn Amra ibn Nufejla رضي الله عنه 79

Politeizam 81
Značenje termina „mali širk“ i „veliki širk“ 83
Oblici širka prema podjeli tevhida 84

Značenje ibadeta/obožavanja 86
Veliki širk jeste izjednačavanje Allaha i Njegovih stvorenja u onome što je svojstveno jedino Stvoritelju 88
Širk Arapa u zauzimanju (šafāʿah) 91

Nedopušteno proglašavanje muslimana nevjernikom 94
Značenje riječi takfīr 94
Zastranjivanje haridžija 95
Osuda nedopuštenog tekfira koju je izrekao sam Poslanik ﷺ 95
Propisi šerijata odnose se samo na ono što je izvana vidljivo 96
Načelo opravdanja zbog neznanja (al-ʿuḏru bi-l-ǧahl) 97
Zašto je i kada neznanje o dijelovima objave opravdano 98

Razlika između politeista i monoteista u islamskoj teologiji 100
Islam znači ihlas – nijedan politeista ne ostvaruje ihlas 100
Islam je ḥanīfiyyah – politeista nije hanif 102
Islam je vjera Ibrahima (millatu Ibrāhīm) – politeista tome iz temelja protivrječi 104
Kada bi islam bio samo izjava izgovorena jezikom, arapski idolopoklonici bili bi muslimani 104
Islam znači odricanje od taguta – politeista ne ostvaruje ovo načelo 105

Širk kao suprotnost islamu 108

Allah ne prašta grijeh širka – osim putem iskrenog pokajanja 112

Samo monoteistička duša ulazi u Džennet 113
Politeista ne ispunjava svrhu stvaranja i vjere 113

„Neuki politeista“ ne poznaje značenje svjedočenja vjere 116

Hadisi o iskušenju određenih ljudi na Sudnjem danu 117

Politeista može ući u islam jedino putem tevbe od širka 120

Širk uništava sva dobra djela 122
Protivrječnost s Kur'anom u tom pogledu 124

Protivrječne posljedice 126
Posljedica jednakog tretiranja svih neukih politeista 126
Ko zanemari jednu vrstu širka mora zanemariti i sve ostale 126
Mnogi politeisti morali bi se prije smatrati muslimanima nego oni koji danas ispovijedaju islam 127
Protivrječnost s Kur'anom, Sunnetom i konsenzusom u mnogim pogledima 128
Većina ljudi zapada u širk zbog neznanja 129

Riječ mušrikūn u Kur'anu uvijek uključuje i neukog politeistu 132

Pogrešne metode dokazivanja 136
Slijeđenje višeznačnih tekstova objave i izjava učenjaka 138
Izjave učenjaka same po sebi nisu samostalan dokaz 143

Primjeri pogrešne argumentacije izvornim tekstovima ili izjavama učenjaka 145
Hadis o Zatu Envat 145
Ti ashabi Poslanika zatražili su postupak koji se ne svrstava u veliki širk 146
Zašto je Poslanik odlučno odbio ovu molbu 147
Tačke koje pojašnjavaju i potvrđuju ono što je rečeno 148
Hadis Muaza ibn Džebela ﷺ 150
Ispravno razumijevanje ovog hadisa 151
Apsurdne posljedice pogrešnog tumačenja ovog hadisa 152

Razne tvrdnje 155
„Muslimanima se greške praštaju" 155
Protivrječan primjer 157
„Ni onaj ko čini širk pod prisilom nije mušrik" 158
„Ako se kufr može opravdati neznanjem, onda isto mora važiti i za širk" 160
Ispravno i pogrešno razumijevanje prepreka tekfiru (mawāniʿu t-takfīr) 161

Završna riječ *164*

Napomene o transkripciji 166

Napomene o oblikovanju te pisanju velikog i malog početnog slova u transkribovanim riječima 167

Literatura 168

Hronološki pregled ranih islamskih autora 173

Tabela transkripcije

Transkripcija	Arapsko slovo	Naziv	Pomoć pri izgovoru
ā	ا	Alif	dugo a (kao u „sat“, ali produženo)
b	ب	Bāʾ	kao b u „brat“
d	د	Dāl	kao d u „dan“
ḍ	ض	Ḍād	nema ekvivalenta (tamno, emfatično d)
ḏ	ذ	Ḏāl	zvučni međuzubni glas (vrh jezika između zuba), kao th u engl. „this“
f	ف	Fāʾ	kao f u „farba“
ǧ	ج	Ǧīm	kao dž u „džep“
ġ	غ	Ġain	nema ekvivalenta (slično francuskom „r“, ali mekše – velarno)
h	ه	Hāʾ	blago h, samo izdah (mekše od bosanskog h)
ḥ	ح	Ḥāʾ	nema ekvivalenta (snažno, napeto h iz ždrijela, kao u arap. „Aḥmad“)
ḫ	خ	Ḫāʾ	kao h u „hljeb“
k	ك	Kāf	kao k u „kuća“
l	ل	Lām	kao l u „list“
ḷ	ل	Lām mufaḫḫamah	tamno, „puno“ l (samo u riječi Allah)
m	م	Mīm	kao m u „majka“

Transkripcija	Arapsko slovo	Naziv	Pomoć pri izgovoru
n	ن	Nūn	kao n u „noć“
q	ق	Qāf	nema ekvivalenta (duboko k, tvori se dublje u grlu)
r	ر	Rāʾ	treperavo r (vrhom jezika), kao u „more“
s	س	Sīn	bezvučno s, kao u „sunce“
š	ش	Šīn	kao š u „šuma“
ṣ	ص	Ṣād	nema ekvivalenta (tamno, emfatično bezvučno s)
t	ت	Tāʾ	kao t u „tama“
ṭ	ط	Ṭāʾ	nema ekvivalenta (tamno, emfatično t)
ṯ	ث	Ṯāʾ	bezvučni međuzubni glas (vrh jezika između zuba), kao th u engl. „think“
w / ū	و	Wāw	kratko, usneno u, kao u „auto“ / dugo u, kao u „put“ (produženo)
y / ī	ي	Yāʾ	kao j u „jabuka“ / dugo i, kao u „vino“ (produženo)
z	ز	Zāy	zvučno s, kao u „zora“
ẓ	ظ	Ẓāʾ	nema ekvivalenta (tamno, emfatično ḏ)
ʾ	ء	Hamzah	kratki prekid glasa u grlu (glotalni ploziv)
ʿ	ع	ʿAin	nema ekvivalenta (zvučni ždrijelni glas, kao ʿ u „Kaʿbah“)

- Kratki samoglasnici: a, i, u; dugi samoglasnici: ā, ī, ū; diftonzi: au, ai

Tabela važi za naučnu transkripciju, koja se u ovoj knjizi koristi samo tamo gdje je potrebna. Riječi i imena koji su ušli u bosanski jezik pišu se prema pravopisu bosanskoga jezika (npr. hadis, širk, Buhari). Dodatne napomene nalaze se na kraju knjige.

Uvod

Poznato je da se tri religije općenito ubrajaju u monoteističke, a to su, hronološkim redom, judaizam, kršćanstvo i islam. Ove tri religije nazivaju se i abrahamskim religijama, jer svaka od njih svoje porijeklo veže za Ibrahima[2] عليه السلام[3].

Kao što je vidljivo iz naslova, cilj je ove knjige da islamsko razumijevanje monoteizma – na arapskom označeno kao *tauḥīd*[4] – što autentičnije prikaže na osnovu najranijih tekstualnih izvora islama.

---

[2] Na arapskom: Ibrāhīm (u Bibliji: Abraham), kojeg muslimani nazivaju „ocem vjerovjesnika“.

[3] Simbol u arapskom pismu. Prevodi se otprilike kao „Allah ga blagoslovio i mir mu podario“. Muslimani iskazuju svoje poštovanje svim vjerovjesnicima – poput Ibrahima, Musaa, Isaa i mnogih drugih – spominjući ovu ili sličnu formulu.

[4] U prijevodima, naravno, po pravilu nije moguće pronaći termin u drugom jeziku koji originalu odgovara u svakom pogledu. Stoga treba odmah na početku pojasniti kako se termin monoteizam u ovoj knjizi koristi i razumijeva.

Riječ monoteizam obično se prevodi kao „vjerovanje u jednog Boga“. Riječ se sastoji od dva izvorno grčka pojma: „monos“, što znači „sam/jedinstven“, i „theos“, što znači „bog“. U evropskim jezicima ovaj se termin već nekoliko stoljeća uobičajeno koristi da označi da je neka religija slobodna od obožavanja više različitih božanstava.

Kao i kod drugih termina, postoje različite definicije riječi monoteizam. Općepoznato je, naprimjer, da se kršćansko i islamsko poimanje Stvoritelja svijeta i Njegovih svojstava razilaze u nekoliko aspekata – a ipak se oba nazivaju „monoteizmom“. Pitanje se, dakle, u konačnici svodi na to kako se termin definira kada se upotrebljava.

Primarni cilj ove knjige jeste prikazati islamsko razumijevanje monoteizma na osnovu najranijih izvora islama. Kada se u ovoj knjizi spominje termin „monoteizam“, on se općenito odnosi na islamski monoteizam, koji odgovara arapskoj riječi *tauḥīd*. Istinsko značenje ovog monoteizma i način na koji se ono izvodi iz islamskih tekstualnih izvora upravo je ono što ova knjiga nastoji ...--

Knjiga je prvenstveno namijenjena onima koji već imaju određeno predznanje o temeljnim načelima islama. S jedne strane, ova tema je posebno relevantna za muslimane koji žele produbiti svoje razumijevanje temelja islama i doći do autentičnog učenja izvedenog iz ranih izvora islama.

S druge strane, ova knjiga i nemuslimanskim čitaocima – kako onima koje ova tema općenito zanima, tako i onima koji je izučavaju – pruža bolje razumijevanje učenja o monoteizmu iz perspektive rane islamske teologije.

Prema islamskom učenju, postoji samo jedan istinski monoteizam. On se ogleda u poruci s kojom su poslani svi vjerovjesnici ﷺ. Ti su vjerovjesnici uglavnom isti oni koji su poznati i u judaizmu i u kršćanstvu, te se stoga spominju u Tevratu i Indžilu, odnosno u Starom i Novom zavjetu Biblije.

Za razliku od Jevreja, muslimani Isaa priznaju kao vjerovjesnika, ali ne kao sina Božijeg, kako vjeruju mnogi kršćani – iako ni izdaleka svi.

Nadalje, poznato je da muslimani potvrđuju i vjerovjesništvo Muhammeda ﷺ. Islam tako smatra Nuha, Ibrahima, Ismaila, Ishaka, Jakuba, Jusufa, Musaa, Isaa i Muhammeda[5], kao i druge koji ovdje nisu poimenično spomenuti, časnim vjerovjesnicima jedinog Stvoritelja.

---

istražiti. Za taj cilj stoga je nebitno koje dodatne definicije možda postoje kod pojedinih religiologa i historičara. Isto vrijedi i za „politeizam“ i arapsku riječ *širk*.

Isti problem prijevoda javlja se, naprimjer, i kod termina „vjera“, odnosno „religija“, za arapsko *dīn*, ili kod riječi „Bog“ – što se već vidi iz različitih poimanja u islamu i kršćanstvu.

U ovoj će se knjizi takve riječi uvijek koristiti u njihovom općem značenju, ili će njihovo značenje biti pojašnjeno u određenom kontekstu. Šta islamski „monoteizam“, kako je opisan u Kur’anu, i islamska „religija“ zaista jesu i po čemu se razlikuju od drugih poimanja – upravo je to ono što ova knjiga nastoji istražiti.

[5] Na arapskom: Nūḥ, Ibrāhīm, Ismāʿīl, Isḥāq, Yaʿqūb, Yūsuf, Mūsā, ʿĪsā i Muḥammad

Napomene o ovoj knjizi

Ova je knjiga namijenjena kako čitaocima koji se izjašnjavaju kao muslimani, tako i pripadnicima drugih religija koji žele saznati više o islamu i njegovoj suštinskoj poruci, odnosno općenito o tome kako se monoteizam shvatao u ranom periodu.

Radi lakšeg razumijevanja, arapski se stručni termini pri prvom spominjanju, kada god je moguće, objašnjavaju u napomenama. Radi lakše čitljivosti, arapski stručni termini u naučnoj transkripciji pišu se u ovoj knjizi dosljedno malim slovom i kurzivom, dok se riječi koje su ušle u bosanski jezik pišu prema pravopisu bosanskoga jezika. Detalji i izuzeci navedeni su u napomenama na kraju knjige.

Kako bi se čitaocu olakšalo poređenje s originalnim tekstovima, oni su uvijek navedeni prije odgovarajućeg bosanskog prijevoda. Radi lakšeg pronalaženja izvora, za citate su u cijeloj knjizi korišteni tekstovi odgovarajućih izdanja digitalne biblioteke al-Maktabatu š-šāmilah. Treba napomenuti da su izdanja al-Maktabatu š-šāmilah često revidirana (npr. potpunom vokalizacijom tekstova).

Suštinska uloga predaje u svim religijama

Religija općenito počiva na predaji. Bez tradicije, tj. prenošenja izvornog učenja, njen daljnji opstanak uopće ne bi bio zamisliv. Zbog toga predaja ima suštinsku ulogu u religijama – a mnogi vjernici danas toga uopće nisu svjesni.

Mnogi ljudi su – najčešće još od djetinjstva – uvjereni u određeno vjersko učenje, ali ne ulažu nikakav trud da se vrate izvoru kako bi provjerili autentičnost tog učenja. Problem je u tome što u takvoj situaciji čovjek u suštini može bilo šta smatrati vlastitom religijom, iz prostog razloga što mu je tako rečeno, iako to možda ima malo ili nimalo veze s izvornim učenjem.

Također je općepoznato da je u svim religijama, kako je rastao vremenski razmak od izvornog učenja, nastalo mnoštvo različitih pravaca koji se znatno razlikuju u temeljnim pitanjima. Shodno tome, nije moguće da svi ti različiti stavovi odražavaju jedno izvorno učenje i da se s njim podudaraju – ni u judaizmu, ni u kršćanstvu, ni u islamu.

I u tom pogledu postaje očita ključna uloga predaje u religiji. Autentičnost izvora stoga je izuzetno važno pitanje s kojim se mora suočiti svako ko želi ispitati temelje vlastitih vjerskih uvjerenja.

Judaizam i kršćanstvo u pogledu autentične predaje – tekstualna kritika, Bart D. Ehrman i njegovi kritičari

Nijedan ozbiljan historičar ne bi osporio historijsku činjenicu da danas ni Stari ni Novi zavjet ne postoje u autentično prenesenom obliku.

Bart D. Ehrman, koji se nesumnjivo ubraja među najistaknutije stručnjake za biblijske rukopise u akademskim krugovima širom svijeta[6], prikazao je

[6] Ehrmanov ugled i decenije iskustva u ovoj oblasti sami su po sebi neosporni. Međutim, njegove izjave o nedostatku autentičnosti Biblije mnogi kršćani žustro osporavaju. S obzirom na tako temeljnu kritiku, to nije neočekivano. Ipak, ove kritike nekih kršćana ne mogu se smatrati ni utemeljenim ni, prije svega, odlučujućim u pobijanju Ehrmanove glavne tvrdnje.

U sljedećem će poglavlju biti pruženo kratko dodatno objašnjenje ovog pitanja. Ova knjiga, međutim, nema za cilj da se detaljno upušta u ovu raspravu.

...--

taj problem u svojoj knjizi „Misquoting Jesus: The Story Behind Who Changed the Bible and Why“.

Spomenuta knjiga bavi se isključivo ovom temom, a njena suštinska poruka posebno jasno dolazi do izražaja u sljedećem citatu autora (str. 10):

> *„Ne samo da nemamo originale, nemamo ni prve prijepise originala. Nemamo čak ni prijepise prijepisa originala, niti prijepise prijepisa prijepisa originala.*
>
> *Ono što imamo jesu prijepisi nastali kasnije – mnogo kasnije. U većini slučajeva radi se o prijepisima nastalim mnogo stoljeća kasnije. I svi se ti prijepisi međusobno razlikuju, na mnogo hiljada mjesta. Kao što ćemo kasnije vidjeti u ovoj knjizi, ovi se prijepisi međusobno razlikuju na toliko mjesta da ni ne znamo koliko razlika ima. Možda je to najlakše izraziti poređenjem: među našim rukopisima ima više razlika nego što ima riječi u Novom zavjetu.“*

Svako ko posjeduje makar i vrlo osnovno razumijevanje islamskih nauka o predaji zapanjen je ovom i mnogim drugim sličnim izjavama najuglednijih učenjaka o drevnim spisima judaizma i kršćanstva. Sve one jasno potvrđuju da je neosporna činjenica da su jevrejski i kršćanski izvori problematični.

U ovom je kontekstu posebno zanimljivo to što sami kršćanski teolozi ovu činjenicu prihvataju kao nešto potpuno normalno i uopće je ne osporavaju.

U ličnim razgovorima, ugledni i poznati kršćanski teolozi iz katoličke i protestantske crkve rekli su mi da je među njima neosporan doktrinarni stav da se Biblija svakako ne može smatrati neizmijenjenom i direktno prenesenom Božijom riječju! Štaviše, izričito su istakli kao činjenicu da su Bibliju nesumnjivo naknadno i tokom dužeg perioda sastavili mnogi različiti autori.

Naprotiv, bilo bi potrebno zasebno djelo da se temeljito ispitaju osnove nauka o predaji općenito i njihova primjena na vjerske predaje posebno.

Mora se, međutim, jasno shvatiti da nedostatak autentičnosti Biblije nije nova teza koju je iznio Ehrman, nego davno utvrđena historijska činjenica. To će ubrzo biti dodatno pokazano još jednim citatom.

Tako se, naprimjer, u knjizi „Nauka o Bibliji“[7], pri obradi pojedinih dijelova Biblije, na svakom koraku spominju brojni različiti autori Biblije, kako u Starom tako i u Novom zavjetu.

O Starom zavjetu knjiga dalje, na 35. stranici, načelno navodi:

> *„Najstariji starozavjetni rukopisi potječu iz 2. stoljeća prije nove ere (svici od kože pronađeni u Kumranu).“*

U hronologiji Lutherove Biblije[8] navodi se da biblijska istraživanja smještaju Musaov život i samu objavu Tevrata približno u period od 1200. do 1300. godine prije nove ere.

U razgovorima s kršćanima, kumranski svici često se navode kao dokaz navodne autentičnosti (kršćanske) Biblije. Međutim, ti svici nemaju nikakve veze s kršćanskim Evanđeljem. Osim toga, prema spomenutom citatu, ti su prijepisi nastali otprilike hiljadu godina (!) nakon vremena kada je objava data Musau – barem prema općim nalazima biblijskih istraživanja.

Nasuprot tome, islamska nauka o predaji ocjenjuje predaju kao slabu, a time načelno i kao neautentičnu, već onda ako u lancu prenosilaca nedostaje makar i jedan prenosilac, ili ako prenosilac nije bio dovoljno poznat ranim biografima!

Treba stoga biti svjestan te ogromne razlike – iako, kao što je već spomenuto, detaljno objašnjenje ove teme zahtijeva zaseban osvrt.

Kršćanski kritičari, poput Jamesa Whitea i drugih koji argumentiraju protiv Ehrmana, naravno pokušavaju nekako obrazložiti zašto bi kršćani, uglavnom, ipak mogli vjerovati glavnoj poruci Biblije. Pritom White i drugi slični kritičari navode, naprimjer, Ehrmanovo priznanje da 99 posto od

---

[7] Christa Zerbst i Christoph Weist, *Nauka o Bibliji* (originalni naslov: *Bibelkunde*), 1987. Knjigu je 1985. godine odobrilo Evangeličko vrhovno crkveno vijeće augsburške i helvetske vjeroispovijesti.

Ova se knjiga koristi kao školski udžbenik Evangeličke crkve u Austriji i stoga je treba smatrati zvaničnim učenjem.

[8] Hronološka tabela (originalni naslov: *Zeittafel*), stranica 349.

Biblija, prijevod Martina Luthera, standardno izdanje s apokrifima, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2006.

približno 400.000 tekstualnih varijanti – tj. razlika u tekstu (!) – ne mijenja smisao teksta, te da očuvanje teksta tokom stoljeća ipak predstavlja izuzetno postignuće mnogih prepisivača.

Iz perspektive islamske teologije, temeljita izmjena pojedinih ključnih sadržaja Tevrata i Indžila činjenica je koja se izričito spominje i u Kur'anu.[9]

Čak i kada bismo ovim dvjema tvrdnjama kršćana priznali određenu opravdanost, to ne bi promijenilo činjenicu da se temeljita izmjena teksta tokom stotina ili čak hiljadu godina prije njegovog konačnog zapisivanja nikada ne bi mogla isključiti.

A da i ne govorimo o tome da sam biblijski tekst na bezbroj mjesta jasno pokazuje da su njegove brojne pojedinačne dijelove napisali mnogi, u nekim slučajevima potpuno nepoznati autori – kao što je pokazano u prethodnom izlaganju.

Kao što je već napomenuto, sveobuhvatno ispitivanje nauke o predaji ne može se poduzeti u ovom okviru. Međutim, na osnovu rečenog – a još više za onoga ko takva pitanja dublje prouči – nema ni najmanje sumnje da se nijedna druga historijska predaja ne može ni izbliza porediti s islamskim naukama o predaji.

U sljedećem poglavlju ova će spoznaja postati još jasnija, između ostalog i na osnovu izjave jednog vodećeg britanskog orijentaliste prošlog stoljeća.

Islam u pogledu vjerodostojne predaje

Prethodno poglavlje već je jasno pokazalo da se islam, kada je riječ o autentičnosti svoje predaje, nesumnjivo izdvaja u odnosu na sve druge vjerske, pa i historijske predaje općenito.

---

[9] Kao što je objašnjeno na kraju ove knjige u napomenama o transkripciji i oblikovanju, arapske riječi i imena koji su ušli u bosanski jezik pišu se u ovoj knjizi prema pravopisu bosanskoga jezika (naprimjer: musliman, islam, hadis, širk, tevhid, zekat, ramazan). Naučna transkripcija koristi se samo tamo gdje je potrebna; takvi se termini pišu malim slovom i kurzivom. Više detalja o tome nalazi se u spomenutim napomenama.

Islam je najmlađa od tri abrahamske religije i ujedno je, bez sumnje, najautentičnije sačuvana – činjenica koju niko s razumnim pristupom historijskom istraživanju ne bi osporio.

Najočitija obilježja ove autentičnosti jesu:

1) rano zapisivanje Kur'ana
2) raširenо učenje tekstova napamet
3) prenošenje desetina hiljada vjerovjesničkih predaja, konsenzusnih stavova i izjava ranih učenjaka putem lanaca prenosilaca od samog početka.

Što se tiče šire javnosti, danas je očito da ni muslimani ni nemuslimani nemaju nikakvu utemeljenu predstavu o tome kako je islam prenošen. To je još očitije u slučaju judaizma i kršćanstva.

Ljudi koji ispovijedaju islam općenito barem površno poznaju spomenuta ključna obilježja islamske predaje, ali njihovo znanje ostaje vrlo ograničeno.

Nemuslimani, s druge strane, uglavnom nemaju ni najmanju predstavu o islamskim metodama predaje – što je prilično neobično, s obzirom na to da desetine hiljada lanaca prenosilaca u muslimanskim naukama o hadisu[10] predstavljaju izuzetno historijsko postignuće.

Sljedeći prikaz ličnog razgovora s jednim nigerijskim kršćaninom, koji se bavio misionarskim radom među muslimanima, sasvim jasno pokazuje da većina nemuslimana nema ni osnovno razumijevanje – a kamoli kakvo konkretno znanje – o islamskoj metodologiji predaje.

---

[10] Hadis je predaja od Poslanika ﷺ ili o njemu. Ukupnost takvih predaja naziva se Sunnet i predstavlja, uz Kur'an, drugi primarni pravni izvor islama. (Množina od *ḥadīṯ* jeste *aḥādīṯ*, ali se često prilagođava jeziku, kao u ovoj knjizi, naprimjer: „hadisi".)

Treba napomenuti da se u ranom periodu islama i predaje prvih generacija koje su uslijedile također uobičajeno nazivalo hadisom. Razlikovanje između hadisa kao predaje od Poslanika i *aṯara* (mn. *āṯār*) kao drugih predaja ustalilo se tek kasnije, iako to razlikovanje nisu prihvatili svi učenjaci hadisa.

U tom smislu nije pogrešno predaje prvih generacija općenito nazivati hadiskom predajom, naukama o hadisu ili stručnim djelima vezanim za hadis.

Tokom razgovora, u jednom trenutku upitao sam tog čovjeka vjeruje li zaista da je, naprimjer, Buhari[11] hadise koje prenosi pronašao na nekakvom kamenju ili pergamentima u pustinji. On je jednostavno odgovorio: „Da. Sigurno. Mora da je nešto takvo."

Iako sam tokom decenija prije ovog događaja vodio mnoge razgovore s ljudima različitih uvjerenja, ovaj me odgovor zapanjio. Uostalom, radilo se o nekome ko je u džepu nosio nekoliko odabranih tekstova iz Buharijevog *Sahiha* za rasprave s muslimanima, spreman da u pogodnom trenutku iznese jedan od relativno poznatih prividnih argumenata.

U takvim je raspravama Buhari nekima poznato ime. Međutim, vlada potpuno neznanje o stvarnoj prirodi predaje.

Prethodno citirana pretpostavka o ranim hadiskim naukama – da bi se možda temeljile na nekakvim iskopavanjima u pustinji – jasno pokazuje da dotična osoba nije imala baš nikakvo razumijevanje ove teme.

Posebno otkako su kršćani sve više izloženi tekstualnoj kritici koju iznose ljudi poput Barta Ehrmana, oni su – predvidljivo – kao odgovor počeli tražiti i moguće slabosti u autentičnosti islamske predaje. Pri tome slijede obrazac: ako se već ne može riješiti vlastiti problem nedostatka autentičnosti, onda se barem pokušava pronaći isti problem u drugoj religiji, makar i u mnogo slabijem obliku.

Kršćani u tom procesu povremeno spominju i sam Kur'an. Pritom se iznose određene tvrdnje za koje je i uz osnovno znanje jasno da su pogrešne.

Naravno, očito je da ovaj pristup s kršćanske strane nimalo ne mijenja problem nedostatka autentičnosti Biblije.

Tome treba dodati već spomenutu činjenicu da je razlika između islamske predaje i drugih metoda prenošenja ogromna. Treba shvatiti da već sama činjenica da nijedna druga predaja nije prenošena putem lanaca prenosilaca čini svako poređenje besmislenim.

---

[11] *Sahih* Buharija (194.–256. h.g. / 810.–870. n.e.) najpoznatije je djelo hadiske predaje. Buhari je živio oko 60 godina. Predaje u *Sahihu* Buharija muslimani (sunije) smatraju najautentičnijim hadiskim predajama uopće. Sličnog je ranga i zbirka *Sahih* učenjaka hadisa Muslima ibn Hadždžadža (204.–261. h.g. / 820.–875. n.e.). Muslim je živio oko 55 godina.

Muslimanski prenosioci bili su toliko pomni u očuvanju tekstova da su bezbroj puta bilježili i najmanju sumnju u pogledu pojedinih riječi ili pojedinih mjesta u lancima prenosilaca – često a da to nije imalo nikakvog utjecaja na cjelokupno značenje. Stoga svako ko misli da za to može pronaći historijsku analogiju mora pružiti dokaz.

Zato ni neki stručnjaci među nemuslimanima nisu mogli a da prilično nepristrasno ne izraze svoje divljenje islamskoj predaji.

Naprimjer, David Samuel Margoliouth, vodeći britanski orijentalista[12], koji je preminuo 1940. godine, u tom je pogledu rekao:

> *Iako je teorija o isnādu [lancu prenosilaca] izazvala beskrajne poteškoće zbog potrebe da se provjeri pouzdanost svakog prenosioca[13], a izmišljanje predaja bilo je poznata i ponekad lahko tolerirana*

---

[12] David Samuel Margoliouth rođen je u Londonu 1858. godine i preminuo je u istom gradu 1940. Od 1889. do 1937. predavao je arapski kao profesor na Univerzitetu u Oxfordu.

Za citiranu izjavu vidi stranice 20–21 u djelu Lectures on Arabic Historians [Delivered before the University of Calcutta, February 1929] Davida Samuela Margolioutha.

[13] Margoliouth ovdje, na samom početku, jasno ističe nevjerovatne napore koji su morali biti uloženi da bi se analizirao ogroman broj prenesenih tekstova, lanaca prenosilaca i biografija. U prva tri stoljeća hiljade učenjaka i prenosilaca posvetile su se tom poslu, često mu darujući cijeli svoj život.

S obzirom na golemu količinu građe, nije iznenađujuće što se mnogi ljudi u tome ne snalaze. Međutim, ni od samih muslimana, naravno, ne zahtijeva se da svaki pojedinac bude učenjak hadisa. Utoliko je važnije da opća muslimanska zajednica ima solidno razumijevanje osnova predaje, iako većina muslimana nema potrebnu svijest o ovoj temi.

U svakom slučaju, postignuća ranih učenjaka hadisa gotovo je nemoguće ponoviti. To u osnovi i nije potrebno, jer su taj posao u dovoljnoj mjeri obavili učenjaci prvih stoljeća. Po mom mišljenju, nedostatak razumijevanja ove tačke treba smatrati pogrešnim pravcem razvoja savremene nauke o hadisu.

Razlika između metodologije ranih i kasnijih učenjaka hadisa (al-farqu baina *manhaǧi* l-mutaqaddimīna wa-l-mutaʾaḫḫirīna fī-l-ḥadīṯ) ključna je tema kojoj će se, kako se očekuje, u bliskoj budućnosti u unutarislamskom diskursu posvetiti znatna pažnja – i doista joj se mora posvetiti.

> *praksa[14], vrijednost te teorije u postizanju tačnosti[15] ne može se dovesti u pitanje, i muslimani su opravdano ponosni na svoju nauku o predaji.*
>
> *Kod drugih drevnih zapisa moramo prihvatiti ono što nam se saopćava na osnovu puke autorove tvrdnje: rijetko koji grčki ili rimski historičar navodi izvor svojih informacija.*
>
> *Naročito su njemački istraživači napisali „mnogo o kritici izvora", nastojeći da izlaganja biblijskih i drugih pisaca dovedu u vezu s građom iz koje su ona preuzeta.*
>
> *Ondje gdje ta građa više ne postoji, takvi napori mogu u najboljem slučaju pružiti tek uvjerljive hipoteze. U djelima Taberija, Belazurija i Tenuhija sami nam autori štede taj trud. […]*

---

[14] Fenomen *waḍḍāʿīn* – onih koji su izmišljali predaje za vlastite svrhe – bio je dobro poznat muslimanskim učenjacima hadisa. Ispitivali su svaku od tih predaja pojedinačno, i zbog svog opsežnog znanja te očitih nedostataka u izmišljenim lancima, bilo im je lahko prepoznati da se radi o krivotvorenim predajama.

Ne treba zaboraviti da je Margoliouth bio historičar, a ne učenjak hadisa. Zbog svojih izuzetno visokih standarda, učenjaci hadisa nikako nisu priznavali rana arapska historiografska djela kao autentična. Među njima je i poznato djelo „Tārīḫu l-Umami wa-l-Mulūk", čiji je autor Taberi. Naprotiv, sam Taberi ukazuje na te nedostatke u predgovoru spomenutog djela.

Ipak, Margoliouth je očito bio zadivljen muslimanskom tradicijom, posebno golemim brojem lanaca prenosilaca. Iako se prvenstveno bavio historijskim djelima i nije imao dublji uvid u analizu *asānīd* (lanaca prenosilaca), bio je itekako svjestan značajne razlike u odnosu na druge historijske predaje. Čak su i ova djela islamske historiografije mnogo tačnija, sveobuhvatnija i detaljnija od bilo kojih drugih historijskih hronika, kao što Margoliouth izričito navodi u ovom citatu!

Da se i ne govori o značajnim djelima hadiske predaje, u kojima se nijedna izjava ne prenosi bez odgovarajućeg lanca prenosilaca i u kojima su – zavisno od cilja djela – slabi prenosioci od početka bili odstranjivani.

[15] Očito se ovdje misli: … vrijednost nauke o hadisu u razvijanju metoda za prenošenje s najvećom mogućom tačnošću – *wa-ḷḷāhu aʿlam* / a Allah najbolje zna.

Margoliouth potom spominje da, uprkos visokim standardima arapskih historičara, postoje i određeni razlozi za kritiku – pitanje koje bi, međutim, trebalo obraditi u zasebnom djelu posvećenom naukama o hadisu. Margoliouth se, naprimjer, osvrće na već spomenuti problem takozvanih *waḍḍāʿīn*, onih pojedinaca koji su namjerno izmišljali hadise i čak za njih sastavljali lance prenosilaca.

Kao što je već rečeno, ovdje treba napomenuti da niko nije bolje poznavao ovaj fenomen, niti ga preciznije razumio, od samih učenjaka hadisa. Njihova je stručnost bila tolika da su uglavnom s lahkoćom mogli prepoznati izmišljene hadise, sabrati ih u posebna djela, pa čak i sačiniti vlastite biografske zbirke o slabim prenosiocima i izmišljačima predaja (waḍḍāʿīn)!

Zaključno, Margoliouth je ponovo potvrdio svoju izjavu o preciznosti i visokoj vrijednosti islamskih nauka o hadisu kada je rekao:

> *[…] Ipak, pouzdanost i tačnost*[16] *najuglednijih među arapskim historičarima dostižu visok nivo, zbog čega su njihova djela od velike koristi čovječanstvu.*[17]

---

[16] Na engleskom: „veracity“, što se može prevesti i kao istinoljubivost, iskrenost, poštenje ili preciznost.

[17] Izvorni engleski tekst citata glasi: „But though the theory of the *Isnad* has occasioned endless trouble, owing to the inquiries which have to be made into the trustworthiness of each transmitter, and the fabrication of traditions was a familiar and at times easily tolerated practice, its value in making for accuracy cannot be questioned, and the Muslims are justified in taking pride in their science of tradition. In other ancient records we have to take what is told us on the author's assertion: it is rare that a Greek or Roman historian tells us the source of his information. German researchers especially have written much on ‚criticism of the sources,' endeavouring to trace the narratives of Biblical writers and others to the materials whence they were obtained. Where those materials no longer exist, such endeavours can at best provide plausible hypotheses. In the works of Ṭabari, Baladhuri and Tanukhi the writers themselves spare us this trouble. […] Nevertheless the veracity of the most eminent among the Arab historians attains a high standard and renders their works of great service to humanity.“

Spoznaje iznesene u ovom poglavlju o islamskoj predaji trebale bi biti dovoljne kao uvod u okviru ove knjige i ujedno doprinijeti boljem razumijevanju predaja koje se navode u nastavku.

Rani muslimanski učenjaci doveli su, dakle, tačnost u prenošenju do najvišeg stepena. Za tadašnje prilike, ove su metode nesumnjivo predstavljale krajnji domet koji se mogao postići[18].

Upravo zbog ovog jedinstvenog obilježja islama, koje je dovelo do očuvanja njegovih ranih izvora, mnogo je lakše iz tih izvora izvesti izvorno učenje islama, a time i islamsko razumijevanje monoteizma.

Islamski izvori: Kur'an, Sunnet i konsenzus

Prethodno spomenuti cilj ove knjige – izvesti islamsko razumijevanje monoteizma iz najranijih izvora – zahtijeva da se pažnja usmjeri na glavne izvore islama: Kur'an i Sunnet Poslanika ﷺ.

Ovim dvama glavnim izvorima potom treba dodati konsenzus (*iǧmāʿ*) ranih učenjaka, posebno konsenzus ashaba – drugova Poslanika (*ṣaḥābah*) رضي الله عنهم[19].

Nezamislivo je da bi se u prvim stoljećima hiljadu ili više stručnjaka za prenošenje tekstova jednoglasno složilo oko nekog određenog pitanja vjerovanja i da bi svi pritom pogriješili. Iz tog su razloga rani islamski učenjaci takve stavove potvrđene konsenzusom smatrali nesumnjivim pokazateljem autentičnog islamskog vjerovanja – naročito s obzirom na već spomenuto oslanjanje na brojne lance prenosilaca.

Naravno, jasno je da se svaki konsenzus uvijek mora temeljiti na glavnim izvorima islama, budući da je konsenzus mogao nastati samo na osnovu jasnog teksta Kur'ana ili Sunneta Poslanika ﷺ. U tom se smislu konsenzus ne treba smatrati samostalnim pravnim izvorom, jer, iz perspektive

[18] Ovo, naprimjer, otvara pitanje kako je moguće da se ovoj temi posvećuje malo ili nimalo ozbiljne pažnje pri studiju historije na univerzitetima širom svijeta, naročito na zapadnim univerzitetima.

[19] Simbol u arapskom pismu. Prevodi se otprilike kao „Neka je Allah zadovoljan njima".

islamske teologije i po jednoglasnom stavu muslimana, niko nakon Poslanika nije primio neposrednu objavu.[20]

Kao primjer prenošenja konsenzusa među ranim učenjacima hadisa, stručnjacima za islamsku predaju, razmotrit ćemo sljedeću izjavu Muhammeda ibn Ismaila Buharija, vjerovatno najpoznatijeg učenjaka hadisa svih vremena.

Tako Ebul-Kasim Hibetullah Lalekai prenosi sljedeću izjavu Buharija u svom djelu *Šarḥu Uṣūli ʿtiqādi Ahlissunnati wa-l-Ǧamāʿah*. Treba napomenuti da je i sam Lalekai bio učenjak hadisa i da je, slijedeći ustaljenu tradiciju svoje struke, ovu Buharijevu izjavu također prenio s lancem prenosilaca[21]:

أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَفْصٍ الْهَرَوِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَمَةَ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَى الْجُرْجَانِيُّ قَالَ:

سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْبُخَارِيَّ بِالشَّاشِ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ الْبُخَارِيَّ يَقُولُ: لَقِيتُ أَكْثَرَ مِنْ أَلْفِ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَهْلِ الْحِجَازِ وَمَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَالْكُوفَةِ وَالْبَصْرَةِ وَوَاسِطَ وَبَغْدَادَ وَالشَّامِ وَمِصْرَ لَقِيتُهُمْ كَرَّاتٍ قَرْنًا بَعْدَ قَرْنٍ ثُمَّ قَرْنًا بَعْدَ قَرْنٍ , أَدْرَكْتُهُمْ وَهُمْ مُتَوَافِرُونَ مُنْذُ أَكْثَرَ مِنْ سِتٍّ وَأَرْبَعِينَ سَنَةً , أَهْلَ الشَّامِ وَمِصْرَ وَالْجَزِيرَةِ مَرَّتَيْنِ وَالْبَصْرَةِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ فِي سِنِينَ ذَوِي عَدَدٍ

---

[20] Isto vrijedi i za ono što je poznato kao kijas, analogno zaključivanje, koje se također uobičajeno navodi kao pravni izvor u islamu.

Bez sumnje, kijas jeste izvor islamskog prava. Međutim, budući da analogno zaključivanje ne uključuje prenošenje zasebnog teksta, nego pokušaj razumijevanja značenja postojećeg teksta i njegove primjene na drugi slučaj u stvarnosti, kijas ovdje nije spomenut kao temeljni izvor.

Osim toga, posebno su pitanja vjere već prenesena i potkrijepljena brojnim tekstovima iz spomenutih izvora, dok analogno zaključivanje u tom pogledu općenito ne igra ulogu.

[21] Lanci prenosilaca u ovoj se knjizi u pravilu ne navode u cijelosti radi sažetosti. U ovom konkretnom lancu prenosilaca, naprimjer, između Lalekaija i Buharija nalaze se četiri osobe.

بِالْحِجَازِ سِتَّةَ أَعْوَامٍ , وَلَا أُحْصِي كَمْ دَخَلْتُ الْكُوفَةَ وَبَغْدَادَ مَعَ مُحَدِّثِي أَهْلِ خُرَاسَانَ , مِنْهُمُ الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ , وَيَحْيَى بْنُ يَحْيَى ...

Čuo sam Ebu Abdullaha Muhammeda ibn Ismaila Buharija kako kaže: Susreo sam više od hiljadu učenjaka iz Hidžaza, Meke, Medine, Kufe, Basre, Vasita, Bagdada, Šama[22] i Egipta.

Susretao sam ih iznova, generaciju za generacijom, pa opet generaciju za generacijom. Tokom više od 46 godina zaticao sam ih u velikom broju[23].

Stanovnike Šama, Egipta i Džezire (Gornje Mezopotamije)[24] dva puta, a (stanovnike) Basre četiri puta tokom nekoliko godina, te u Hidžazu šest godina.

A jedva mogu izbrojati koliko sam puta ušao u Kufu i Bagdad zajedno s učenjacima hadisa iz Horasana[25].

Među njima (bili su) Mekki ibn Ibrahim i Jahja ibn Jahja …

---

[22] Riječ je o Levantu. U klasičnoj arapskoj upotrebi ovaj pojam označava zemlje sjeverno od Arabijskog poluostrva. Danas se riječ *aš-Šām* prvenstveno odnosi na Siriju.

[23] Buhari time želi reći da je tokom tog perioda zaticao brojne različite učenjake, sretao ih na svojim putovanjima, kod njih učio i upoznao njihove poznate stavove i izjave. Potom nabraja neka od tih putovanja.

[24] U arapskom tekstu ovdje stoji *al-Ǧazīrah*. Time se ne misli na Arabijsko poluostrvo (*Ǧazīratu l-ʿArab*), nego na područje između gornjeg toka Eufrata i Tigrisa, tj. na Gornju Mezopotamiju, s gradovima kao što su Mosul, Harran i Rakka. Rani geografi i učenjaci smatrali su je pod tim imenom zasebnom oblašću. U prilog tome govori i to što Buhari u istoj rečenici posebno spominje Hidžaz – *wa-ḷḷāhu aʿlam*.

[25] Na arapskom *Ḫurāsān*, na bosanskom Horasan. Riječ je o historijski značajnoj regiji u Srednjoj Aziji. Ta je regija posebno važna za islamsku historiju, a naročito za nauke o hadisu. Obuhvatala je prostrana područja današnjeg Afganistana, Irana, Tadžikistana, Uzbekistana i Turkmenistana. Ova je regija bila poznata i kao *Ḫurāsān al-kubrā*, tj. „Veliki Horasan“.

Buhari potom navodi – prema mome brojanju – ukupno 45 imena poznatih učenjaka iz raznih velikih gradova i vodećih centara znanja u islamskom svijetu. Nakon toga u predaji stoji:

... وَاكْتَفَيْنَا بِتَسْمِيَةِ هَؤُلَاءِ كَيْ يَكُونَ مُخْتَصَرًا وَأَنْ لَا يَطُولَ ذَلِكَ , فَمَا رَأَيْتُ وَاحِدًا مِنْهُمْ يَخْتَلِفُ فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءِ: أَنَّ الدِّينَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ؛ وَذَلِكَ لِقَوْلِ اللَّهِ: ﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ۝٥﴾ [البينة: 5] وَأَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ

[...] Zadovoljili smo se navođenjem imena ovih ljudi radi sažetosti, kako se izlaganje ne bi odužilo. Među svim tim ljudima nisam vidio nijednog koji bi imao drukčije mišljenje (od ostalih) o sljedećim pitanjima:

• Da se din[26] sastoji i od riječi i od djela. To se temelji na Allahovim riječima: „A naređeno im je da samo Allahu ibadet čine, i da namaz obavljaju, i da zekat udjeljuju[27]; a to je – ispravna vjera.“ [sura El-Bejjine, 98:5]

• I da je Kur'an Allahov govor, nestvoren. [...]

Pojedinci koje ovdje spominje Buhari nisu bili tek nepoznati ljudi s kojima je imao lične veze. Naprotiv, svi su oni bili poznate ličnosti širom islamskog svijeta – učenjaci i, ujedno, prenosioci hadisa. Osim ovih pojedinaca navedenih kao primjeri, kao što je već rečeno, postojali su bezbrojni drugi poznati prenosioci i učenjaci koji su ova temeljna vjerovanja prenosili na potpuno isti način.

Uporedo s ovim učenjacima predaje, u prvim stoljećima islama počela su se pojavljivati mnoga nova mišljenja, dijelom pod utjecajem grčke filozofije. Oni koji su bili pod utjecajem filozofije sve su više počeli vlastiti razum smatrati izvorom vjere. S vremenom su počeli davati prednost vlastitim

[26] Riječ *dīn* se u drugim jezicima često opisuje kao religija ili sveobuhvatan način života. U ovoj se knjizi općenito prevodi kao religija (vjera). Opća poteškoća u prevođenju takvih termina već je ranije objašnjena.

[27] Izvorna arapska riječ piše se kao *zakāh* (ili u kontekstualnom obliku *zakātun*).

mišljenjima nad prenesenim tekstovima. Zavisno od toga koliko su daleko išli, ti su pojedinci ponekad čak odbacivali dobro utemeljene predaje, pa i stavove oko kojih je postojao konsenzus, čime su u znatnoj mjeri protivrječili jasnom značenju kur'anskih ajeta.

Među pitanjima o kojima se žustro raspravljalo u ranim stoljećima bilo je i pitanje jesu li djela dio imana ili nisu, kao i pitanje je li Kur'an stvoren ili nije.

Međutim, kao što je vidljivo iz gornjeg citata, među učenjacima tog vremena postojao je prenesen konsenzus o ovim pitanjima, zbog čega se druga mišljenja o njima nisu mogla smatrati legitimnim.

U takvim su vjerskim pitanjima ti isti učenjaci jednoglasno osuđivali suprotna mišljenja kao nedopuštenu novotariju u vjeri (*bidʿah*, mn. *bidaʿ*).

Prenosioci islamskih izvornih tekstova i značenje pojma ahlu s-sunnati wa-l-ǧamāʿah

Kao što je objašnjeno u prethodnom poglavlju, prenošenje izvornih tekstova ima centralnu ulogu u svim religijama. Međutim, kada je riječ o praktičnom provođenju tog prenošenja, islamu, historijski gledano, pripada poseban položaj.

Neprestano se baveći tekstovima, hiljade ranih učenjaka hadisa bile su duboko predane pridržavanju izvornog učenja i tekstualnih dokaza.

Ovi su učenjaci u prvim stoljećima islama postali poznati pod raznim nazivima: „učenjaci hadisa“, „učenjaci *aṯara*“ i „sljedbenici Sunneta i zajednice“.

Riječ sunnet izvorno na arapskom znači „put“ i „način“. Kao što je objašnjeno na početku, Sunnet Poslanika drugi je izvor islamskog prava. Često se definira kao ukupnost riječi, postupaka i prešutnih odobrenja prenesenih od Poslanika ﷺ.

Međutim, Sunnet u širem smislu, odnosno „metoda“ ili put Poslanika, obuhvata više od toga – naime, cjelokupnu vjeru koju je Poslanik donio.

Upotreba riječi sunnet u ovom smislu javlja se u brojnim hadisima samog Poslanika ﷺ, zbog čega su se oni koji su se pridržavali izvornog učenja islama općenito nazivali i „sljedbenicima Sunneta“.

Iz ovoga također postaje jasno kakvu su ključnu ulogu ovi učenjaci imali u uspostavljanju stavova o kojima postoji konsenzus, što već jasno proizlazi iz ranije spomenutog citata istaknutog učenjaka hadisa Buharija.

Prema islamskoj teologiji, razlike u mišljenju svakako mogu postojati u mnogim pravnim pitanjima i pojedinim oblastima islamskog učenja. Nasuprot tome, temeljno učenje vjerovanja mora biti jasno i nedvosmisleno, budući da potječe iz jednog izvora i ne smije biti podložno tumačenjima učenjaka. Ključna pitanja islamskog vjerovanja stoga nisu pitanja u kojima su zamislive legitimne razlike u mišljenju, na šta su rani učenjaci u svojim djelima uvijek iznova ukazivali.

To jedno učenje vjerovanja tokom prvih je stoljeća održavala i prenosila jedna jedinstvena zajednica, zbog čega su se sljedbenici ovog učenja nazivali i „sljedbenicima zajednice“.

Iz ovih okolnosti proizlazi poznati naziv „sljedbenici Sunneta i zajednice“, *ahlu s-sunnati wa-l-ǧamāʿah*.

Time se označava jedinstvena zajednica koja se pridržavala tekstova i slijedila izvorno učenje.

Pojava rascjepa – hadis o firkama/sektama

Nasuprot ovoj jedinstvenoj zajednici, u ranom periodu islama ubrzo su se pojavile bezbrojne grupe koje su se u svojim vjerovanjima postupno sve više cijepale. Ovo se cijepanje na arapskom označava pojmom *firaq* (arap.: grupa, rascjep, sekta; jednina: *firqah*). S tim je pojmom povezan i jedan poznati hadis, naime takozvani „hadis o firkama“, tj. hadis o raznim sektama i otcijepljenim grupama.

Ovaj hadis o rascjepima i sektama prenesen je u brojnim predajama zabilježenim u djelima Ahmeda, Tirmizija, Ebu Davuda, Ibn Madže رَحِمَهُمُ ٱللَّهُ[28] te u

[28] Simbol u arapskom pismu. Prevodi se otprilike kao „Neka im se Allah smiluje“.

mnogim drugim ranim i temeljnim djelima hadiske predaje i islamskog vjerovanja[29].

Tako se, naprimjer, sljedeća formulacija nalazi u zbirci *Sunen* Ibn Madže:

عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَرَقَتْ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَافْتَرَقَتْ النَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَإِحْدَى وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هُمْ؟ قَالَ: الْجَمَاعَةُ

> *Jevreji su se podijelili na sedamdeset i jednu grupu; jedna od njih je u Džennetu, a sedamdeset ih je u Vatri.*
>
> *A kršćani su se podijelili na sedamdeset i dvije grupe; jedna od njih je u Džennetu, a sedamdeset i jedna u Vatri.*
>
> *Moj ummet će se podijeliti na sedamdeset i tri grupe; jedna od njih je u Džennetu, a sedamdeset i dvije u Vatri.*

---

[29] Kao što je već spomenuto, hadis o firkama rani su učenjaci opširno prenosili, a očito je i da su ga koristili kao argument, što znači da su ga općenito smatrali autentičnim.

Ovdje treba napomenuti da ne mora svaka pojedinačna predaja ovog hadisa – niti hadisa općenito – biti klasificirana kao autentična *(ṣaḥīḥ)* da bi se predaje prihvatile u cijelosti. U nekim slučajevima pojedini lanci prenosilaca jednog hadisa mogu imati manje nedostatke, dok su rani učenjaci hadis kao cjelinu ipak smatrali autentičnim. To je i jedan od glavnih razloga zašto su se slabe predaje ipak prenosile, jer su se mogle ojačati drugim predajama koje ih podupiru.

Nadalje, klasifikacija predaje kao „slabe“ *(ḍaʿīf)* ne znači nužno da se njen tekst sa sigurnošću smatra izmišljenim ili lažnim. Takva bi ocjena zahtijevala klasifikaciju „veoma slabe“ *(šadīdu ḍ-ḍaʿf)*. Naprotiv, ocjena „slaba“ samo označava da se izjava ne može sa sigurnošću pripisati Poslaniku ﷺ ili dotičnoj osobi. Međutim, ne može se ni sa sigurnošću poreći da je izjava doista izrečena kako je preneseno. Stoga se i dalje smatralo mogućim da sama predaja odgovara stvarnim događajima.

> *Tada je rečeno: „O Allahov Poslaniče! Ko su oni?“ On je odgovorio: „Zajednica («al-ǧamāʿah»).“*

Prema ovim prenesenim riječima Poslanika ﷺ, tokom historije doista je došlo do podjele na brojne grupe i pokrete.

Ovdje također treba napomenuti da ovaj hadis jasno navodi da je i među Jevrejima i među kršćanima postojala zajednica koja se pridržavala izvornog, neizmijenjenog učenja – dakle *ǧamāʿah*.

Prema citiranom tekstu, Poslanik ﷺ je također upitan o toj jednoj grupi koja će ostati sačuvana od grešaka u vjerovanju, pa je odgovorio: „To je zajednica (*al-ǧamāʿah*).“

Upravo zato što se ova *ǧamāʿah* pridržavala tekstova Sunneta, ti su tekstovi sve više postajali metom napada tih otcijepljenih grupa, od kojih su neke na kraju dovele do potpunog odbacivanja Sunneta.

U to vrijeme otvoreno odbacivanje Kur’ana predstavljalo je jasno priznanje nevjerstva i zato ga nije bilo lahko javno zastupati. Djelomično odbacivanje Sunneta bilo je lakše provesti, pa su pojedine predaje sve češće postajale predmet rasprave.

Razne su sekte često čak tvrdile da služe islamu i nastojale zaštititi vjeru odbacujući određene tekstove. Uprkos svom očitom neznanju o predajama, lancima prenosilaca i naukama o hadisu, odbacivale su određene predaje pod izgovorom novih uslova koje su izmislile, dok su druge odbacivale bez ikakvog opravdanja.

Ovim su putem nastali pokreti kao što su takozvani *qurʾāniyyūn* (kur’anisti) i šiije, koji su iz temelja odbacili Sunnet i čine to sve do danas.

Druge grupe, poput haridžija, mu’tezila, eš’arija, maturidija i drugih, odbacile su one dijelove koji su bili nespojivi s njihovim filozofskim učenjima. Neke su tekstove direktno poricale, dok druge nisu potpuno odbacivale, ali su im nastojale oslabiti značenje teološki i/ili jezički nedopuštenim tumačenjima.

Što su ta odstupanja postajala očitija, to su sljedbenici hadisa više naglašavali svoju privrženost Sunnetu. Iz tog su razloga mnoge rane knjige o vjerskim pitanjima nosile naslov „Knjiga Sunneta“ ili slične nazive. To se vidi u djelima sljedećih poznatih ranih učenjaka: Abdullaha (umro 290.

h.g.), sina uglednog učenjaka Ahmeda ibn Hanbela[30], Ibn Ebi Asima (umro 287. h.g.) i Ebu Bekra Hallala (umro 311. h.g.) رَحِمَهُمُ ٱللَّهُ. Svi su oni svoja djela naslovili na taj način.

Sve veće mijenjanje vjerskih učenja kao opća pojava

Podjela na razne grupe, kako je opisano u prethodnom poglavlju, nije pogodila samo muslimansku zajednicu, kao što smo vidjeli. Kao što se izričito spominje u hadisu o firkama, radi se o općem fenomenu koji pogađa sva prenesena vjerska učenja.

Ova podijeljenost spominje se i u Kur'anu – u osnovi u skladu s opisima koji se nalaze u Tevratu i Indžilu. Nakon smrti svojih vjerovjesnika عَلَيْهِمُ ٱلسَّلَامُ, zajednice su se sve više dijelile u pitanjima vjere.

Prema islamskom shvatanju, vjerovjesničko učenje monoteizma prisutno je među ljudima od vremena Adema عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ, oca čovječanstva. Međutim, u svakoj vjerovjesničkoj zajednici, zbog spomenutog rasula u vjeri, učenje istinskog monoteizma postupno je padalo u zaborav – sve dok ga jedini Stvoritelj iznova i iznova ne bi obnovio putem novog poslanika.

Svako ko je proučavao historiju abrahamskih religija nužno zna da su one uveliko patile od ove teške podijeljenosti. Samo bi neko ko ne poznaje ove religije i njihovu historiju osporio ovu činjenicu.

Primjer za to jeste historija kršćanstva, čiji su sljedbenici ubrzo, u ranom periodu kršćanstva, razvili znatne razlike u temeljnim vjerskim pitanjima. Te su razlike na kraju dovele do neprijateljstva, nasilja i progona.

Naprimjer, kršćani su bili podijeljeni oko pitanja je li Isa bio vjerovjesnik, Bog, sin Božiji ili čovjek s posebnom božanskom iskrom. Iz tih su pitanja, naravno, proizlazili brojni drugi problemi. Rasprave o tome jesu li volja Božija i volja Isaova jedno te isto, ili nisu, rezultirale su ozbiljnim neslaganjima s veoma teškim posljedicama.

---

[30] Ahmed ibn Hanbel (164.–241. h.g. / 780.–855. n.e.) bio je ugledan učenjak po čijem se učenju kasnije razvila hanbelijska pravna škola. Ahmed nije bio samo značajan pravnik; i njegov doprinos prenošenju hadisa obiman je i od temeljnog značaja. Svojim *Musnedom* dao je jedno od najobuhvatnijih djela hadiske predaje. Ahmed ibn Hanbel doživio je približno 75 godina.

Kao što smo vidjeli, ni muslimanska zajednica nije bila pošteđena teškog rasula u pitanjima vjere. Međutim, budući da su islamski izvorni tekstovi prenošeni veoma vjerodostojno, to nije dovelo do znatne i temeljne izmjene samih tekstova. Naprotiv, stvarni sadržaj i istinsko značenje tih tekstova postupno su padali u zaborav među mnogim sljedbenicima islama.

Kao što je već pokazano, to je ubrzo dovelo do toga da ljudi koji su sebe smatrali pripadnicima islama prihvate vjerovanja koja ni na koji način nisu bila spojiva s općim učenjem vjerovjesnika ﷺ.

Tokom stoljeća, to je dovelo do toga da mnogi sljedbenici islama postupno počnu činiti djela širka, što je upravo suprotnost čistom monoteizmu. Mnoge izjave, prakse i načini razmišljanja koje je rana islamska teologija svrstavala u politeizam još se i danas često mogu naći kod pojedinaca ili grupa koji sebe smatraju sljedbenicima islama.

Uprkos promjenama u učenjima, islam svoje izvorno učenje, kao i izvorno učenje Musaa عليه السلام i Isaa عليه السلام, smatra istinskim učenjem jedinog Stvoritelja. Za muslimana u osnovi ne može biti sumnje da su obojica bili veoma časni vjerovjesnici koji su s potpunom jasnoćom prenijeli istinski monoteizam.

Pitanje koje se stoga nameće Jevrejima, kršćanima i muslimanima jeste: *koje je bilo stvarno, izvorno učenje Musaa عليه السلام, Isaa عليه السلام i Muhammeda ﷺ?*

Za svakog sljedbenika ovih religija logična posljedica ovog pitanja može biti jedino povratak najranijim izvorima.

Upravo taj povratak islamskim izvorima jeste, dakle, srž i cilj ove knjige.

Istinska poruka monoteizma u islamu i raširena zabluda o njenom značenju

Pri proučavanju Kur'ana postaje jasno da istinska poruka svih vjerovjesnika ﷺ – suprotno onome što bi mnogi koji ispovijedaju islam mogli pretpostaviti – nije bila spoznaja da postoji samo jedan Stvoritelj. Ogromna većina naroda kojima su vjerovjesnici ﷺ slani već je itekako bila svjesna te činjenice. Čak su i oni koji su božanska svojstva pripisivali većem broju bića općenito vjerovali u jedinog Stvoritelja koji u konačnici ima moć nad svim tim bićima.

Iz islamske perspektive, politeizam ovih naroda sastojao se prvenstveno u tome što su, uz jedinog Stvoritelja, obožavali i druga bića ili pojedince. Njima su usmjeravali razne oblike ibadeta, obožavanja i strahopoštovanja koji pripadaju isključivo jedinom Stvoritelju.

Kao što će u narednim odjeljcima biti pokazano na osnovu ranih islamskih tekstova, i predislamski Arapi bili su toga nesumnjivo itekako svjesni[31]. Danas se riječ idolopoklonik općenito povezuje s predstavom o više „bogova" ili stvoritelja. Međutim, kada bi samo to činilo klasični politeizam, onda bi se Arapi onog vremena, kao i većina drugih naroda, morali smatrati monoteistima. Stoga istinski monoteizam mora podrazumijevati više od te spoznaje.

Način na koji mnogi ljudi danas shvataju stvarno značenje riječi islam i svjedočenja vjere znatno odstupa od gore spomenutog objašnjenja. Oni pretpostavljaju da monoteizam potvrđen u svjedočenju vjere jednostavno znači da postoji samo jedan Stvoritelj.

---

[31] U svjetlu onoga što je ranije spomenuto u objašnjenju pojma „monoteizam", može se napomenuti sljedeće:

znanje ili puko priznavanje postojanja jednog Stvoritelja može ispuniti definicije monoteizma kojima se koriste neki zapadni religiolozi i historičari, ali nikako ne odgovara definiciji islamskog monoteizma.

Kao što je već rečeno, ovdje se ne radi o bilo kakvom proizvoljnom shvatanju ili pitanju različitih definicija, nego o pojmu monoteizma *(tauḥīd)* na koji Kur'an poziva i o politeizmu *(širk)* koji on osuđuje.

U trenutku kada čovjek prihvati ovo vjerovanje, on se, prema ovom shvatanju, nesumnjivo svrstava u muslimane, čak i ako istovremeno prakticira razne oblike politeizma u obožavanju.

Međutim, islamski izvori pokazuju da upravo to pridruživanje u obožavanju čini čovjeka politeistom, zbog čega je takvo pridruživanje u islamu osuđeno na najoštriji način.

Da bi se neko iz islamske perspektive uistinu smatrao muslimanom, potrebno je mnogo više od puke izjave jezikom. U tom je smislu nezamislivo da bi neko mogao prakticirati politeizam, a da se ipak, samo zbog svog svjedočenja jezikom, smatra istinskim monoteistom. Politeistički musliman ili politeistički monoteista bio bi u konačnici protivrječan pojam[32].

Ipak, ova potpuno paradoksalna predstava danas je raširena. Zbog toga je jedan od centralnih ciljeva ove knjige razmotriti i razjasniti ovo pitanje.

Monoteizam u obožavanju kao temelj islama

Objašnjenje riječi islam koje je dao Poslanik ﷺ

Postoje brojne predaje u kojima je sam Poslanik ﷺ izričito objasnio i definirao značenje riječi islam i temeljni sadržaj vjere.

Primjer za to jeste sljedeći hadis, koji Buhari prenosi od Ebu Hurejre رضي الله عنه. Kao i u drugim predajama, Poslaniku ﷺ postavljeno je pitanje: *„Šta je islam?“*, na koje je odgovorio:

---

[32] Predstava o „politeističkom muslimanu“ nije apsurdna samo za muslimane. U osvrtu na jedan moj rad u kojem sam se bavio upravo tim problemom, jedan poznati kršćanski teolog, kojeg lično poznajem, složio se sa mnom po ovom pitanju. Rekao je: *„Izjave […] bez razumijevanja njihovog značenja (politeistički musliman) … zaista su alarmantne.“*

O ovome treba razmisliti: radi se o aspektima islamske teologije koji su očiti čak i mnogim nemuslimanskim teolozima.

الْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ

> *Islam je da obožavaš samo Allaha i da Mu[33] ništa ne pridružuješ, da obavljaš namaz, daješ obavezni zekat i postiš ramazan.[34]*

Ovom izjavom, prenesenom u više predaja, sam je Poslanik islama jasno objasnio pojam islam. Kao što se iz toga vidi, suština ove vjere sastoji se u obožavanju jedinog Stvoritelja čovječanstva.

Budući da je ovo centralni aspekt islama, pitanje „*Šta je islam?*“ mora biti dovoljno razjašnjeno u islamskim izvorima. Stoga bi trebalo biti dovoljno vratiti se tekstovima Kur'ana i Sunneta. Navedena definicija koju je dao Poslanik ﷺ jasno odgovara na prvo temeljno pitanje ove vjere, a da pritom nije potrebno dodatno posezati za bilo kakvom filozofijom niti ulagati velik misaoni napor.

Ostali elementi navedeni u ovom hadisu također su centralni sastavni dijelovi islama. Međutim, između njih i temeljnog načela postoji jasna razlika. Zajedno, svi elementi navedeni u hadisu čine poznatih pet stubova islama.

Međutim, da bi čovjek ostvario sam temelj islama i uopće ušao u ovu vjeru, najprije mora obožavati isključivo svog Stvoritelja, a istovremeno se bez izuzetka suzdržavati od obožavanja bilo čega drugog. Ova tačka predstavlja prvi od pet stubova islama spomenutih u hadisu. Samo na taj način čovjek može biti monoteista ili to postati.

Ako neko ne ispuni ovo centralno načelo, prema islamskoj se teologiji nesumnjivo ne može smatrati muslimanom.

Razlika između temelja islama i propisa izgrađenih na njemu

Arapska riječ za monoteizam jeste *tauḥīd*, što jezički znači „ujediniti“ ili „učiniti jednim“. U islamskoj teologiji pojam *tauḥīd* znači „Allaha učiniti

---

[33] Među muslimanima se upotreba velikog početnog slova za lične zamjenice koje se odnose na Allaha smatra prikladnom te se u skladu s tim ustalila u pisanju.

[34] Izvorne arapske riječi za zekat i ramazan pišu se kao *zakāh* i *ramaḍān*.

Jednim“ – u Njegovim imenima, svojstvima i djelima, kao i u obožavanju i pokornosti Njemu. Tevhid je stoga temelj poruke svih vjerovjesnika ﷺ, čisti monoteizam. On je istoznačan sa svjedočenjem vjere *„lā ilāha illa-ḷlāh“*.

Bez sumnje, namaz, zekat, post u ramazanu i hadž također su važni sastavni dijelovi islama. Međutim, monoteizam je temelj na kojem su sva ta djela izgrađena.

Razlika između temelja i propisa izgrađenih na njemu postaje posebno jasna u sljedećim tačkama.

Mogućnost opravdanja zbog neznanja

Prema jednoglasnom shvatanju ranih muslimanskih učenjaka, koji su nastojali sačuvati autentično preneseno učenje, u islamu važi načelo opravdanja zbog neznanja – iako se ono, očito, ne može primijeniti na svaku zamislivu situaciju, o čemu će biti više riječi kasnije u ovoj knjizi.

Kada je riječ o namazu, zekatu, obaveznom postu i hadžu, u ovom kontekstu treba napomenuti da čovjek svakako može biti opravdan ako je njegovo neznanje priznato i teološki prihvatljivo. Naprimjer, osoba kojoj nije poznat izvorni tekst kojim su te vjerske obaveze propisane – zato što taj tekst do nje nikada nije dospio ili joj nije prenesen u razumljivom obliku – smatra se opravdanom.

Nasuprot tome, nezamislivo je da neko bude musliman, a da uopće ne poznaje temeljno značenje riječi islam. U tome je velika razlika u odnosu na ostale spomenute obaveze.

Osim toga, samo je po sebi razumljivo da prakticiranje islama mora biti namjerno i svjesno. Kako bi čovjek mogao imati potrebnu namjeru i svijest ako uopće ne poznaje temeljno značenje samog islama?

Razlike u pravnim propisima među raznim vjerovjesnicima ﷺ

Prema islamskom učenju, obredi, zakoni, naredbe i zabrane – šerijati pojedinih vjerovjesnika ﷺ – razlikovali su se u mnogo čemu. Međutim, monoteizam kao temelj uvijek je bio isti i nije se ni na koji način razlikovao među raznim vjerovjesnicima i njihovim zajednicama. Ovo temeljno učenje, koje se naziva i „opći islam“ *(al-islāmu l-ʿāmm)*, od samog je početka uvijek bilo jedno te isto.

Ova je činjenica istaknuta u jednom hadisu, koji Buhari prenosi od Ebu Hurejre, a on od Poslanika ﷺ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَالْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ، أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ»

> *Vjerovjesnici su poput djece različitih majki od istog oca. Njihove su majke različite, ali je njihov din jedan.*

Riječ *dīn* često se u drugim jezicima opisuje kao religija ili sveobuhvatan način života. U ovom hadisu, međutim, ona se odnosi na temelj i suštinu – naime, na monoteizam.

Isto se naglašava u kur'anskom ajetu[35] 5:48 (*sura* El-Maide). U kur'anskim tumačenjima (*tafsīr*, mn. *tafāsīr*) Ibn Ebi Hatima[36] i Taberija[37], pri objašnjenju ovog ajeta izričito se prenosi od najranijih učenjaka da su se

---

[35] Kur'anski ajeti na arapskom se nazivaju *āyāt* (jednina: *āyah*), a taj pojam na arapskom nosi i značenje „znak". Radi lakše čitljivosti, u ovoj se knjizi koriste istoznačni izrazi ajet i kur'anski ajet.

[36] Ibn Ebi Hatim Razi (240.–327. h.g. / 854.–939. n.e.) bio je izuzetan učenjak hadisa. Bio je veoma značajan u oblasti ocjenjivanja prenosilaca *(al-ǧarḥu wa-t-taʿdīl)*. Umro je u dobi od oko 85 godina (starosna dob uvijek se navodi prema gregorijanskim godinama).

Isticao se i svojim opsežnim radom na tumačenju Kur'ana (na arapskom *tafsīr*). Pri objašnjavanju ajeta oslanjao se isključivo na prenesene predaje, bez dodavanja vlastitih tumačenja.

Zajedno s djelom Ibn Džerira Taberija, tumačenje Ibn Ebi Hatima spada među najranija sveobuhvatna tefsirska djela koja su do danas sačuvana u cijelosti ili velikim dijelom.

[37] Kao što je spomenuto, i Ebu Džafer ibn Džerir Taberi (224.–310. h.g. / 839.–922. n.e.) bio je jedan od ranih učenjaka tefsira u islamskoj historiji. Posebno se ističe time što je njegovo opsežno djelo u kur'anskom tumačenju do danas u cijelosti sačuvano.

Poput Ibn Ebi Hatima, Taberi je svoj tefsir primarno temeljio na prenesenim predajama, prateći ih putem lanaca prenosilaca sve do njihovog prvobitnog izvora. Međutim, za razliku od Ibn Ebi Hatima, često je te predaje dopunjavao vlastitim objašnjenjima. Taberi je živio otprilike 86 godina.

šerijati i propisi razlikovali, dok je temelj vjere – monoteizam – uvijek bio jedan te isti.

Tako Ibn Ebi Hatim – a isto tako i Taberi – prenosi od Katade:

عَنْ قَتَادَةَ، قَوْلَهُ: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾ [المائدة: 48] قَالَ: الدِّينُ وَاحِدٌ وَالشَّرَائِعُ مُخْتَلِفَةٌ

Od Katade se o ovom ajetu prenosi: „Svakome od vas propisali smo zakon i put.“ Objasnio je: „Din je jedan, a šerijati su različiti.“

Nakon toga od Katade se kao objašnjenje prenose i sljedeće riječi:

عَنْ قَتَادَةَ، قَوْلَهُ: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾ [المائدة: 48] يَقُولُ: سَبِيلًا وَسُنَّةً، وَالسُّنَنُ مُخْتَلِفَةٌ فِي التَّوْرَاةِ شَرِيعَةٌ، وَلِلْإِنْجِيلِ شَرِيعَةٌ، وَالْفُرْقَانُ شَرِيعَةٌ، يُحِلُّ اللَّهُ فِيهَا مَا شَاءَ وَيُحَرِّمُ مَا شَاءَ، لِيَعْلَمَ مَنْ يُطِيعُهُ مِمَّنْ يَعْصِيهِ، وَالدِّينُ الَّذِي لَا يُقْبَلُ غَيْرُهُ التَّوْحِيدُ وَالْإِخْلَاصُ الَّذِي جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ

[...] a jedini din koji će biti prihvaćen jeste tevhid i ihlas, s kojima su došli poslanici.

Ovdje on izričito navodi da su svi vjerovjesnici bili saglasni u pogledu tevhida, tj. monoteizma.

Osim toga, ovaj rani učenjak tefsira spomenuo je u prethodno navedenom citatu još jednu važnu tačku, koja će biti dodatno razjašnjena kasnije u ovoj knjizi i na koju već ovdje treba obratiti posebnu pažnju.

Katade objašnjava da se monoteizam sastoji u ostvarivanju načela poznatog kao ihlas, tj. u isključivom obožavanju Allaha ﷻ[38]. Ova izjava jednog od najranijih učenjaka tefsira sama je po sebi potpuno dovoljna da se ova tvrdnja potvrdi. Ipak, zbog važnosti ovog pitanja, dodatno pojašnjenje uslijedit će kasnije.

Iz citirane predaje također postaje jasno da pravni propisi različitih poslanika nisu bili nepromjenjivi, što se vidi iz njihovih međusobnih razlika.

[38] Ovaj simbol u arapskom pismu znači otprilike: „Slavljen neka je On i uzvišen“. Na ovaj ili sličan način muslimani iskazuju poštovanje prema Stvoritelju.

Naredbe i zabrane mogle su se razlikovati po obliku i prirodi. Nadalje, zakon koji je vrijedio za jednog poslanika i njegovu zajednicu mogao je biti u potpunosti ukinut. Međutim, to se nije odnosilo na sve propise. Postojala su pitanja oko kojih su svi vjerovjesnici bili saglasni i koja su ostala univerzalno nepromijenjena, poput zabrane očite nepravde prema drugom čovjeku u pogledu njegovog života, imetka i časti, kao i zabrane bluda i drugih stvari. Učenjaci su kroz islamsku historiju više puta ukazivali na nepromjenjivost takvih temeljnih načela.

Činjenica da se prvo poziva u tevhid, a tek potom u pojedinačne obrede, naredbe i zabrane

Buhari prenosi od Ibn Abbasa ﵄:

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ.

> *Poslanik ﷺ je poslao Muaza ﵁ u Jemen i rekao mu: „Pozovi ih da posvjedoče lā ilāha illa-ḷḷāh[39] i da sam ja Allahov Poslanik.*
>
> *<u>Ako te u tome poslušaju, onda ih pouči</u> da im je Allah propisao pet namaza tokom dana i noći. Ako te u tome poslušaju, onda ih pouči da im je Allah propisao obaveznu sadaku iz njihove imovine, koja se uzima od njihovih bogataša, a vraća njihovim siromasima.“*

U drugoj predaji istog hadisa stoji:

فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ ...

> *Neka prvo na šta ćeš ih pozvati bude isključivo obožavanje Allaha. Kada spoznaju Allaha, pouči ih ...*

A u drugoj predaji:

[39] Tj.: „..., da nema ništa dostojno obožavanja osim Allaha“.

فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَى أَنْ يُوَحِّدُوا اللَّهَ تَعَالَى ...

> *Neka prvo na šta ćeš ih pozvati bude to da Allaha Uzvišenog učine Jednim*[40]*...*

Naredba da se ostvari tevhid/monoteizam i poziv u njega prethode namazu, zekatu i svemu ostalom. Isto tako, prema islamskim izvorima, širk/politeizam uvijek je prvo što se zabranjuje.

To je vidljivo na mnogim mjestima u Kur'anu:

﴿ قُلْ تَعَالَوْاْ أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔا وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَوْلَٰدَكُم ﴾

Reci: „Dođite da vam kažem šta vam je Gospodar vaš zabranio: (naredio vam je) da Mu ništa ne pridružujete, da roditeljima dobro činite, da djecu svoju ne ubijate ...“[41] *[sura El-En'am, 6:151]*

U Kur'anu se također više puta objašnjava da je svaki vjerovjesnik svoju zajednicu najprije pozvao u monoteizam:

﴿ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ﴾

Obožavajte Allaha; vi nemate nikoga drugog dostojnog obožavanja osim Njega. [sura El-A'raf, 7:59]

---

[40] Na arapskom: *„an yuwaḥḥidu-ḷḷāh“*, što znači da Allaha učine jedinim kome upućuju svoje obožavanje (*'ibādah*) i da Mu ništa ne pridružuju.

[41] Napomena: Prijevod kur'anskih ajeta u ovom izdanju uglavnom slijedi prijevod Muhameda Mehanovića, a mjestimično prijevod Besima Korkuta. Pri tome je usklađen s autorovim prijevodom ajeta u izvornom tekstu knjige: izostavljeni su objašnjavajući dodaci tih prijevoda kojih nema u arapskom tekstu, a gdje autor u tekstu tumači pojedinu riječ (npr. *ilāh*, *'ibādah*), prijevod ajeta slijedi autorovo razumijevanje. Arapski izrazi i autorovi dodaci u oblim zagradama preuzeti su iz autorovog izvornog teksta.

Često ponavljanje ovog ajeta u Kur'anu pokazuje da je svaki vjerovjesnik ﷺ ovu poruku prenio svome narodu.

Spomenute činjenice jasno ilustriraju razliku između temelja islama, tevhida, i obreda, naredbi i zabrana izgrađenih na njemu.

Tome se može dodati i četvrta tačka: činjenica da su šerijatski propisi uglavnom objavljivani tek kasnije. Kada bi poznavanje i primjena svih tih stvari bili neophodni da bi neko bio musliman, kašnjenje u objavi pojedinih propisa bilo bi nezamislivo.

Ukratko, mogu se spomenuti sljedeće tačke:

1) Mogućnost opravdanja zbog neznanja

2) Razlike u šerijatskim propisima među raznim vjerovjesnicima

3) Činjenica da poziv u tevhid dolazi prvi, a tek nakon toga pojedinačni obredi, naredbe i zabrane

4) Činjenica da su šerijatski propisi uglavnom objavljivani tek kasnije

Tevhid/monoteizam je temelj islama

U skladu s prethodno spomenutim hadisom o pet stubova islama, u još jednom poznatom hadisu navodi se da je islam izgrađen na tih pet stvari. Tako Buhari prenosi od Abdullaha ibn Omera da je Poslanik ﷺ rekao:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ محمّدا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

> *Islam je izgrađen na pet stubova:*
>
> *• svjedočenju da nema ničega dostojnog obožavanja osim Allaha i da je Muhammed Njegov Poslanik,*
>
> *• obavljanju namaza,*
>
> *• davanju zekata,*
>
> *• hadžu i*

> • *postu u ramazanu.*

Time ponovo postaje jasno da je islam nezamisliv bez svog temelja, budući da je cijela vjera izgrađena upravo na tom temelju.

U drugoj predaji ovog hadisa kod Buharija stoji:

عَلَى خَمْسٍ إِيمَانٍ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالصَّلَاةِ الْخَمْسِ

> *Islam je izgrađen na pet stubova: imanu u Allaha i Njegovog Poslanika, pet namaza...*

U još jednoj predaji ovog hadisa kod Muslima[42] zabilježene su sljedeće formulacije:

عَلَى أَنْ يُوَحَّدَ اللَّهُ

> *..., da se Allah učini Jednim[43].*

عَلَى أَنْ يُعْبَدَ اللَّهُ وَيُكْفَرَ بِمَا دُونَهُ

> *..., da se obožava (samo) Allah i da se odbaci[44] sve drugo što se obožava mimo Njega.*

Ovo je, bez sumnje, temelj na kojem je islam izgrađen – pitanje o kojem među muslimanima od samog početka postoji konsenzus. Kao što je često slučaj s različitim predajama, te formulacije imaju isto značenje i međusobno se pojašnjavaju.

---

[42] Muslim ibn Hadždžadž (204.–261. h.g. / 820.–875. n.e.). Kao što je već spomenuto, Muslim, učenjak hadisa, bio je učenik Buharija i, uz njega, jedan od najznačajnijih učenjaka hadisa.

[43] Na arapskom se ovdje koristi glagol *„yuwaḥḥadu“*. On potječe od istog korijena kao i riječ *„wāḥid“*, što znači „jedan“. Riječ *tauḥīd* je *maṣdar* (glagolska imenica) ovog glagola. Kao što je već objašnjeno, *tauḥīd* znači „ujediniti“ ili „učiniti jednim“.

Tako je iz ovog hadisa i njegove formulacije vidljivo da tevhid predstavlja temelj islama.

[44] Doslovno: „činiti kufr prema svemu ostalom“. Činiti kufr prema nečemu znači to potpuno odbaciti i toga se odreći.

Značenje svjedočenja vjere u ranim izvorima islama i zabluda o tom značenju

Već je spomenuto da istinsko značenje islamskog svjedočenja vjere *lā ilāha illa-ḷḷāh* glasi: *„Nema ničega dostojnog obožavanja osim Allaha.“* Suprotno onome što danas mnogi pretpostavljaju, arapska riječ *ilāh* ne znači prvenstveno „Stvoritelj“ ili nešto slično. Naprotiv, može se prevesti kao „onaj koji je dostojan obožavanja“.

Tek se među filozofima – koji su vlastiti razum počeli smatrati izvorom vjere i često ga stavljali iznad stvarnih izvora, Kur'ana i Sunneta – postupno uvriježilo pogrešno shvatanje svjedočenja vjere. Smatrali su da ono znači: *„Nema Stvoritelja, Onoga koji daje život niti Opskrbitelja … osim Allaha.“*[45]

Budući da danas isto smatra i većina onih koji ispovijedaju islam, nije iznenađujuće što prijevodi svjedočenja vjere često glase: „Nema boga osim Boga“ ili „Nema boga osim Allaha“.

Takvi prijevodi jasno pokazuju pretpostavku da se svjedočenjem vjere samo potvrđuje postojanje jedinog Stvoritelja.

Takvo razumijevanje i odgovarajući prijevod, međutim, potpuno izostavljaju aspekt obožavanja i pokornosti tom Stvoritelju.

Iz takvog je rasuđivanja proizašla i pretpostavka da su predislamski idolopoklonici u Meki i među drugim arapskim plemenima morali biti potpuno nesvjesni postojanja tog Stvoritelja ili vjerovati u više stvoritelja uz Njega. U suprotnom, ne bi se moglo objasniti zašto su ti idolopoklonici uopće

---

[45] Naravno, ova i druga temeljna značenja nesumnjivo su implicitno sadržana i u svjedočenju vjere te su od ključne važnosti u islamskom temeljnom vjerovanju *(ʿaqīdah)*. To jest, svaki musliman mora, bez sumnje, biti potpuno uvjeren u postojanje Allaha kao jedinog Stvoritelja, Onoga koji daje život i Opskrbitelja.

Međutim, ovdje je poenta da ti aspekti nisu ono primarno značenje koje prenose formulacija i suštinski sadržaj svjedočenja vjere. Isto tako, treba naglasiti da se značenje svjedočenja vjere ne smije svesti samo na ta vjerovanja.

Koliko je značajan utjecaj ovog drugačijeg tumačenja, postat će jasnije tokom ovog poglavlja.

smatrani idolopoklonicima. Da su znali da postoji samo jedan Stvoritelj, automatski bi ostvarili svjedočenje vjere i time bili monoteisti.

Ovdje postaje očigledan temeljni problem: rani islamski izvori jasno pokazuju da su upravo ti idolopoklonici bili čvrsto uvjereni da je Allah ﷻ Stvoritelj svega postojećeg i da osim Njega nema drugog stvoritelja.

Ako je to tako – kao što će sljedeći tekstovi jasno pokazati – onda se time otkriva raširen i ozbiljan nedostatak znanja. Prvo, on se tiče ranih izvora islama, posebno Kur'ana i njegovih ranih tumačenja, koja ovu tvrdnju prenose jednoglasno. Drugo, tiče se i islamskog svjedočenja vjere.

To pak znači temeljnu zabludu o suštinskoj poruci vjere, a takva zabluda ne može ostati bez posljedica. Kao što je već pokazano, drugi pogledi i koncepti unutar ove vjere izgrađeni su upravo na tom temelju.

Predislamski idolopoklonici vjerovali su u jedinog Stvoritelja

Kao što je već spomenuto, islamski izvori – počevši, naravno, od samog Kur'ana – jasno pokazuju da su predislamski arapski idolopoklonici bili uvjereni u postojanje Allaha kao jedinog Stvoritelja svega postojećeg.

U ovom će poglavlju biti navedeno više primjera takvih mjesta u Kur'anu. Uz to će se, na osnovu tumačenja koja su upravo za te ajete dali najraniji muslimanski učenjaci, pokazati da su muslimani od samog početka te tekstove razumijevali jedino na ovaj način. Za rane muslimane bilo je samo po sebi razumljivo da su arapski mušrici/idolopoklonici znali za postojanje jedinog Stvoritelja. Razumjeli su da im Kur'an prigovara upravo zbog toga što su, uprkos tom znanju, obožavali druge uz Njega.

Kur'anski ajet: „Zar je on obožavane sveo na jednog jedinog obožavanog?"

U Kur'anu, u *suri* Sad, stoji:

﴿أَجَعَلَ ٱلْأَلِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝٥﴾

Zar je on obožavane[46] *sveo na jednog jedinog obožavanog?! Zaista, ovo je veoma čudna stvar.* *[sura Sad, 38:5]*

Taberi daje sljedeće objašnjenje ovog ajeta:

يَقُولُ: وَقَالَ هَؤُلَاءِ الْكَافِرُونَ الَّذِينَ قَالُوا: مُحَمَّدٌ سَاحِرٌ كَذَّابٌ: أَجْعَلَ مُحَمَّدٌ الْمَعْبُودَاتِ كُلَّهَا وَاحِدًا، يَسْمَعُ دُعَاءَنَا جَمِيعَنَا، وَيَعْلَمُ عِبَادَةَ كُلِّ عَابِدٍ عَبَدَهُ مِنَّا ﴿إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝٥﴾ [ص: 5] أَيْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ...

> *Tako su kafiri, koji su tvrdili da je Muhammed čarobnjak i lažov, rekli: „Zar je Muhammed obožavane (al-maʿbūdāt) sveo na jednog jedinog koji čuje sve naše dove i zna kako Ga svako od nas obožava?! Zaista, ovo je veoma čudna stvar." ...*

Objašnjavajući riječ „obožavane", Taberi nije upotrijebio riječ *ālihah* – riječ oko koje je zbog danas raširenog neznanja nastala velika zabuna. Naprotiv, upotrijebio je jasan i nedvosmislen termin *maʿbūdāt*.

Krajem 3. stoljeća po Hidžri Taberi je značenje ovih kur'anskih riječi objasnio upravo u prethodno spomenutom smislu. To nesumnjivo pokazuje da se riječ *ālihah* u Kur'anu mora razumjeti u značenju „predmeti obožavanja", a ne u značenju „stvoritelj" ili nečega sličnog.

---

[46] Na arapskom se ovdje koristi riječ *ālihah*, množina od *ilāh*. To je ista riječ koja se pojavljuje u svjedočenju vjere i, kao što je malo prije objašnjeno, pogrešno razumijevanje te riječi dovelo je do pogrešnog tumačenja svjedočenja vjere.

Svjedočenjem vjere poriče se da postoji iko ko se s pravom obožava osim Onoga koji se jedini s pravom obožava. Zbog toga formulacija glasi: „Nema (istinskog) ilāha osim Allaha", *lā ilāha illa-ḷḷāh*.

Svako ko pažljivo čita Kur'an morao bi znati da se termin *ilāh* ne može razumjeti u značenju „stvoritelj". Stoga je veoma zapanjujuće da su ljudi koji su smatrani velikim učenjacima, pa su se čak bavili i tumačenjem Kur'ana, stoljećima ustrajavali u pogrešnom shvatanju.

Kada je riječ, naprimjer, o spomenutom ajetu, čovjek bi se mogao zapitati kako su takvi pojedinci mogli jednostavno previdjeti poruku sadržanu u njemu. Uostalom, jasno je da su idolopoklonici mislili: *„Želi li Muhammed naše obožavane svesti na jednog jedinog obožavanog?"* Svakom čitaocu Kur'ana trebalo bi biti očito da se ovaj odlomak nikako ne može odnositi na to da Muhammed navodno svodi više stvoritelja na jednog stvoritelja. To ne bi imalo nikakvog smisla.

Neko ko nije upoznat s ranim tumačenjima Kur'ana mogao bi pretpostaviti da je ovo samo pojedinačna izjava. Međutim, to bi bila teška zabluda. Naprotiv, radi se o stavu oko kojeg postoji konsenzus i koji se samo u ovom Taberijevom djelu navodi više puta i prenosi od još ranijih učenjaka tefsira. Osim toga, nalazi se i u brojnim drugim ranim djelima islamske predaje.

U nastavku će stoga kao primjeri biti navedeni dodatni tekstovi.

Poziv vjerovjesnika i odgovor njihovih naroda

U Kur'anu se više puta navode sljedeće riječi koje su vjerovjesnici ﷺ upućivali svojim narodima. Ponavljaju se doslovno na raznim mjestima – često više puta unutar iste sure, posebno u *suri* El-A'raf:

﴿يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ﴾

O narode moj! Obožavajte (samo) Allaha. Nemate ništa drugo dostojno obožavanja. [sura El-A'raf, 7:59, 65, 73, 85; sura Hud, 11:50, 61, 84; sura El-Mu'minun, 23:23, 32]

Ovdje se ponovo koristi riječ *ilāh*. Međutim, iz odgovora tih naroda na ovaj poziv sasvim jasno proizlazi da su ga razumjeli kao poziv na isključivo obožavanje Stvoritelja, zbog čega su ga često odbijali.

Naprimjer, odgovor naroda Ad upućen njihovom vjerovjesniku Hudu عليه السلام bio je:

﴿قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا لِنَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَحۡدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا﴾

Oni su govorili: „Zar si nam došao zato da samo Allahu ibadet činimo, a da napustimo one koje su preci naši obožavali?“
[sura El-A'raf, 7:70]

Jasno su i nedvosmisleno razumjeli da se poziv odnosi na monoteizam u obožavanju i da riječ ilāh znači „predmet obožavanja“, a ne „stvoritelj“. To je zato što su od rođenja znali za jednoću Stvoritelja u pitanjima stvaranja, opskrbe i sličnog.

Taberi to potvrđuje s krajnjom jasnoćom kada ovaj ajet objašnjava ovako:

يَقُولُ تَعَالَى ذِكْرُهُ: قَالَتْ عَادٌ لِهُودٍ: أَجِئْتَنَا تَتَوَعَّدَنَا بِالْعِقَابِ مِنَ اللَّهِ عَلَى مَا نَحْنُ عَلَيْهِ مِنَ الدِّينِ كَيْ نَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَدِينَ لَهُ بِالطَّاعَةِ خَالِصًا وَنَهْجُرَ عِبَادَةَ الْآلِهَةِ وَالْأَصْنَامِ الَّتِي كَانَ آبَاؤُنَا يَعْبُدُونَهَا وَنَتَبَرَّأَ مِنْهَا؟

Uzvišeni kaže da je narod Ad rekao vjerovjesniku Hudu: „Zar si nam došao prijeteći nam Allahovom kaznom zbog naše vjere, kako bismo obožavali jedino Allaha i bili pokorni jedino Njemu, nikome drugom, u potpunoj predanosti?! I kako bismo napustili obožavanje naših ālihah i kumira koje su obožavali naši preci te ih se odrekli?!“

Taberi, učenjak tefsira, ponovo izuzetno jasno objašnjava da su idolopoklonici jednog ranijeg naroda spomenutog u Kur'anu doista znali za Allaha kao jedinog Stvoritelja te da su Ga obožavali. Međutim, pridruživali su Mu druge u obožavanju i pokornosti.

Ajet: „Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim!“

Kao još jedan primjer može se navesti sljedeći ajet iz sure El-Bekare. U njemu stoji:

﴿ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ٢٢﴾

... Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim! [sura El-Bekare, 2:22]

Ibn Ebi Hatim – a isto tako i Taberi – u svom tefsiru ovog ajeta prenosi sljedeće riječi Poslanikovog ashaba Ibn Abbasa رضي الله عنه:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: ﴿فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ٢٢﴾ [البقرة: 22] أَيْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ غَيْرَهُ مِنَ الأَنْدَادِ الَّتِي لَا تَنْفَعُ وَلا تَضُرُّ، وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ لَا رَبَّ لَكُمْ يَرْزُقُكُمْ غَيْرُهُ، وَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِي يَدْعُوكُمْ إِلَيْهِ الرَّسُولُ مِنْ تَوْحِيدِهِ هُوَ الْحَقُّ لَا يُشَكُّ فِيهِ.

> *„Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim.“ To znači: ne pridružujte Allahu ništa od onih (navodnih) ravnih koji ne mogu donijeti ni korist ni štetu, a vi znate da osim Njega nemate Gospodara koji vas opskrbljuje i znate da je ono u šta vas Poslanik poziva – tevhid Allaha – istina u koju nema sumnje.*

Već su ove riječi same po sebi dovoljne da se u potpunosti pobiju zbrkane predstave o značenju riječi *ilāh* i islamskog svjedočenja vjere koje danas prevladavaju širom svijeta. Također treba uzeti u obzir da su ovo prenesene riječi veoma poznatog Poslanikovog ashaba, koji je uz to bio jedan od najznačajnijih učenjaka u islamu.

Isto vrijedi i za sljedeće riječi Katade, koje Ibn Ebi Hatim prenosi u svom tefsiru istog kur'anskog ajeta:

عَنْ قَتَادَةَ: ﴿فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ٢٢﴾ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَكُمْ وَخَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ، ثُمَّ أَنْتُمْ تَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا.

> *„Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim“ – to jest, znate da je Allah stvorio vas, kao i nebesa i Zemlju, a vi Mu ipak druge činite ravnim!*

Prethodnim je citatima jasno i neosporno utvrđeno da su idolopoklonici u vrijeme objave islama vjerovali u Stvoritelja, Onoga koji daje život i

Opskrbitelja, ali su Mu pridruživali druge u obožavanju, predanosti i pokornosti.

Mušrici iz Meke vjerovali su u jedinog Stvoritelja i nisu Mu pripisivali nikakvog sudruga kao Stvoritelju i Onome koji daje život.

Stoga njihov problem sa svjedočenjem vjere nije mogao biti u priznavanju Allaha ﷻ kao jedinog Stvoritelja. Naprotiv, oni su – za razliku od mnogih ljudi danas koji ispovijedaju islam (!) – veoma dobro razumjeli značenje svjedočenja vjere, a time i suštinsku poruku islama koja im je bila upućena.

I upravo zato što su to značenje tako jasno razumjeli, odbacili su islam. Znali su da ih Poslanik ﷺ prvenstveno ne poziva da priznaju jedinog Stvoritelja, nego da jedino Njega obožavaju! Taj posljednji zahtjev nisu bili spremni prihvatiti. Upravo je to bio njihov temeljni problem.

Ajet: „Načini nam predmet obožavanja (ilāh) kao što oni imaju predmete obožavanja (ālihah)“

Još jedan primjer onoga što je rečeno jeste kur'ansko kazivanje o tome kako je Musa عليه السلام sa svojim narodom prošao pored jednog idolopokloničkog naroda, pa su neki iz njegovog naroda rekli:

﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞ﴾

... načini nam predmet obožavanja (ilāh) kao što oni imaju predmete obožavanja (ālihah). *[sura El-A'raf, 7:138]*

Riječ *ilāh* ovdje nikako ne može značiti „Stvoritelj“. Kada bi to bio slučaj, značenje ajeta bilo bi: „Načini nam stvoritelja, kao što oni imaju više stvoritelja.“

Naprotiv, mora značiti: „Načini nam predmet obožavanja, kao što oni imaju više predmeta obožavanja.“

Ajet: A da ih upitaš: „Ko je nebesa i Zemlju stvorio …“

Još jedan važan kur’anski tekst u ovom kontekstu jeste sljedeći izraz, koji se u sličnom obliku više puta ponavlja u Kur’anu:

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ٦١﴾

A da ih upitaš: „Ko je nebesa i Zemlju stvorio i ko je Sunce i Mjesec potčinio?“ – sigurno bi rekli: „Allah!“ Pa kuda se onda odmeću? [sura El-Ankebut, 29:61]

U ovom i mnogim drugim kur’anskim ajetima, kao što je već spomenuto, rana tumačenja Kur’ana pružaju jasno objašnjenje riječi *ilāh*, a time i islamskog svjedočenja vjere.

Prema ovim objašnjenjima ranih tumača Kur’ana – poput Taberija i Ibn Ebi Hatima, kao i još ranijih učenjaka koje njih dvojica citiraju – posljednji dio ovog ajeta može se opisati ovako: *„Zašto se onda ovi idolopoklonici okreću od Allaha i od toga da obožavaju jedino Njega?“*

U tefsiru gotovo istovjetnog ajeta 43:87, rani mufessir/tumač Kur’ana Mukatil ibn Sulejman[47],

[47] Ebul-Hasan Mukatil ibn Sulejman Belhi (umro 150. h.g. / 767. n.e.) jedan je od najranijih tumača Kur’ana čiji je pisani tefsir sačuvan do danas.

Mnogo je toga rečeno o samom Mukatilu ibn Sulejmanu, pri čemu su ga neki žustro kritizirali i optuživali za teško zastranjivanje u pitanjima vjerovanja. S druge strane, drugi učenjaci su te tvrdnje poricali. Osim toga, u pogledu prenošenja hadisa općenito je ocijenjen slabim.

Međutim, ništa od toga ne mijenja činjenicu da je bio općenito priznat kao veliki poznavalac tefsira. Istovremeno, sam sadržaj njegovog tefsirskog djela ugledni su učenjaci veoma hvalili. Naprimjer, od Abdullaha ibn Mubareka prenosi se da je rekao: „Kakvo znanje! Da barem ima lanac prenosilaca.“ *(yā lahu min ʿilmin, lau kāna lahu isnād)* [vidi posebno: *Tārīḫu Baġdād*].

...--

koji se ubraja među takozvane *atbāʿu t-tābiʿīn*[48], ovu misao krajnje jasno izražava riječima:

قال الله تعالى لنبيِّه ﷺ قل لهم: ﴿فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝٦١﴾ يقول مِن أين يكذبون بأنَّه واحد لا شريك له، وأنتم مقرّون أنّ الله خالق الأشياء وخلقكم، ولم يشاركه أحد في ملكه فيما خلق؟ فكيف تعبدون غيره؟

Allah, Uzvišeni, rekao je Svom Vjerovjesniku ﷺ: „Reci im: ‚Pa kuda se onda odmeću?‘, što znači:

Ibn Adij Džurdžani (umro 365. h.g. / 976. n.e.) u svojoj knjizi *al-Kāmilu fī Ḍuʿafāʾi r-Riǧāl* prenosi:

... قَال لِي نعيم بْن حَمَّاد رأيت عند سُفْيَان بْن عُيَينة كتابا لمقاتل بْن سُلَيْمَان فقلت لسفيان يَا أَبَا مُحَمد تروي لمقاتل فِي التفسير؟ قَال: لاَ ولكن أستدل بِهِ وأستعين بِهِ.

[Lanac prenosilaca] Nuajm ibn Hammad mi je rekao: „Vidio sam knjigu Mukatila ibn Sulejmana kod Sufjana ibn Ujejne, pa sam mu rekao: ‚O Ebu Muhammede, prenosiš li od Mukatila u tefsiru?‘ Odgovorio je: ‚Ne, ali ga koristim kao dokaz i oslanjam se na njega.‘“

Ibn Adij također spominje da je Mukatil bio vješt u tefsiru *(kāna ḥāfiẓan li-t-tafsīr)*, ali da nije dobro poznavao lance prenosilaca. Kao što je već spomenuto, Mukatilovo znanje u oblasti tefsira bilo je općenito priznato među učenjacima.

Kada se u ovoj knjizi navodi nekoliko odabranih Mukatilovih tekstova, svrha nije prenositi njegove hadise. Naprotiv, svrha je pokazati da čak i najraniji zapisi tefsira u potpunosti potvrđuju ono što se navodi u ovoj knjizi i ni na koji način od toga ne odstupaju. Time se također pokazuje da rani učenjaci nisu odbacivali ova objašnjenja koja prenosi Mukatil, nego su ih potvrđivali.

[48] *Tābiʿūn* (tabiini, sljedbenici) jesu generacija koja je uslijedila nakon ashaba Poslanika ﷺ. Generacija nakon njih naziva se *atbāʿu t-tābiʿīn* (tebe-tabiini).

Ove tri generacije – počevši od generacije ashaba – imaju poseban značaj u islamskoj teologiji i predaji, jer je njihova posebna vrijednost potvrđena u jednom hadisu Poslanika ﷺ.

> *‚Zašto poriču da je On Jedini i da nema sudruga?‘, dok potvrđujete da je Allah Stvoritelj svih stvari, da je i vas stvorio i da niko ne dijeli s Njim vlast nad onim što je stvorio?*
>
> *Pa kako onda možete obožavati druge mimo Njega?“*

Poređenje prethodno navedenih primjera s već razmotrenom današnjom stvarnošću jasno pokazuje koliko su mnogi ljudi stoljećima bili – i još uvijek jesu – udaljeni od ispravnog razumijevanja raznih temeljnih pitanja islama.

Svako ko čita komentare nekih učenjaka pod utjecajem filozofije uvidjet će da su u svojim objašnjenjima takvih izvornih tekstova iznosili zbunjujuće i protivrječne izjave.

Ipak, snažan utjecaj filozofije i dalje traje u cijelom islamskom svijetu, zbog čega se takva pogrešna shvatanja temelja vjere na većini univerziteta poučavaju kao standardno učenje.

Tvrdnja da je politeizam uvijek povezan s idejom drugog božanstva

Kao što je već objašnjeno, mnogi ljudi danas smatraju da svjedočenje vjere podrazumijeva samo vjerovanje u jedinog Stvoritelja. Iz tog razloga pojedinci s takvim stavom ne prepoznaju nikakav oblik politeizma u obožavanju. To otvara pitanje kakav onda značaj imaju obožavanje idolopoklonika, koje Kur’an tako često spominje, i predmeti njihovog obožavanja ako samo obožavanje nije problematično.

Neki to objašnjavaju tvrdeći da istinsko „obožavanje/ibadet“ postoji samo kada čovjek pripiše božanska svojstva „predmetu obožavanja“. Prema toj tvrdnji i shvatanju ljudi koji tako argumentiraju, sam čin obožavanja ne bi bio problem. Naprotiv, istinski problem predstavljala bi vjerovanja *(iʿtiqādāt, jednina: iʿtiqād)* koja stoje iza tih djela i izjava.

Neki idu čak toliko daleko da tvrde kako, prema njihovom shvatanju, čovjek nešto obožava samo ako vjeruje da taj predmet obožavanja posjeduje potpunu nezavisnost i samodovoljnost *(al-istiqlāl)*. Iz tog razloga takvi pojedinci – često iz sufijskog kruga – koriste navodni uslov *istiqlāl*a kako bi branili sljedbenike raznih praksi obožavanja vezanih za grobove.

Prema ovom argumentu, ljudi koji se upuštaju u takve oblike veličanja mrtvih morali bi se smatrati muslimanima, budući da ne tvrde da ti umrli pojedinci svoja čudesna djela čine nezavisno *(mustaqill)* od Stvoritelja. Prema tom shvatanju, oni svoja navodno čudesna djela čine samo s dopuštenjem Stvoritelja, što se ne bi smatralo problematičnim u islamskoj teologiji.

U raspravi o riječi ilāh i istinskom značenju svjedočenja vjere mora se imati na umu sljedeće:

Temeljni sadržaj islama jeste isključivo obožavanje Stvoritelja i potpuno napuštanje obožavanja bilo koje druge stvari ili bića. Termin „obožavanje/*ʿibādah*“ dosljedno se koristi u tekstovima objave kako bi se izrazilo upravo to. Čak i pri objašnjavanju temelja islama – kao što je već pokazano u poznatom hadisu o pet stubova i u brojnim drugim tekstovima – obožavanje se izričito spominje. Ti tekstovi jasno navode da islam zahtijeva suzdržavanje od obožavanja bilo čega osim Stvoritelja i da je to centralno značenje islama.

Koliko je onda apsurdna tvrdnja da čin obožavanja sam po sebi nije problem, nego da problem predstavljaju jedino vjerovanja koja stoje iza njega – takozvani *iʿtiqād*. To bi značilo da objava doslovno bezbroj puta osuđuje obožavanje idolopoklonika, dok se u stvarnosti navodno uopće ne radi o tom obožavanju, nego samo o vjerovanjima iza njega! Time se nameće neizbježno pitanje: zašto bi se neki termin uvijek iznova koristio ako se zapravo misli nešto sasvim drugo?

Naprimjer, zašto bi muslimani tokom svojih namaza najmanje 17 puta dnevno učili *„Samo Tebe obožavamo“* u početnoj *suri* El-Fatiha, ako je navodno presudno vjerovanje? U tom bi slučaju moralo stajati: *„Samo u Tebe jedinog vjerujemo.“*

Čak i u ranije navedenom objašnjenju islama koje je dao sam Poslanik ﷺ izričito stoji: *„Islam je da obožavaš samo Allaha i da Mu ništa ne pridružuješ.“*

Prema opisanom iskrivljenom gledištu, ova bi izjava prije morala glasiti: *„Islam je da ne vjeruješ da Allah ima sina ili majku, ili da postoji iko ko je potpuno nezavisan (al-istiqlāl) od Njega.“* Isto tako, time se ne bi zabranjivalo pridruživanje drugih u obožavanju, nego upravo takva vjerovanja.

Sami činovi obožavanja kao takvi ne bi igrali nikakvu ulogu. Međutim, to se ne podudara s načinom izražavanja u islamskim tekstovima objave.

Isto bi se moglo reći za bezbrojna mjesta u islamskim izvornim tekstovima. I ovdje se, dakle, pokazuje nerješiva protivrječnost kod onih koji u osnovi poriču da politeizam može postojati u obožavanju.

Značenje dvaju termina rabb i ilāh

Sada je već više puta pokazano da riječ *ilāh* u osnovi znači „predmet obožavanja“. To se jasno vidi iz desetina kur'anskih ajeta.

Međutim, budući da se dostojnost obožavanja temelji na božanskim svojstvima, riječ *ilāh*/predmet obožavanja usko je povezana s riječju *rabb*/Gospodar (množina: *arbāb*). Onaj ko je uistinu dostojan obožavanja zaslužuje ga zato što je Stvoritelj, Opskrbitelj i Onaj koji daje život, kao i Sveznajući i Svemoćni.

Drugim riječima: *ilāh* koji uistinu zaslužuje obožavanje zbog Svojih svojstava – a ne tek onaj za kojeg se tvrdi da je dostojan obožavanja – nužno je i istinski *rabb*/Gospodar.

Kada dvije riječi imaju tako blisko povezana značenja, u arapskom je uobičajeno da se oba značenja objedine u jednoj riječi. Preciznije, u arapskom jeziku nije neobično da se – zbog bliskosti u značenju – koristi jedan termin dok se istovremeno podrazumijeva i značenje drugog termina. Dakle, upotrijebi se jedna riječ, a misli se na oba značenja.

Islamski su učenjaci o takvim riječima rekli:

إذا اجتمعا تفرَّقا، وإذا تفرَّقا اجتمعا

> *Kada se dvije riječi nađu na jednom mjestu, njihova se značenja razdvajaju. A kada se dvije riječi razdvoje, njihova se značenja objedinjuju.*

Time su htjeli reći da svaka riječ u suštini ima svoje vlastito značenje. Međutim, kada jedna riječ stoji sama – a kontekst ne ukazuje jasno na nešto drugo – značenje druge riječi uključeno je u značenje prve. Ali kada se oba termina izričito spomenu u istoj rečenici, taj kontekst ukazuje na to da se svako od tih posebnih značenja razumije zasebno.

Isto vrijedi, naprimjer, za riječi *īmān* i islam. Iman se izvorno odnosi na ono što se odvija iznutra, dok islam opisuje vanjsko. Kao što je spomenuto, ova pojava nije rijetka u arapskom jeziku.

O daljnjoj podjeli tevhida na ar-rubūbiyyah, al-ulūhiyyah i al-asmāʾu wa-ṣ-ṣifāt

Kao što je već postalo jasno, poruka islama nije prvenstveno: „Postoji jedan Stvoritelj“, jer se to u to vrijeme uzimalo zdravo za gotovo. Iz tog se razloga kod naroda u prošlosti – kao i kod današnjih autohtonih naroda – gotovo uvijek nalazi ta temeljna pretpostavka.

Kur’an se stoga prvenstveno obraća ljudima koji, iako vjeruju u Stvoritelja, Njegovo pravo na obožavanje i pokornost dodjeljuju drugima. Zbog toga Kur’an u raspravi s idolopoklonicima uvijek iznova ukazuje na to da oni već priznaju jedinog Stvoritelja.

Pitanje koje se u Kur’anu uvijek iznova postavlja u suštini glasi: ***ako idolopoklonici znaju da je Allah njihov jedini Stvoritelj i da Mu ništa nije ravno, zašto Njega izjednačavaju s nekim Njegovim stvorenjima u pogledu obožavanja i pokornosti?***

Ovo je jedno od centralnih pitanja koje Kur’an postavlja idolopoklonicima.

Ipak, islamsko svjedočenje vjere, naravno, implicitno zahtijeva i čvrsto uvjerenje u jednoću i jedinstvenost Stvoritelja i Njegovih apsolutnih svojstava.

Iz dosad rečenog vidimo da već u ajetima Kur’ana i u riječima najranijih učenjaka – još u vrijeme ashaba Poslanika – zapravo postoji podjela tevhida/monoteizma, koja se može opisati ovako:

1) Jednoća Allaha u Njegovoj biti i Njegovom svojstvu Stvoritelja, Onoga koji daje život i Opskrbitelja (arap.: *ar-rubūbiyyah*)

2) Jednoća Allaha u Njegovim imenima i svojstvima (arap.: *al-asmāʾu wa-ṣ-ṣifāt*)

3) Jednoća Allaha u pogledu obožavanja koje Mu upućuju Njegova stvorenja (arap.: *al-ulūhiyyah*)

Kao što smo već vidjeli, mnogi ljudi u islamskom svijetu stoljećima su pogrešno shvatali stvarno značenje svjedočenja vjere. Vjerovali su da se ono

odnosi jedino na prvi prethodno opisani dio tevhida. Prema ovom gledištu, svako ko ostvari taj dio smatra se monoteistom – nešto što se ne podudara sa stvarnim i autentičnim značenjem svjedočenja vjere.

Takvi ljudi stoga žustro odbacuju podjelu tevhida prema prethodno opisanom obrascu.

Ovo odbacivanje temelji se na pogrešnoj pretpostavci da se takva podjela može poništiti jednostavnim dovođenjem u pitanje ili odbacivanjem naziva njenih pojedinih dijelova.

U tom se smislu često čuje tvrdnja da podjela tevhida na ovaj način nije opravdana i da predstavlja nedopuštenu novotariju, tj. bid'at, navodno izmišljen tek nakon osmog stoljeća po islamskom kalendaru.

Međutim, kao što je već dovoljno pokazano na osnovu najranijih izvora islama, ovo je naivna zabluda. Stvarna podjela tevhida na te dijelove nužno proizlazi iz Kur'ana i jednoglasnih objašnjenja najranijih muslimanskih učenjaka. Ideja da bi se ova podjela mogla poništiti dovođenjem u pitanje naziva njenih pojedinih dijelova stoga je apsurdna i proizlazi iz očitog neznanja o islamskim izvornim tekstovima.

Imenovanje triju spomenutih dijelova stoga nije suštinsko pitanje. Kasniji su ga učenjaci uveli samo radi jasnijeg objašnjenja te podjele, a ne da bi izmislili nova značenja.

Osim toga, ne postoji samo jedan obavezujući naziv za pojedine oblike tevhida. Tevhid obožavanja stoga se naziva i „*tauḥīdu l-ulūhiyyah*“ i „*tauḥīdu l-ʿibādah*“, jer su ti termini istoznačni. To se jasno vidi, naprimjer, iz Taberijevog prvog objašnjenja glagola *ʿabada* na početku njegova tefsirskog djela.

Na osnovu ovog objašnjenja može se formulirati sljedeći sažetak:

U Kur'anu se tevhid u oblasti *ar-rubūbiyyah*, koji su idolopoklonici u osnovi priznavali, koristi kao argument za tevhid u oblasti *al-ulūhiyyah*.

Kada je riječ o drugom obliku tevhida *(tauḥīdu l-asmāʾi wa-ṣ-ṣifāt)* iz prethodno spomenute podjele, treba napomenuti da su mnoge rane islamske sekte unijele nova shvatanja u islam, posebno u oblasti Allahovih imena i svojstava. Iz tog su razloga rani islamski učenjaci oblast imena i svojstava izdvojili kao zasebnu kategoriju.

Tako podjela prema prethodno objašnjenom obrascu svakako nije bid'at (nedopuštena novotarija u islamu) ni iz ove perspektive, budući da je već nalazimo kod najranijih učenjaka islama.

Ovi nazivi služili su samo boljem pojašnjenju i zasebnom razmatranju novih pogrešnih vjerovanja. Stoga u njima u suštini nema ničega spornog sve dok se na takvim terminima ne grade pogrešni zaključci i načela.

Poziv na izvorni monoteizam: nekad i danas

Poziv vjerovjesnika ﷺ i reakcija naroda

Iz prethodnih je objašnjenja postalo jasno u čemu se, prema islamskim izvorima, sastojao poziv svih vjerovjesnika. Svi su svoje narode pozivali na isključivo obožavanje Allaha i potpunu pokornost jedino Njemu.

Zbog toga je kroz historiju dolazilo do sukoba između monoteizma i politeizma – sukoba između vjerovjesnika ﷺ i njihovih protivnika. Taj se sukob uvijek iznova odražava u tekstovima Kur'ana, kao i u danas postojećim verzijama Tevrata i Indžila.

Kur'an pripovijeda kako su se oni koji su odbacili poruku izrugivali svojim vjerovjesnicima ﷺ i odgovarali im:

﴿مَّا سَمِعۡنَا بِهَٰذَا فِيٓ ءَابَآئِنَا ٱلۡأَوَّلِينَ ٢٤﴾

... ovako nešto nismo čuli od naših predaka davnih.
[sura El-Mu'minun, 23:24]

﴿مَا سَمِعۡنَا بِهَٰذَا فِي ٱلۡمِلَّةِ ٱلۡأٓخِرَةِ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا ٱخۡتِلَٰقٌ ٧﴾

Za ovo nismo čuli u vjeri predaka naših, ovo nije ništa drugo već namještena laž. *[sura Sad, 38:7]*

Kada se danas ukaže na pogrešna shvatanja u određenim načinima razmišljanja unutar muslimanske zajednice, čovjek se često prisjeti ovih ajeta.

Opisano odbacivanje ne susreće se samo među širom populacijom ili nižim društvenim slojevima nego često i među učenjacima. Ni ta pojava sama po sebi nije nova.

Kur'an opisuje kako su učenjaci i obrazovane osobe visokog položaja huškali svoje sljedbenike protiv vjerovjesništva:

﴿وَٱنطَلَقَ ٱلۡمَلَأُ مِنۡهُمۡ أَنِ ٱمۡشُواْ وَٱصۡبِرُواْ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمۡ إِنَّ هَٰذَا لَشَيۡءٞ يُرَادُ ٦﴾

Nastavite tako i ustrajte uz one koje obožavate! Zaista, to je nešto što se želi. [sura Sad, 38:6]

Razlog za takvo odbacivanje jeste sve veća svijest o tome da shvatanje suštinske poruke islama kod mnogih ljudi nije u skladu s učenjima najranijih izvora. Razumljivo je da ova spoznaja uznemirava mnoge sljedbenike islama; ipak, ona u konačnici ne može promijeniti historijske i teološko-historijske činjenice.

Za autentičan prikaz islama i njegovog temelja bit će neophodno razjasniti zajedničku poruku najranijih izvora i neizmijenjenu je prenijeti ljudima. S teološkog stanovišta apsurdna je i nerealna zamisao da se pogrešna shvatanja ovih temeljnih učenja islama mogu jednostavno ostaviti kakva jesu i zanemariti.

Nerealna je prije svega i zato što se muslimani danas snažno okreću ranim islamskim izvorima i što se među njima jasno uočava potreba za razjašnjenjem temelja vlastite vjere.

Zamisao da je prešutno zanemarivanje takvih pogrešnih shvatanja izraz milosti ili opuštenog odnosa prema razlikama u mišljenju također je teološki neodrživa. Prema islamskim učenjima, najmilostiviji i najsaosjećajniji ljudi bili su upravo vjerovjesnici ﷺ koji su svoje narode otvoreno suočavali s njihovim pogrešnim shvatanjima. Nadalje, iz islamske perspektive ne može biti dobro da se ljudima iz pragmatičnih razloga svjesno uskraćuje izvorno značenje njihove vjere. Takvi argumenti i načini razmišljanja stoga teološki gledano nikako nisu utemeljeni.

Vrijeme stranosti

Kao što je više puta spomenuto, historijska stvarnost proteklih stoljeća i milenija jasno pokazuje da su se pojedina vjerska učenja nakon smrti poslanika koji su ih donijeli sve više mijenjala i da je mnogo toga iz izvorne poruke tih poslanika zaboravljeno.

Iz historijske perspektive ovaj proces nije ništa neuobičajeno. Naprotiv, riječ je o pojavi koja se kroz historiju stalno ponavljala. Kad god bi neki vjerovjesnik ﷺ preminuo, zajednička poruka svih vjerovjesnika postupno bi padala u zaborav. Iz kazivanja o pojedinim narodima u Kur'anu, kao i u Bibliji, vidi se da je takvo stanje zaborava trajalo i postajalo sve izraženije sve dok Stvoritelj na kraju ne bi poslao novog vjerovjesnika da obnovi izvornu poruku monoteizma *(tauḥīd)*. Do takve je obnove putem poslanika uvijek dolazilo kada bi neznanje unutar dotičnog naroda dostiglo vrhunac. Zato je svaki vjerovjesnik zaticao svoj narod daleko od tevhida i duboko utonuo u politeizam.

Zanimljivo je da se upravo ta pojava u ranim islamskim izvorima izričito spominje kao nešto što je, gledano iz tadašnje perspektive, samom islamu tek predstojalo.

U tom smislu Muslim رحمه الله u svom *Sahihu* prenosi od Ebu Hurejre رضي الله عنه da je Poslanik ﷺ rekao:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»

> *Islam je počeo kao stranac i ponovo će postati stranac, kao što je i počeo. Pa blago strancima*[49].

[49] Ovo je doslovan prijevod. Misli se na to da će oni koji dožive ovo stanje stranosti, a ipak se čvrsto drže islama, u očima drugih ljudi izgledati kao stranci. Poslanik ih potom navedenim riječima hvali zbog njihove postojanosti u pridržavanju neiskvarene vjere u takvom vremenu neznanja *(ǧāhiliyyah)*.

Značenje riječi „islam“

Važnost naziva u vjeri, a posebno riječi islam

Svako ko razmisli o izrazima islamskog šerijata brzo će uvidjeti da ti izrazi nisu odabrani proizvoljno; uvijek postoji jasna veza između svakog izraza i pojma koji on predstavlja.

Ako je cijela vjera nazvana određenim izrazom, iza toga nužno mora stajati duboko značenje. Činjenica da cijela vjera nosi arapski naziv *islām* stoga bi čovjeka trebala navesti na razmišljanje.

S druge strane, iz toga se jasno vidi koliko je razumijevanje tog značenja važno i nužno u islamu. Stoga je neophodno detaljnije razmotriti ovu riječ i njeno značenje kako bi se shvatila suštinska poruka ove vjere.

Jezičko značenje riječi „islam“ i korijena salima

Arapska riječ *islām* jeste *maṣdar*[50] glagola „*aslama*“. Taj je glagol, pak, izveden iz korijena s-l-m *(salima)*.

U arapskim rječnicima[51] za ovaj se korijen navode sljedeća značenja:

> • سلِم مِن الآفاتِ والعيوبِ يَسْلَمُ سَلاماً وسَلامَةً، أي: بَرِئَ.
>
> • والسَلامُ والسَلامَةُ: البَراءَةُ، والسَّلامُ في الأَصل: السَّلامةُ، ومنه قيل لِلجنَّةِ دارُ السَّلامِ، لأَنّها دارُ السَّلامةِ مِنَ الآفات.

> • *Salima min: biti slobodan, pošteđen ili sačuvan od nečega, poput bolesti, mahana ili nedostataka.*

---

[50] *Maṣdar* je glagolska imenica, tj. imenica izvedena iz glagola. Arapski lingvisti kažu: „*Maṣdar* je imenica koja nosi značenje glagola bez naznake određenog vremena.“

Glagol *aslama* znači „potpuno se predao“. Islam stoga označava „potpunu predanost“.

[51] Vidi o tome rane arapske rječnike iz perioda od drugog do četvrtog stoljeća po Hidžri, kao što su *Kitāb al-ʿAin*, *Tahḏību l-Luġah*, *aṣ-Ṣiḥāḥ* i *Maqāyīsu l-Luġah*.

Riječi „as-salāmu“ i „as-salāmatu“ znače „sloboda“ ili „stanje bez štete“. Obje predstavljaju maṣdar glagola salima. Zbog toga se i Džennet naziva „dāru s-salām“, odnosno „Kuća sigurnosti“, jer je to mjesto bez bolesti i svega štetnog.

• سَلِمَ له كذا أي خَلَصَ فهو سَالِمٌ وسَلِيمٌ.

• *Salima lahu: nešto je čisto i isključivo njegovo.*

Predmet ili stvar koja pripada isključivo određenoj osobi opisuje se riječima *sālim* ili *salīm*.

Da bi se pravilno shvatilo šta riječ islam obuhvata, važno je zapamtiti i usvojiti njeno osnovno značenje koje je ovdje objašnjeno.

Kao što su prethodna objašnjenja pokazala, značenje riječi islam vezano je za oslobođenost od svega štetnog i manjkavog, kao što su bolesti, nedostaci i slične mahane. U narednim će poglavljima postati jasno da se ovdje posebno misli na jednu određenu štetnu pojavu – politeizam, koji se na arapskom naziva širk.

Primjena korijena *salima* u Kur'anu – primjer monoteiste i politeiste

U sljedećem kur'anskom ajetu upotrijebljena je riječ „*salam*", koja ima značenje korijena *salima*[52]:

﴿ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَآءُ مُتَشَٰكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلۡ يَسۡتَوِيَانِ مَثَلًاۚ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ٢٩﴾

Allah navodi primjer: čovjek [rob] u vlasništvu posvađanih[53] *ortaka i čovjek koji pripada isključivo jednom gospodaru – jesu li njih dvojica jednaki? Hvala Allahu! Ali većina njih ne zna.*
[sura Ez-Zumer, 39:29]

Lingvisti o ovom ajetu

Učenjaci arapskog jezika[54] naveli su ovaj ajet i objasnili ga. U *Lisānu l-ʿArab*u[55] je to, naprimjer, sažeto ovako:

[52] U nastavku će se također pokazati Taberijev stav da je i riječ *salam*, upotrijebljena u ajetu, *maṣdar* glagola *salima*, kao i riječi *salām* i *salāmah*. Međutim, za ovu raspravu nije važno u koju su tačno vrstu riječi učenjaci svrstali riječ *salam*, budući da je značenje riječi – a time i ajeta – u svakom slučaju jasno.

[53] Na arapskom: *mutašākisūna*, što, osim običnog neslaganja, izražava i njihovu lošu narav. Vidi, naprimjer, *Tafsīr aṭ-Ṭabarī* uz ovaj ajet.

[54] Među ranim arapskim rječnicima iz prvih stoljeća vidi *Tahḏību l-Luġah* pod korijenom s-l-m. U njemu se nalazi tekst sličan onome navedenom u nastavku.

[55] Vidi pod korijenom s-l-m.

Lisānu l-ʿArab je možda najpoznatiji klasični rječnik arapskog jezika. Sjevernoafrički autor Ibn Manzur (630.–711. h.g. / 1232.–1311. n.e.) nastojao je u ovom djelu objediniti sadržaj svih važnih rječnika koji su mu prethodili.

﴿وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ﴾: وقُرِئَ ﴿وَرَجُلًا سَلِمًا لِّرَجُلٍ﴾ ... والمعنى أَنّ مَن وحَّدَ اللَّه مَثَلُه مَثَلُ السالم لرجلٍ لا يَشْرَكُه فيه غيرُه ومَثَلُ الذي أَشرَكَ اللَّهَ مَثَلُ صاحبِ الشُّرَكاءِ المتشاكسِينَ.

...i čovjek koji pripada isključivo jednom gospodaru (wa-rağulan salaman li-rağul). A uči se i ovako[56]: (wa-rağulan sāliman li-rağul) ...

[56] Postoje različiti kiraeti (načini učenja) ovog ajeta. Ovi različiti kiraeti Kur'ana *(al-qirāʾāt)* nisu različite verzije Kur'ana, kako bi se moglo pogrešno pretpostaviti. Neki ljudi to namjerno tako prikazuju kako bi doveli u sumnju autentičnost Kur'ana. Međutim, kao što je već spomenuto, ozbiljni historičari vrlo dobro znaju da su takvi pokušaji besmisleni.

Činjenica da je Poslanik ﷺ pojedine dijelove Kur'ana učio na različite načine i dopuštao takvu praksu izričito se spominje u brojnim predajama. Tih različitih hadisa ima toliko mnogo da nesumnjivo dostižu stepen potpuno autentične predaje, poznat kao *tawātur maʿnawī*.

U većini slučajeva kiraeti se razlikuju u pogledu vokalizacije. Značenje obično ostaje isto ili vrlo slično. Kada u autentičnim kiraetima postoje različita značenja, ajet obuhvata sva značenja tih kiraeta.

Ovaj ajet je također dobar primjer za to. Sedam općepoznatih *mutawātir* kiraeta nosi imena sljedećih osoba: Nafi', Ibn Kesir, Ebu Amr, Ibn Amir, Asim, Hamza i Kisai. Najraširenij je Asimov kiraet, koji se dosljedno koristi i kao osnova u ovoj knjizi.

Spomenute osobe nipošto nisu začetnici tih kiraeta niti osnivači škola. Nije riječ ni o pojedincima koji su te kiraete prenosili samo jednim lancem prenosilaca. Naprotiv, ti su kiraeti bili dobro poznati među učenjacima, a zavisno od područja i među širom populacijom. Budući da su se ostali učenjaci tog vremena složili da su navedene osobe pravilno učile Kur'an, kiraeti su radi lakšeg razlikovanja postali poznati po njihovim imenima.

U našem primjeru, osim kiraeta „*salaman*", postoji i „*sāliman*". Ovako su učili Ibn Kesir i Ebu Amr.

Iz prethodnih objašnjenja ovih riječi jasno je da oba kiraeta imaju isto značenje. Zato je „sāliman" u arapskom tekstu iznad napisano rasmom i pismom rivajeta ed-Durija od Ebu Amra, a svi ostali ajeti u ovoj knjizi prema rivajetu Hafsa od Asima.

> *To znači: onaj ko Allaha čini Jedinim sličan je nekome ko pripada isključivo jednom gospodaru. Taj vlasnik nema ortaka.*
>
> *A onaj ko Allahu pridružuje ortake*[57] *jeste poput nekoga ko pripada većem broju posvađanih gospodara.*

Ibn Manzur se, zbog svog opsežnog rječnika arapskog jezika, smatra jednim od najpoznatijih lingvista u islamskoj historiji. Međutim, živio je relativno kasno te je pripadao kasnijim autorima, poznatim kao *mutaʾaḫḫirīn*. Budući da je njegovo ime poznato većini ljudi, ovdje je spomenut, ali iz toga ne treba zaključiti da se vjerovanje koje je zastupao Ibn Manzur u svakom pogledu potpuno podudaralo s autentičnim učenjima ranih generacija.

Ipak, upravo iz toga proizlazi zanimljiva činjenica: izjava Ibn Manzura pokazuje da je izvorno jezičko značenje riječi islam bilo samo po sebi prilično jasno čak i kasnijim lingvistima.

Iako je ovo shvatanje u to vrijeme još uvijek bilo općenito prisutno, brojne pogrešne predstave već su se tokom mnogih stoljeća uvukle u vjerovanja ljudi u islamskom svijetu. Činjenica da se primarno jezičko značenje riječi islam i dalje općenito prenosilo na ovaj način potvrđuje upravo to izvorno značenje.

Potpuno je jasno da Ibn Manzur nije izmislio ništa novo, nego je samo prenio sadržaj sačuvan u arapskoj jezičkoj predaji. Stoga se značenje koje on navodi nesumnjivo može naći i u ranijim rječnicima. Radi sažetosti ovdje će biti dovoljna izjava Ibn Manzura, zajedno s prethodno prikupljenim objašnjenjima relevantnih riječi i korijena iz različitih rječnika.

Taberi o ovom ajetu

Taberi u svom tefsiru spomenuti ajet objašnjava ovako:

> ﴿وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ﴾، يَقُولُ: وَرَجُلًا خلُوصًا لِرَجُلٍ يَعْنِي الْمُؤْمِنَ الْمُوَحِّدَ الَّذِي أَخْلَصَ عِبَادَتَهُ لِلَّهِ، لَا يَعْبُدُ غَيْرَهُ ... وَذَلِكَ أَنَّ السَّلَمَ مَصْدَرٌ مِنْ قَوْلِ الْقَائِلِ: سَلِمَ فُلَانٌ لِلَّهِ سَلَمًا بِمَعْنَى: خَلَصَ لَهُ خُلُوصًا ...

[57] U arapskom tekstu Ibn Manzur ovdje koristi riječ *ašraka*.

> *„I primjer čovjeka koji je potpuno i u cijelosti predan jednom gospodaru“ – Allah time kaže: „I čovjek koji pripada čisto i isključivo jednom gospodaru.“ Misli se na osobu opisanu kao mu’min muvehhid[58], koja svoj ibadet upućuje isključivo Allahu i ne obožava nikoga drugog …*
>
> *Riječ salam jeste maṣdar glagola salima. Kaže se: „salima li-llāhi salaman“, što znači „ḫalaṣa lahu ḫulūṣan“[59].*

Taberi ovdje izričito navodi da je osoba iz ovog primjera musliman i muvehhid te da sva svoja djela čini isključivo radi Allaha ﷻ i da ih čisti od širka/politeizma. Za takvu osobu ne postoji nijedan drugi *ilāh* niti ijedan drugi *šarīk*/ortak.

Ovaj kur’anski ajet, dakle, donosi primjer dviju suprotnosti: muslimana i mušrika. Potom se jasno kaže: *„Jesu li njih dvojica jednaki?!“*

Osim toga, ihlas se ponovo jasno navodi kao značenje islama. Na ovu je važnu vezu već ranije ukazano. Riječi *sālim* i *ḫāliṣ* jezički i pojmovno opisuju istu osobinu čovjeka: biti slobodan od politeizma i njime neokaljan. Isto vrijedi za riječi „islam“ i „ihlas“, koje su na isti način izvedene: islam iz riječi sālim, a ihlas iz riječi ḫāliṣ.

Taberi isto objašnjenje ovog ajeta prenosi i od nekih selefa, tj. istaknutih učenjaka prvih generacija muslimana.

Među njima su sljedeće riječi Abdurrahmana ibn Zejda ibn Eslema رحمه الله, koje je izrekao o ovom ajetu:

---

[58] Arapska riječ *muwaḥḥid* jeste *ismu l-fāʿil* (aktivni particip) izveden iz riječi *tauḥīd*. Odnosi se na osobu koja ostvaruje tevhid, doslovno „onaj koji ujedinjuje ili čini jednim“. Termin se, dakle, odnosi na monoteistu koji svom Stvoritelju ništa ne pridružuje ni u obožavanju niti u bilo kojem drugom pogledu.

To što Taberi ovo ponovo izričito spominje dodatno potvrđuje navedeno značenje. Ujedno pokazuje da su izrazi *tauḥīd* i *muwaḥḥid* (mn.: *muwaḥḥidūn*) bili ustaljeni među ranim islamskim učenjacima.

[59] Tako je jasno da su ova dva izraza istoznačna: *„salima salaman = ḫalaṣa ḫulūṣan“*. Oba znače: „On pripada čisto i isključivo Allahu te se pokorava jedino Njemu.“

حَدَّثَنِي يُونُسُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ زَيْدٍ، فِي قَوْلِهِ: ﴿ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَآءُ مُتَشَٰكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ﴾ [الزمر: 29] ... فَإِنَّمَا هَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ لِهَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَعْبُدُونَ الْآلِهَةَ، وَجَعَلُوا لَهَا فِي أَعْنَاقِهِمْ حُقُوقًا، فَضَرَبَهُ اللَّهُ مَثَلًا لَهُمْ، وَلِلَّذِي يَعْبُدُهُ وَحْدَهُ ﴿هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٢٩﴾ [الزمر: 29]» وَفِي قَوْلِهِ: ﴿وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ﴾ يَقُولُ: «لَيْسَ مَعَهُ شِرْكٌ»

Ovo je primjer koji je Allah naveo za one koji obožavaju ālihah[60]. Smatrali su da ta ālihah imaju opravdano pravo[61] nad njima. Allah je taj primjer naveo za njih i za onoga ko obožava jedino Njega. „Jesu li njih dvojica jednaki? Hvala Allahu! Ali većina njih ne zna.“

(...i čovjek koji pripada isključivo jednom gospodaru) znači: neko ko uopće ne čini širk.

Na kraju Taberi objašnjava:

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٢٩﴾ يَقُولُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ: وَمَا يَسْتَوِي هَذَا الْمُشْتَرَكُ فِيهِ، وَالَّذِي هُوَ مُنْفَرِدٌ مُلْكُهُ لِوَاحِدٍ، بَلْ أَكْثَرُ هَؤُلَاءِ الْمُشْرِكِينَ بِاللَّهِ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّهُمَا لَا يَسْتَوِيَانِ، فَهُمْ بِجَهْلِهِمْ بِذَلِكَ يَعْبُدُونَ آلِهَةً شَتَّى مِنْ دُونِ اللَّهِ.

„Ali većina njih ne zna“, to jest: ovaj koji je u zajedničkom vlasništvu više gospodara i onaj koji pripada samo jednom gospodaru nisu jednaki.

---

[60] Važna riječ *ālihah*, odnosno njen oblik jednine *ilāh*, već je razmotrena u vezi sa značenjem svjedočenja vjere. Ona označava predmete obožavanja, odnosno božanstva koja su mušrici uzimali za predmet veličanja.

[61] Svojim vjerovanjima priznali su tim kumirima određena prava nad sobom. Mušrici su smatrali da su dužni ispunjavati ta prava. Sva vjerovanja i djela povezana s tim jesu oblici obožavanja koji pripadaju isključivo jedinom Gospodaru.

> *Ali većina „onih koji Allahu nešto pridružuju“[62] ne zna da to dvoje nije jednako. Zbog svog neznanja o tome obožavaju mnoga različita ālihah mimo Allaha.*

Šta bi, prema već opisanom pogrešnom shvatanju, moralo proizlaziti iz ovog ajeta

U prethodno razmotrenom ajetu jasno su prikazane dvije suprotnosti – musliman i mušrik. Ajet izričito navodi i razloge zbog kojih su suprotstavljeni: djela tih dviju osoba.

Jedna osoba čini politeistička djela, dok je druga potpuno slobodna od njih. Nadalje, ajet potvrđuje da te dvije osobe nisu jednake. Na kraju se dodaje da većina mušrika nije svjesna te činjenice, kao što je Taberi jasno objasnio.

Nasuprot tome, već je spomenuto da mnogi ljudi danas vjeruju da je islamski monoteizam ograničen samo na priznavanje postojanja jedinog Stvoritelja.

Prema njihovom shvatanju, čovjek bi navodno mogao ispuniti i u praksi ostvariti suštinu islama dok istovremeno obožava druge uz jedinog Stvoritelja ili im se bezuslovno pokorava.

Već je dovoljno objašnjeno da ova zabluda iz temelja protivrječi ranoj islamskoj teologiji. Pojam politeističkog muslimana jednostavno nije postojao u misaonom okviru ranih muslimana. Čak ni učenjaci koji su u ranim stoljećima bili snažno pod utjecajem filozofije u pravilu nisu ni dolazili na takvu ideju.

Međutim, budući da je ovo iskrivljeno gledište danas raširenо među velikim brojem ljudi, pitanje će se ovdje razmotriti na osnovu prethodno navedenog ajeta o primjeru muslimana i mušrika.

---

[62] U arapskom tekstu Taberi koristi izraz „*al-mušrikūna bi-llāh*“. Kao što je već objašnjeno, riječ *mušrik* jeste *ismu l-fāʿil* (aktivni particip) od glagola *ašraka*, što znači „onaj koji pridružuje“. Teško bi se jasnije moglo reći da se ovo odnosi na ljude koji čine djelo širka i stoga se moraju nazivati mušricima. Ove Taberijeve riječi bit će kasnije ponovo razmotrene.

Opisana ideja o „muslimanu mušriku“ – tj. o politeističkom monoteisti – također protivrječi spomenutom kur’anskom ajetu na više načina, i to[63]:

- Prema takvoj pretpostavci, „neuki mušrik“ nikako ne bi mogao biti dio ovog primjera. Međutim, Kur’an u ajetu izričito navodi da se osobina spomenuta u njemu odnosi čak i na neukog politeistu.

  Mušrik, bio on toga svjestan ili ne, sasvim sigurno ne obožava jedino Allaha. Stoga nesumnjivo nije ispunio osnovni uslov da bi se smatrao muslimanom.

- Kao što je Taberi jasno objasnio, većina mušrika nije svjesna te činjenice. Prema ovom iskrivljenom gledištu, međutim, oni bi se paradoksalno smatrali muslimanima upravo zbog tog neznanja.

- Nadalje, prema ovom gledištu, neuki mušrik morao bi se smatrati jednakim muslimanu, jer bi se obojica u konačnici smatrali muslimanima samo na osnovu izjave jezikom o pripadnosti islamu i priznavanja jedinog Stvoritelja.

  To bi, pak, podrazumijevalo jednako postupanje prema obojici na Ahiretu – nešto što je, po konsenzusu, nezamislivo u islamskoj teologiji. Takvo izjednačavanje u teološkom smislu nesumnjivo bi imalo posljedice i na ovom svijetu, što se vidi u pitanjima obredne prakse, poput namaza.

  Prema opisanom gledištu, musliman bi politeistu morao nazvati „muslimanom“ i shodno tome ga smatrati muslimanom u svakom pogledu, kako u ovosvjetskim, tako i u ahiretskim pitanjima. Samim tim, taj bi musliman smio tu osobu uzeti za imama, tj. predvodnika u svojim obaveznim namazima, i tako dalje.

  Te se posljedice na kraju ne mogu izbjeći ako se neka osoba smatra muslimanom uprkos tome što čini politeistička djela. Kao što je već

---

[63] Ovdje se ne radi o pitanju prihvata li neko danas zaista sve ove posljedice i ustrajava li u pogrešnoj tvrdnji da bi se osoba koja obožava druge uz Allaha ipak mogla smatrati muslimanom prema islamskim učenjima.

Zapravo, većina ljudi danas nije ni svjesna tih protivrječnih posljedica *(al-lawāzimu l-bāṭilah)* – što je jedan od razloga da se one ovdje pojasne.

rečeno, ovakav način razmišljanja jasno protivrječi spomenutom ajetu, kao i brojnim drugim islamskim izvornim tekstovima.

- Prema ovom pogrešnom načinu razmišljanja, ranim autorima i tumačima Kur'ana poput Ibn Ebi Hatima i Taberija – kao i još ranijim i najistaknutijim učenjacima islama od kojih su njih dvojica prenosili u svojim djelima – svima bi se morala pripisati greška. Takva bi pretpostavka, naravno, bila krajnje apsurdna.

  Ni ta se protivrječnost ne može zaobići, jer se riječi svih ovih ranih učenjaka ne mogu drugačije protumačiti. Njihove riječi jasno pokazuju da sasvim sigurno nisu razmatrali mogućnost da neki mušrici, uprkos svojim politeističkim djelima, ipak mogu biti muslimani. Sasvim je jasno da takva ideja tim učenjacima nikada nije ni pala na pamet.

  Ova okolnost još jednom pokazuje da su rani islamski učenjaci takva temeljna pitanja tevhida smatrali potpuno jasnim samim po sebi.

  Kao što je već spomenuto, čak ni razne sekte tog vremena nikada nisu razmatrale mogućnost da politeistu označe kao muslimana, iako su te grupe nesumnjivo znatno odstupale u mnogim drugim pitanjima.

Jezičko značenje riječi islam i kako ono proizlazi iz glagola i korijena

Značenje glagola aslama

Imenica *islām* izvedena je iz glagola *aslama*. U arapskim se rječnicima[64] za glagol *aslama* navode sljedeća značenja:

- أسلَمَ أي انْقاد واستَسلَمَ
- ودخَل في السِلْم (بالفتح وبالكسر)
- أسلَمَ الشيءَ إليه أيْ دفَعَه
- أسلَمَ أمرَه له وإليه أيْ فوَّضَه
- أسلَمَ الشيءَ مِثْل (سلَّمَه له) بمعنى: خلَّصَه له أيْ جعَلَه سالِماً له وخالِصاً، فإذا أَسْلَمَه له وإليه جَعَلَه سالِماً له وخالِصاً

- *Pokoriti se / predati se / prepustiti se nekome*
- *Ući u mir. Zbog toga se riječi izvedene iz ovog korijena i u kontekstu rata upotrebljavaju u značenju „predati se“ ili „sklopiti mir“.*
- *Predati / uručiti nešto nekome. Jezička veza s korijenom ogleda se u tome što osoba koja primi predmet nakon toga može potpuno slobodno raspolagati njime.*

Značenje korijena ovdje se, dakle, vidi u tome što nakon predaje samo ta osoba raspolaže tim predmetom. Temeljno značenje glasi: predmet sada pripada čisto i isključivo toj osobi.

- *Povjeriti / prepustiti nekome neku stvar*

[64] Za referencu vidi rane arapske rječnike iz perioda od drugog do četvrtog stoljeća po Hidžri, kao što su *Kitāb al-ʿAin*, *Tahḏību l-Luġah*, *aṣ-Ṣiḥāḥ* i *Maqāyīsu l-Luġah*.

> • *Nešto potpuno pročistiti. Ako neko učini djelo za drugoga, a ne za sebe, to znači da ga je učinio „isključivo za njega / čisto radi njega / posvetivši ga njemu“.*[65]

Iz objašnjenja u prethodno navedenim klasičnim arapskim rječnicima vrlo se jasno vidi da glagol *aslama* označava potpuno pročišćavanje nečega ili potpuno predavanje nečega drugoj osobi na slobodno raspolaganje.

Riječ islam glagolska je imenica izvedena iz tog glagola i stoga ima potpuno ista značenja.

Veza između korijena salima i izvedenog glagola aslama

U arapskoj je morfologiji[66] općepoznato da se dodavanjem slova hemze (*hamzah*) na početak glagola izvedenog iz troslovnog korijena[67] značenje mijenja u smislu „učiniti“ ili „prouzročiti“.

Naprimjer, od glagola *ǧalasa*, koji znači „on je sjeo“, može se izvesti *ağlasa*, što znači „on ga je posjeo“ – odnosno, u osnovnom smislu, „on je učinio da sjedne“.

Na isti je način glagol *salima* povezan s glagolom *aslama*. *Salima* znači „biti čist“, dok *aslama* znači „on ga je učinio čistim“. Odnos između glagola *salima* i *aslama* isti je po značenju i tvorbi kao odnos između glagola *ḫalaṣa* i *aḫlaṣa*.

Tako *aslama* znači „on ga je učinio *sālim*om“, a *aḫlaṣa* znači „on ga je učinio *ḫāliṣ*om“. Odgovarajuće imenice su islam i ihlas.

---

[65] Posljednja tri značenja predstavljaju, naravno, slične načine upotrebe iste riječi. Općenito se različita značenja i upotrebe neke arapske riječi mogu svesti na jedno temeljno značenje. Zavisno od konteksta, pojedina su značenja potom u većoj ili manjoj mjeri međusobno slična ili se preklapaju.

[66] U arapskim jezičkim naukama morfologija se naziva *aṣ-ṣarf*. Ona se bavi oblikom i promjenama samih riječi, odnosno njihovom unutrašnjom strukturom.

Za razliku od gramatike u užem smislu *(an-naḥw)*, morfologija se ne bavi nastavcima arapskih riječi ni njihovim promjenama zavisno od položaja riječi u rečeničnoj strukturi.

[67] Misli se na korijen riječi, koji se obično sastoji od tri osnovna slova.

Naprimjer, ako neko želi pročistiti zagađenu vodu, taj bi se postupak na arapskom nazvao *iḫlāṣ*. Arap bi rekao: *„yuḫliṣu l-māʾa“*.

Islam je, dakle, istoznačan s ihlasom! Islam je stoga vjera ihlasa. Bez ihlasa islam ne može ni postojati. Svaka bi druga tvrdnja u konačnici vodila do mogućnosti „islama bez islama“ ili „muslimana bez islama“.

Kao što je već objašnjeno, sasvim je jasno na šta se odnosi to često spominjano pročišćavanje izraženo riječima islam i ihlas. Ono se odnosi na pročišćavanje vjere – konkretno, na pročišćavanje čovjekovih djela obožavanja i pokornosti od svih politeističkih utjecaja.

Iz tog se razloga pojmovi islam i tevhid često objašnjavaju izrazom *„iḫlāṣu l-ʿibādati li-llāh“*, što znači „pročišćavanje obožavanja tako da ono bude posvećeno isključivo Allahu“.

Zato se i šehadet (islamsko svjedočenje vjere) naziva i *„kalimatu t-tauḥīd“* i *„kalimatu l-iḫlāṣ“*. Ti nazivi također potječu iz predaja koje se prenose od Poslanika ﷺ.

Jasno objašnjenje riječi islam u Kur'anu

Sada je krajnje jasno da su riječi islam i ihlas istoznačne. Riječ islam – a s njom i cijela vjera – odnosi se na pročišćavanje djela tako da budu posvećena isključivo Allahu. U arapskim riječima islam i musliman već je sadržano to puno značenje.

U načelu, što je neki pojam značajniji, to se češće i jasnije objašnjava. Budući da je riječ o temelju cijele vjere islama, može se pretpostaviti da se taj pojam objašnjava na brojnim mjestima u Kur'anu.

Svako ko poznaje i razumije Kur'an pronaći će ovo objašnjenje u mnogim njegovim ajetima. U tim se odlomcima jasno navodi šta treba pročistiti. Poređenje različitih odlomaka sve više pojašnjava značenje. Uvijek se iznova može uočiti kako jedno mjesto u Kur'anu objašnjava drugo, što će kasnije biti prikazano na različitim primjerima.

Značenje riječi islam postaje posebno jasno u sljedećem ajetu:

﴿وَقَالُواْ لَن يَدۡخُلَ ٱلۡجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰۗ تِلۡكَ أَمَانِيُّهُمۡۗ قُلۡ هَاتُواْ بُرۡهَٰنَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ١١١﴾

Oni[68] su govorili: „U Džennet neće ući niko osim onoga ko je jevrej ili kršćanin.“ – To su puste želje njihove! – Ti reci: „Dokaz svoj dajte ako je istina to što govorite!“ [sura El-Bekare, 2:111]

Iz ovog se ajeta može uočiti sljedeće[69]:

- Ovdje opisani Jevreji i kršćani tvrdili su, svako za sebe, da je Džennet namijenjen isključivo njihovoj grupi.
- Time su, zapravo, htjeli reći da oni koji su istinski predani Allahu – pa stoga i zaslužuju Džennet[70] – mogu potjecati samo iz njihovih zajedni-

[68] Ovo se odnosi na ljude iz redova Jevreja i kršćana.

[69] Za objašnjenja ovog i sljedećeg ajeta vidi djela tefsira Ibn Ebi Hatima i Taberija, u kojima se ta značenja prenose od ranih učenjaka.

[70] To jest, riječ je o „muslimanu/monoteisti“, jer je upravo to opće značenje riječi „musliman“, kao što je već pokazano na različite načine.

ca. Prema njihovim riječima, istinski Allahu predan monoteista mogao je potjecati jedino iz njihovih redova.

- Allah ﷻ odmah odbacuje ovu tvrdnju. Ona je samo jedna od njihovih pustih želja; druge se takve želje spominju na raznim mjestima u Kur'anu.
- Zatim Allah pojašnjava jedini ispravan način utvrđivanja istine – putem razuma i dokaza.
- U takvom slučaju dokaz može doći jedino iz objave samog Stvoritelja jer se do takve spoznaje ne može doći empirijski. Naime, tvrdnja se odnosi na pitanje kome će Džennet biti podaren, a kome uskraćen.

  Stoga se zahtijeva da se ta tvrdnja potkrijepi potrebnim dokazom koji, kao što je spomenuto, može doći jedino od samog Stvoritelja.

Nasuprot tome, sljedeći ajet objašnjava ko se zaista smatra muslimanom, a time i Allahu predanim monoteistom, te ko na taj način zaslužuje Džennet. Ovaj je opis važan za objašnjenje izvornog razumijevanja monoteizma jer sam Kur'an pokazuje u čemu se taj monoteizam zaista sastoji.

U sljedećem ajetu stoji:

﴿بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ١١٢﴾

Naprotiv! Onaj ko svoje lice preda Allahu[71], čineći dobro (muḥsin)[72], imat će nagradu kod svoga Gospodara. Za njih neće biti straha niti će tugovati. [sura El-Bekare, 2:112]

[71] U arapskom tekstu: *„man aslama waǧhahu li-llāhi“*. U ajetu je, dakle, upotrijebljena riječ *aslama*. Značenje stoga glasi: „onaj ko predaje/prepušta svoje lice Allahu“.

Riječ musliman jeste takozvani *ismu l-fāʿil* (aktivni particip). Ona nosi potpuno isto značenje. Musliman je „onaj ko se predaje“. Tako *„al-muslimu waǧhahu li-llāhi“* znači „onaj ko predaje svoje lice Allahu“.

[72] Doslovno: neko ko svoja djela čini na lijep način.

Objašnjenje ovog ajeta:

- Ovdje se pobija prethodno iznesena tvrdnja. Značenje tih riječi može se prenijeti ovako: *„Naprotiv! Postoji neko ko će ući u Džennet i primiti nagradu od svoga Gospodara.“*
- To se odnosi na onoga ko „svoje lice preda Allahu“. Allah time obavještava da će svako ko ima tu osobinu steći Njegovo zadovoljstvo. Suprotno ranijoj tvrdnji spomenutih Jevreja i kršćana, takvom monoteisti neće biti uskraćen Džennet, bez obzira na to kojoj zajednici pripada.

  Time se jasno objašnjava riječ islam.
- Nagrada koja se ovdje spominje jeste, naravno, Džennet, jer je to bio predmet prvobitne tvrdnje.
- Ovi muslimani/monoteisti neće se bojati onoga što ih čeka na Ahiretu, niti će tugovati za onim što se dogodilo u ovosvjetskom životu.

„Predaja lica“ jeste ihlas

U prethodno razmotrenom kur'anskom ajetu spomenuto je da je „predaja lica“ Stvoritelju svjetova ono presudno što čovjeka čini monoteistom i omogućava mu ulazak u Džennet. Stoga tom izrazu treba posvetiti posebnu pažnju.

Iz objašnjenja ranih učenjaka i tumača Kur'ana jasno se vidi da se „predaja lica“, koja se pojavljuje na više mjesta u Kur'anu, odnosi na čisti monoteizam, koji se sastoji od isključivog obožavanja i potpune pokornosti jedino Allahu.

Taberi o ovom ajetu prenosi sljedeće[73]:

> كَمَا حَدَّثَنِي الْمُثَنَّى، قَالَ: ثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: ثَنَا ابْنُ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الرَّبِيعِ: ﴿بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ﴾ [البقرة: 112] يَقُولُ: «أَخْلَصَ لِلَّهِ»
>
> *Od Rebia se prenosi da riječi „... onaj ko svoje lice preda Allahu“ znače: „aḫlaṣa li-llāh“.*

[73] Vidi *Tafsīr aṭ-Ṭabarī* za objašnjenje dvaju spomenutih ajeta.

Kako je već objašnjeno, *aḫlaṣa* znači „učiniti čistim“ ili „pročistiti“. Stoga ovdje upotrijebljeni izraz znači: „Onaj ko svoje lice preda Allahu“, to jest „Onaj ko ostvaruje ihlas radi Allaha“, tj. „Onaj ko svoja djela potpuno pročišćava radi Allaha“.

U svim ranim djelima tefsira mogu se naći slična objašnjenja tog izraza. Kao što je već objašnjeno, izraz *aḫlaṣa li-llāh* podrazumijeva da čovjek svoja djela, svoj ibadet, svoj din, svoju pokornost i tako dalje pročišćava radi Allaha te ništa od toga ne usmjerava nikome osim Njemu.

To je često spominjani ihlas – pročišćavanje koje je u ranim islamskim izvorima zapravo drugi naziv za čisti i istinski monoteizam.

Zatim Taberi kaže:

وَكَمَا قَالَ زَيْدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ:

وَأَسْلَمْتُ وَجْهِي لِمَنْ أَسْلَمَتْ ... لَهُ الْمُزْنُ تَحْمِلُ عَذْبًا زُلَالَا

يَعْنِي بِذَلِكَ: اسْتَسْلَمَتْ لِطَاعَةِ مَنِ اسْتَسْلَمَ لِطَاعَتِهِ الْمُزْنُ وَانْقَادَتْ لَهُ.

وَخَصَّ اللَّهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ بِالْخَبَرِ عَمَّنْ أَخْبَرَ عَنْهُ بِقَوْلِهِ: ﴿بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ﴾ [البقرة: 112] بِإِسْلَامِ وَجْهِهِ لَهُ دُونَ سَائِرِ جَوَارِحِهِ؛ لِأَنَّ أَكْرَمَ أَعْضَاءِ ابْنِ آدَمَ وَجَوَارِحِهِ وَجْهُهُ، وَهُوَ أَعْظَمُهَا عَلَيْهِ حُرْمَةً وَحَقًّا، فَإِذَا خَضَعَ لِشَيْءٍ وَجْهُهُ الَّذِي هُوَ أَكْرَمُ أَجْزَاءِ جَسَدِهِ عَلَيْهِ فَغَيْرُهُ مِنْ أَجْزَاءِ جَسَدِهِ أَحْرَى أَنْ يَكُونَ أَخْضَعَ لَهُ.

وَلِذَلِكَ تَذْكُرُ الْعَرَبُ فِي مَنْطِقِهَا الْخَبَرَ عَنِ الشَّيْءِ فَتُضِيفُهُ إِلَى وَجْهِهِ وَهِيَ تَعْنِي بِذَلِكَ نَفْسَ الشَّيْءِ وَعَيْنَهُ ...

وَتَأْوِيلُ الْكَلَامِ: بَلَى مَنْ أَخْلَصَ طَاعَتَهُ لِلَّهِ وَعِبَادَتَهُ لَهُ مُحْسِنًا فِي فِعْلِهِ ذَلِكَ.

Kao što je rekao Zejd ibn Amr ibn Nufejl[74]:

[74] U pjesmi o kojoj će ubrzo biti više riječi.

„Predao sam svoje lice Onome[75] kome su se

predali i oblaci koji nose svježu i čistu vodu.“

Time je mislio: „Predao sam se Onome kome su se čak i oblaci pokorili i predali.“

Allah, neka je uzvišen, u ovom ajetu izričito spominje lice jer je ono najplemenitiji i najvažniji dio cijelog tijela i dio koji najviše zaslužuje zaštitu.

Kada čovjek preda svoje lice nekome[76], jasno je da će mu se utoliko prije predati i ostatak tijela. Zbog toga je u jeziku Arapa bilo uobičajeno da se na cijelo tijelo ukaže izričitim spominjanjem lica …

Značenje tog dijela ajeta glasi: „Naprotiv! Onaj ko svoju pokornost i obožavanje potpuno pročisti radi Allaha i pritom postupa na najljepši način.“

Pjesma Zejda ibn Amra ibn Nufejla ﵁

Iz spomenute pjesme Zejda ibn Amra ﵁ sljedeći se stihovi mogu pronaći u nekim knjigama sire (Poslanikovim biografijama)[77]:

وَأَسْلَمْتُ وَجْهِي لِمَنْ أَسْلَمَتْ ... لَهُ الْأَرْضُ تَحْمِلُ صَخْرًا ثِقَالًا

دَحَاهَا فَلَمَّا رَآهَا اسْتَوَتْ ... عَلَى الْمَاءِ أَرْسَى عَلَيْهَا الْجِبَالَا

وَأَسْلَمْتُ وَجْهِي لِمَنْ أَسْلَمَتْ ... لَهُ الْمُزْنُ تَحْمِلُ عَذْبًا زُلَالًا

---

[75] U izvornom arapskom tekstu glagol *aslama* stoji i na mjestu prevedenom kao „predao sam“ i na mjestu prevedenom kao „su se predali“. Tako se u pjesmi izričito spominje načelo islama – predanost Stvoritelju.

[76] Ovo se može čitati i ovako: „Kada se lice preda nekome …“

Općenito treba napomenuti da je doslovan prijevod Taberijevih tekstova u osnovi neizvodljiv. Riječ je o veoma starom arapskom jeziku, a Taberi je posebno imao običaj sastavljati vrlo složene rečenice s mnogo umetnutih dijelova. Pritom vrijedi i opća činjenica da zaista doslovan prijevod između dva jezika nije moguć.

[77] Vidi posebno siru Ibn Ishaka i siru Ibn Hišama.

إِذَا هِيَ سِيقَتْ إِلَى بَلْدَةٍ ... أَطَاعَتْ فَصَبَّتْ عَلَيْهَا سِجَالًا

Predao sam svoje lice Onome kome se
predala Zemlja, noseći teško kamenje.
On ju je razastro, pa kada je postala ravna, učvrstio ju je
u cijelosti i usidrio planine u njoj.
I predao sam svoje lice Onome kome su se
predali i oblaci koji nose svježu i čistu vodu.
Kada budu potjerani prema nekoj zemlji,
pokore se i izliju na nju bujice vode.

U svim ovim stihovima Zejd ibn Amr dosljedno je koristio riječ aslama kada je rekao „*aslamtu wağhiya*/predao sam svoje lice“. Posebno je zanimljivo to što ti stihovi potječu iz predislamske pjesme!

Riječ je, dakle, o pjesmi koja potječe iz vremena prije pojave islama u užem smislu[78]. Opći islam, odnosno tevhid, već je postojao jer predstavlja poruku svih vjerovjesnika ﷺ.

Zejd ibn Amr poznavao je Poslanika ﷺ, ali prije početka njegove poslaničke misije. Preminuo je prije prve objave. Ipak, pripadao je grupi takozvanih hanifa – ljudima koji su se i prije pojave islama pridržavali čistog monoteističkog učenja Ibrahima.

Hanifi su u tom smislu bili monoteisti već prije Muhammedovog poslanstva, a time i muslimani u općem značenju te riječi, zbog čega su odbacivali idolopoklonstvo. Iz tog se razloga čisto i neiskrivljeno monoteističko učenje Ibrahima na arapskom naziva i *al-ḥanīfiyyah*.

Ti su ljudi, dakle, poznavali islam a da nisu čuli nijedan jedini ajet Kur’ana. Kao što se vidi iz prethodnog primjera, svoja su uvjerenja izražavali i u poeziji. Hanifi su odbacivali idolopoklonstvo i bili potpuno svjesni njegove neistinitosti.

[78] To jest, prije posebnog zakonodavstva *(šarīʿah)* koje je Muhammed ﷺ donio uz opći monoteizam svih vjerovjesnika.

Nadalje, spomenuta pjesma jasno pokazuje jezičko značenje riječi islam i glagola *aslama*, budući da potječe iz perioda prije pojave islama u užem smislu.

U to se vrijeme riječ mogla upotrebljavati jedino u svom jezičkom značenju, pa je ovaj tekst prikladan primjer za objašnjenje tog izvornog značenja.

Politeizam

Arapska riječ *širk* označava pridruživanje ili politeizam općenito. Osoba koja čini širk naziva se mušrik. Međutim, taj termin u arapsko-islamskom kontekstu ima šire značenje od onoga što se pod politeizmom obično podrazumijeva.

Čovjek može obožavati različite stvari, ljude ili druga bića obrednim radnjama ili tako što ih priziva na različite načine. O tim će oblicima politeizma biti više riječi u ovoj knjizi.

Isto tako, čovjek može obožavati i drugo ljudsko biće prihvatajući od njega zakone koji su u suprotnosti s Allahovim zakonom.

Pripisivanje sina ili majke Stvoritelju, kao i pripisivanje Allahovih svojstava nekom stvorenju, u islamskoj se teologiji također smatra širkom.

Naprimjer, iz islamske se perspektive smatra da većina današnjih sljedbenika kršćanstva čini politeizam iako sami sebe smatraju monoteistima.

U Kur'anu se politeizam prvenstveno označava terminima *nidd*, *ʿadl*, *naẓīr*, *miṯl*, *kuf'* i *šarīk*. Svaka od tih riječi opisuje „ono što se pridružuje“, to jest ono što idolopoklonici obožavaju pored jedinog Stvoritelja.

Tako, u jednom hadisu koji se prenosi i u *Sahihu* Buharija i u *Sahihu* Muslima – ovdje prema verziji Buharija – Poslanik ﷺ ovako opisuje značenje širka:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ؟ قَالَ: «أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ». قُلْتُ: إِنَّ ذَلِكَ لَعَظِيمٌ

Od Abdullaha se prenosi da je rekao: „Upitao sam Poslanika ﷺ: ‚Koji je grijeh najveći kod Allaha?‘ Odgovorio je: ‚Da Allahu nekoga

> *učiniš ravnim[79], premda te je On stvorio.‘ Rekoh: ‚To je, zaista, strašan grijeh.‘“*

U ovom hadisu upotrijebljena je riječ *nidd*. Arapska riječ *nidd* (množina: *andād*) označava onoga ko je ravan, odnosno izjednačen. Čin pridruživanja drugih Allahu stoga se naziva i *tandīd*.

U Kur’anu se termin *andād* često upotrebljava za izražavanje značenja širka. Jedan se primjer nalazi u sljedećem odlomku na početku Kur’ana, koji se smatra prvom izričitom naredbom i zabranom u Kur’anu:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمۡ وَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ٢١ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقًا لَّكُمۡ فَلَا تَجۡعَلُواْ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٢٢﴾

O ljudi, ibadet činite Gospodaru svome[80], koji je stvorio vas i one prije vas, da biste bogobojazni bili; koji vam je Zemlju učinio posteljom[81], a nebo zdanjem[82]; koji s neba spušta kišu i čini da s njom rastu plodovi, hrana za vas. Zato ne činite svjesno druge Allahu ravnim! [sura El-Bekare, 2:21-22]

Pridruživanje se također izražava glagolom *yaʿdilūn*, kao što se vidi iz sljedećeg kur’anskog ajeta:

﴿أَمَّنۡ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتۡنَا بِهِۦ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهۡجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمۡ أَن تُنۢبِتُواْ شَجَرَهَآ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ يَعۡدِلُونَ ٦٠﴾

(Ili) ko je Onaj koji je nebesa i Zemlju stvorio i koji vam spušta s neba kišu pomoću koje Mi dajemo da ozelene bašče prekrasne –

---

[79] Na arapskom: *nidd*

[80] ili: obožavajte svoga Gospodara …

[81] doslovno: ležaj, počivalište …

[82] ili: svod/građevina

nemoguće je da vi učinite da izraste drveće njihovo – ?![83] Zar pored Allaha postoji drugi dostojan obožavanja (ilāh)? Ne postoji, ali su oni narod koji druge s Njim izjednačuje[84].
[sura En-Neml, 27:60]

Glagol *yaʿdilu* znači „izjednačiti nešto“, a *ʿadl* u ovom kontekstu ima isto značenje kao i riječ *nidd*, to jest onaj ili ono što se pridružuje.

Značenje termina „mali širk“ i „veliki širk“

Nakon prethodnog objašnjenja riječi *širk*, važno je pojasniti da je oblik politeizma kojim se ova knjiga prvenstveno bavi takozvani „veliki širk“ *(širkun akbar)*.

U islamskim izvorima, međutim, termin *širk* koristi se i u drugom značenju: takozvani „mali širk“ *(širkun aṣġar)*.

Prema islamskoj teologiji, ovaj mali širk doista se smatra grijehom, ali ne predstavlja stvarni politeizam jer nijedan čin obožavanja nije stvarno usmjeren nikome osim Allahu ﷻ.

Ako musliman počini takav čin malog širka, time ne postaje politeista. Kao i kod drugih grijeha, činjenje malog širka ne izvodi čovjeka iz okvira islama.

U islamskim izvorima termini *kufr* ili širk[85] ponekad se koriste, a da se pritom ne misli na veliki kufr ili veliki širk. Stvarno značenje tih termina u

---

[83] Znakovi interpunkcije na ovom mjestu odnose se na prethodno pitanje. Umetnuta rečenica stavljena je među crtice.

[84] Riječ *yaʿdilu* ima i jezičko značenje „odstupiti“. U ovom se ajetu može razumjeti i u tom smislu jer značenje ovdje nije pobliže određeno. Međutim, riječ se često upotrebljava u značenju pridruživanja.

[85] Arapska riječ *širk* označava politeizam, dok se riječ *kufr* odnosi na postupak ili izjavu koja se toliko protivi islamu da osobu izvodi iz islama – pod uslovom da za tu izjavu ili postupak ne postoji valjano opravdanje.

Treba napomenuti da se u islamskoj teologiji unutrašnja vjerovanja, osjećaji i namjere također smatraju „unutrašnjim djelima odnosno riječima“.

Arapska riječ kufr obično se prevodi kao „nevjerstvo“. Međutim, kao što se iman, suprotnost kufra, ne može ograničiti na puko „vjerovanje“, tako se ni ...--

takvim slučajevima proizlazi iz konteksta. Međutim, sve dok iz konteksta nije jasno da je riječ o malom širku, prema konsenzusu muslimanskih učenjaka ne smije se odstupiti od izvornog značenja tih termina.

Primjer za to nalazi se u sljedećem hadisu, koji Ahmed u svome *Musnedu* prenosi od Ibn Abbasa ﵄:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشِئْتَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَجَعَلْتَنِي وَاللَّهَ عَدْلًا بَلْ مَا شَاءَ اللَّهُ وَحْدَهُ»

> *..., da je neki čovjek rekao Poslaniku ﷺ: „Ono što Allah i ti hoćete (zajedno).“ Tada mu Poslanik ﷺ reče: „Zar si me izjednačio s Allahom?! Nego (reci): ‚Ono što samo Allah hoće.‘“*

U navedenom događaju čovjek nije doista namjeravao obožavati Poslanika. Bila je to, naprotiv, stroga opomena Poslanika ﷺ da takve izraze treba izbjegavati jer oni izvana protivrječe monoteizmu.

Iz dosad objašnjenog jasno se vidi da se u tekstovima šerijata razlikuju stvarni veliki politeizam i takozvani mali širk. Kao što je već spomenuto, kada se u ovoj knjizi govori o politeizmu ili širku, općenito se misli na veliki širk.

Oblici širka prema podjeli tevhida

Kao što je već objašnjeno u zasebnom poglavlju, tevhid se može razmatrati u tri oblika ili područja, i to kroz potvrđivanje Allahove jednoće ﷻ u:

- Njegovoj biti i Njegovoj osobini da je Stvoritelj i Darovatelj života te drugim sličnim svojstvima *(tauḥīdu r-rubūbiyyah)*
- Njegovim imenima i svojstvima *(tauḥīdu l-asmāʾi wa-ṣ-ṣifāt)*
- Obožavanju usmjerenom isključivo Njemu *(tauḥīdu l-ulūhiyyah)* odnosno *(tauḥīdu l-ʿibādah)*

Već je objašnjeno da je politeizam suprotnost tevhidu. Širk narušava monoteizam u njegovim spomenutim oblicima. Shodno tome, politeizam se

---

pojam *kufr* ne može ograničiti na puko „nevjerovanje“ ili jednostavno nepoznavanje istine. Čovjek može u potpunosti spoznati istinitost islama, a ipak odbaciti islam u cijelosti ili njegove dijelove.

može javiti u tri navedena područja. Svakoj kategoriji tevhida tako odgovaraju kategorije širka koje joj se suprotstavljaju.

Kao što je već spomenuto, širk je bio među Arapima posebno raširen u području obožavanja. Tadašnji Arapi često su dozivali različite kumire radi ispunjenja svojih potreba. Tako su se njihova srca čvrsto vezala za kumire, prema kojima su gajili snažna osjećanja: voljeli su ih i bojali ih se.

Kur'an na brojnim mjestima pojašnjava da takvo prizivanje i traženje pomoći, činovi obožavanja i osjećaji strahopoštovanja pripadaju isključivo Stvoritelju ljudi. Zbog toga je poruka svih vjerovjesnika ﷺ uvijek bila usmjerena na područje obožavanja.

Međutim, to ne znači da Arapi uopće nisu činili širk u području *rubūbiyyah*a. Naprotiv, Kur'an više puta opisuje kako je širk u *rubūbiyyah*u doista bio prisutan među predislamskim Arapima, premda ne kod svih idolopoklonika u istoj mjeri niti na isti način.

Dosad rečeno pokazuje i očitu grešku u tvrdnji da su Arapi u potpunosti shvatili „cjelokupni" Allahov *rubūbiyyah* i da ga nisu narušavali. Ta tvrdnja nije u skladu ni s historijskim činjenicama ni s brojnim kur'anskim opisima, pa je treba izbjegavati – *wa-ḷḷāhu aʿlam*/a Allah najbolje zna.

Neki su Arapi, naprimjer, Allahu pripisivali navodne kćeri, ali to nije bilo vjerovanje svih Arapa. Isto tako, Arapi su činili širk u *tašrīʿ*u (zakonodavstvu) određujući vlastite obrede bez ikakvog oslonca na objavu te proglašavajući te postupke dijelom vjere ljudi ili ih pripisujući Allahovom dinu. Ovaj potonji oblik *širk*a među Arapima često se navodi u šestoj suri Kur'ana, El-En'am.

Taj oblik *širk*a u *rubūbiyyah*u relativno je lahko prepoznati kada se iskazuje jasnim izjavama i postupcima. Pridruživanje nekog stvorenja Stvoritelju u takvim se pitanjima obično sasvim jasno vidi iz izričito iznesenih vjerovanja.

Ako se detaljno ispitaju sva vjerovanja predislamskih Arapa, jasno se vidi da su gotovo svi oblici širka u *rubūbiyyah*u bili prisutni među njima. Međutim, kao što je ranije spomenuto, nisu svi oblici bili prisutni kod svih Arapa.

Većina Arapa obožavala je kumire, ali nije vjerovala da ti kumiri mogu išta stvoriti ni iz čega niti im je pripisivala bilo kakva božanska svojstva te vrste.

Ipak, iz islamskih izvora sasvim jasno proizlazi da su tadašnji idolopoklonici imali različita vjerovanja o svojim kumirima, premda su ta uvjerenja uglavnom bila daleko od pripisivanja moći stvaranja ili sličnih božanskih svojstava.

Jedini Arapi koji nisu obožavali te kumire – osim nekih Arapa koji su prešli na judaizam ili kršćanstvo – bili su već spomenuti hanifi, istinski sljedbenici monoteizma na koji je pozivao Ibrahim عليه السلام. Ti hanifi nisu bili mušrici, nego muslimani.

Značenje ibadeta/obožavanja

Budući da se u ovoj knjizi često govori o politeizmu u obožavanju *(ʿibādah)*, primjereno je ukratko objasniti arapski izraz *ʿibādah* kako bi se jasnije pokazalo šta se u ovom kontekstu podrazumijeva pod riječju „obožavanje“. Međutim, u ovako sažetom djelu nije moguće podrobno obraditi tu temu; ona se mora prepustiti zasebnoj studiji koja joj je posvećena.

Riječ *ʿibādah* jeste *maṣdar* (glagolska imenica) glagola *ʿabada yaʿbudu*. Iz tog je glagola neposredno izvedena i riječ *ʿabd* u značenju „sluga“. Jezički, *ʿabada* znači „služiti“ u širem smislu, zbog čega se rob na arapskom također naziva *ʿabd*.

U jezičkom značenju taj pojam prije svega obuhvata pokornost odnosno poniznost i zavisnost od nekog drugog – na arapskom: *aḏ-ḏullu wa-l-ḫuḍūʿ*.

Ta dva pojma, međutim, ne treba shvatiti u smislu bijede i poniženja kako se obično shvataju prema međuljudskim mjerilima. U kontekstu obožavanja Stvoritelja riječ *ʿibādah* ima sasvim pozitivno značenje jer se taj položaj stvorenja prema svome Stvoritelju smatra najprimjerenijim. Prema islamskom gledištu i u skladu s ljudskom prirodom, najčistiji je i najviši stepen kojem čovjek može težiti to da bude čestit rob svoga Stvoritelja.

To je zato što se čovjek, ma šta poduzeo i koliko god napredovao, nikada neće ni približiti stepenu svoga Gospodara. Čak je i najveći mogući čovjekov napredak sasvim beznačajan u odnosu na Stvoritelja.

Nasuprot tome, oholost i odbijanje pokornosti ne čine čovjeka boljim niti mu uzdižu položaj, nego ga spuštaju. Osim toga, čovjek se na kraju ionako

ne može osloboditi služenja svome Gospodaru. Šta god činio ili ne činio, uvijek će ostati sluga, i to iz sljedeća dva razloga:

1) S jedne strane, uvijek će ostati stvorenje ma šta činio. Čak i ako odbije obožavati svoga Stvoritelja, ne može izmaći odredbi svoga Gospodara. Hoće li se i kako roditi i umrijeti, hoće li se razboljeti ili ozdraviti te kako će na kraju provesti život – sve su to okolnosti koje određuje Stvoritelj, a ne stvorenje.

   Uostalom, stvorenja ne mogu učiniti ništa ako Stvoritelj to ne dopusti. Nijedan se čovjek ne može osloboditi tog odnosa, ma koliko neki zamišljali drukčije. Ko god to pokuša, nimalo se ne uzdiže – naročito ne pred svojim Gospodarom, koji će mu na kraju suditi.

   Čovjek je onakav kakav jeste. Prema vjerovjesničkom učenju može se sve više uzdizati jedino približavanjem svome Gospodaru. To je najveće dostignuće koje može postići i jedino će tim putem dosegnuti najviši mogući stepen slobode.

2) S druge strane, čovjeku je urođeno da nečemu služi i pokorava se. Ko god svjesno ne služi svome Stvoritelju, na kraju služi drugim ljudima, vlastitim strastima i sklonostima te tako postaje rob upravo tih stvari i ljudi.

Upravo se u tome ogleda razlika između čovjeka koji se pokorava svome Stvoritelju i onoga koji to iz oholosti odbija. Tako se može razumjeti i zašto oholost, prema islamskom učenju, iz temelja protivrječi bogobojaznosti.

Arapi su riječ *ʿibādah* (služiti/obožavati) koristili u istom smislu kao i riječ *ḏull* (pokoriti se/biti ponizan), a riječ *taʿbīd* (učiniti nekoga robom, odnosno slugom) u istom smislu kao *taḏlīl* (navesti nekoga da se pokori/učiniti nekoga poniznim).

Mufessir, odnosno tumač Kur'ana, Taberi stoga pri objašnjavanju riječi *ʿibādah* navodi neke stare pjesničke stihove u kojima se put opisuje kao *muʿabbad*, što znači „poravnat ili ugažen". Arapi su tako nazivali put kojim se mnogo hodalo pa su ga ljudska stopala poravnala.

U šerijatu je pravno značenje uže. Pokornost i poniznost postaju ibadet tek kada ih prate spoznaja, predanost i ljubav. To je lahko razumjeti jer je nezamislivo da neko obožava Allaha a da prema Njemu ne osjeća nikakvu

ljubav ili čak osjeća odbojnost. Takav stav ne bi bio pokornost u smislu ibadeta kakav zahtijeva islam.

U islamskom je učenju ibadet u osnovi sveobuhvatan naziv za sve ono što Allah voli, bilo da je riječ o vanjskim ili unutrašnjim djelima i riječima Njegovih stvorenja.

To je zato što Allah ﷻ naređuje samo ono što voli. Svako djelo učinjeno s namjerom približavanja Allahu[86] stoga se smatra ibadetom. Upravo se taj *taqarrub* (približavanje) ne smije usmjeriti nikome osim Allahu.

Unutrašnja djela i riječi ovdje se spominju zato što su i ti skriveni vidovi ibadet. Ljubav, strah, strahopoštovanje i slični osjećaji u islamskoj se teologiji opisuju kao oblici ibadeta. Zapravo se sve u konačnici zasniva na tim djelima srca – arapski: *aʿmālu l-qulūb*.

Vanjska djela i riječi uvijek su posljedica tih unutrašnjih djela i riječi, kako se to izražava u islamskoj terminologiji na arapskom jeziku.

Veliki širk jeste izjednačavanje Allaha i Njegovih stvorenja u onome što je svojstveno jedino Stvoritelju

Širk se, dakle, odnosi na izjednačavanje Stvoritelja s Njegovim stvorenjima. To se izjednačavanje može odnositi na Njegova djela, svojstva i imena ili – prije svega – na obožavanje i pokornost.

To izjednačavanje, odnosno činjenje nečega ravnim, znači pripisati nekom stvorenju ono što pripada isključivo Stvoritelju. Stoga se širk definira i kao pripisivanje nekom stvorenju neke od posebnosti (*ḫaṣāʾiṣ* na arapskom) koje pripadaju samo Allahu.

Opisano izjednačavanje, koje se na arapskom naziva i *taswiyah*, izričito se spominje, naprimjer, u sljedećem kur'anskom ajetu:

﴿فَكُبْكِبُواْ فِيهَا هُمْ وَٱلْغَاوُۥنَ ۝٩٤ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ۝٩٥ قَالُواْ وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ۝٩٦
تَٱللَّهِ إِن كُنَّا لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ۝٩٧ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٩٨﴾

[86] Na arapskom se to svjesno i namjerno približavanje naziva *taqarrub*.

pa će i oni i zalutali u nj [Džehennem] biti bačeni[87]*, i vojske Iblisove – svi zajedno. I oni će, svađajući se u njemu, govoriti: „Allaha nam, bili smo, doista, u očitoj zabludi kad smo vas s Gospodarom svjetova izjednačavali.“ [sura Eš-Šu'ara, 26:94-98]*

Upravo se po *taswiyah*u, odnosno izjednačavanju takvih razmjera, veliki širk razlikuje od svih drugih grijeha. Ipak, značenje izjednačavanja u određenoj je mjeri prisutno u svakom grijehu. Svakim se grijehom u izvjesnoj mjeri narušava Allahovo pravo, zbog čega rob potom mora tražiti oprost.

Kao što se ni svaki grijeh ne smatra politeizmom, jasno je da ni svaka ljubav ili pokornost prema nekom stvorenju ne predstavlja politeizam u obožavanju. Naprimjer, ljubav prema vjerovjesnicima, prirodna ljubav prema drugim ljudima i slično ne ubrajaju se u politeističko pridruživanje sve dok ta ljubav ostaje u prihvatljivim granicama.

Sljedeći kur'anski ajet, naprimjer, govori o osnovnom odnosu prema roditeljima:

﴿وَٱخۡفِضۡ لَهُمَا جَنَاحَ ٱلذُّلِّ مِنَ ٱلرَّحۡمَةِ وَقُل رَّبِّ ٱرۡحَمۡهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرٗا ٢٤﴾

Iz samilosti prema njima svoje krilo poniznosti[88] *spusti i reci: „Gospodaru moj, smiluj im se, kao što su oni mene, kad sam bio dijete, podizali!“ [sura El-Isra, 17:24]*

Ako čovjekova ljubav prema drugom čovjeku ode toliko daleko da radi njega odbaci islam, počini politeizam ili učini nešto slično, granica je nesumnjivo pređena. U takvom je slučaju ta osoba drugog čovjeka u ljubavi i pokornosti izjednačila sa Stvoriteljem.

[87] Doslovno: „pa su bačeni“. U ovom je odlomku, kao vrlo često u Kur'anu, više puta upotrijebljen glagol u prošlom vremenu da bi se opisao budući događaj. Tim se stilom u arapskom jeziku pokazuje da će se nešto tako sigurno dogoditi da se o tome može govoriti kao da se već dogodilo.

[88] Na arapskom se ovdje koristi riječ *ḏull*, koja je već spomenuta pri objašnjenju ibadeta/obožavanja.

U tom smislu temeljno načelo islamskog vjerovanja glasi da musliman sve voli samo radi Allaha. Ta je ljubav uvijek podređena ljubavi prema Stvoritelju.

O velikom širku u ljubavi Kur'an, naprimjer, kaže:

﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ١٦٥﴾

Ima ljudi koji pored Allaha[89] druge, kao takmace Njemu[90], prihvaćaju; vole ih kao što se Allah voli! Ali, oni koji vjeruju (īmān), još više Allaha vole! ... [sura El-Bekare, 2:165]

Iz prethodno rečenog o podjeli širka jasno je i zašto je Poslanik ﷺ i za mali širk koristio termine širk i *ʿadl*. Takva se upotreba tih termina već vidjela iz Poslanikove izjave „Zar si me izjednačio s Allahom?", jer se u arapskom tekstu tog hadisa upotrebljava riječ *ʿadl*.

U sljedećem hadisu, u kojem se činjenje djela zato da ga drugi vide *(riyāʾ)* naziva širkom, ta podjela postaje još jasnija. Upotrebljava se riječ *širk*, iako rija kod muslimana općenito ne dostiže nivo velikog širka.

Za razliku od pravih licemjera/munafika, musliman ne bi učinio neko djelo isključivo radi drugog čovjeka. Stoga je sasvim očito da je Poslanik ﷺ u sljedećoj izjavi mislio na mali širk kada je rekao:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ، فَقَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ أَخْوَفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ؟» قَالَ: قُلْنَا: بَلَى، فَقَالَ: «الشِّرْكُ الْخَفِيُّ، أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ يُصَلِّي، فَيُزَيِّنُ صَلَاتَهُ، لِمَا يَرَى مِنْ نَظَرِ رَجُلٍ»

[89] ili: umjesto Njega

[90] Na arapskom se ovdje koristi riječ *andād*, koja je već spomenuta u opisu širka/politeizma.

> *Od Ebu Seida prenosi se da je rekao: Poslanik ﷺ došao je među nas dok smo zajedno spominjali Mesiha Dedžala[91], pa je rekao: „Hoćete li da vam kažem čega se za vas bojim još više?“ Rekosmo: „Da.“*
>
> *Zatim reče: „Skriveni širk – da čovjek ustane klanjati pa uljepša svoj namaz zato što vidi da ga drugi čovjek gleda.“[92]*

Širk Arapa u zauzimanju (šafāʿah)

Među ranim je Arapima bio posebno raširen jedan oblik politeizma u obožavanju, i to širk u zauzimanju. Arapi su obožavali svoje kumire vjerujući da će se oni koje obožavaju zauzvrat zauzimati *(šafāʿah)* za njih kod Allaha ﷻ. Ta je predstava o navodnom zauzimanju bića koja su obožavali kod Allaha na kraju odvela Arape u politeizam u svim područjima ibadeta.

Arapi su vjerovali da su kumiri likovi koji predstavljaju duše umrlih plemenitih ljudi ili drugih bića. To je barem bilo vjerovanje velike većine.

Arapska teorija zauzimanja temeljila se na vjerovanju da oni koje obožavaju zbog svoje čestitosti uživaju izuzetan ugled kod svoga Stvoritelja. Iz toga je proizašla predstava da riječ tih obožavanih bića ima posebnu težinu kod Allaha. Prema njihovoj pretpostavci, njihovo bi zauzimanje bilo prihvaćeno s potpunom sigurnošću.

To se spominje na više mjesta u Kur’anu, kao u sljedećem ajetu, u kojem se prenose riječi samih Arapa:

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾

﴿تَنزِيلُ ٱلۡكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ١ إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ فَٱعۡبُدِ ٱللَّهَ
مُخۡلِصٗا لَّهُ ٱلدِّينَ ٢ أَلَا لِلَّهِ ٱلدِّينُ ٱلۡخَالِصُ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ مَا نَعۡبُدُهُمۡ إِلَّا

---

[91] Dedžal je lažni vjerovjesnik koji će se, prema islamskim izvorima, predstavljati kao Mesih koji se vraća. Ovdje se pod spominjanjem misli na to da su zajedno razmišljali o Dedžalu te o vjerovjesničkim riječima i upozorenjima u vezi s njim.

[92] Ovaj hadis prenose Ahmed i Ibn Madže; u njihovoj se predaji izričito spominje izraz „skriveni širk“. Ovdje navedena formulacija preuzeta je iz predaje Ibn Madže.

لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى ٱللَّهِ زُلْفَىٰٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِى مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَنْ هُوَ كَٰذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

Objavljivanje Knjige od Allaha je Silnog i Mudrog! Mi ti, doista, objavljujemo Knjigu, s Istinom, pa ibadet čini Allahu[93], čisteći Mu vjeru. Zar ne, čista vjera pripada samo Allahu. A oni koji pored Njega uzimaju zaštitnike (auliyā')[94] govoreći: „Mi ih obožavamo samo zato da bi nas što više Allahu približili" – Allah će njima, zaista, presuditi o onome u čemu su se oni razilazili. Allah nikako neće uputiti na Pravi put onoga ko je lažljivac i krajnji kāfir[95].

[sura Ez-Zumer, 39: 1-3]

Zauzimanje je tako Arapima služilo kao prividan argument kojim su opravdavali svoj politeizam. Iako su vjerovali da je Allah Stvoritelj svega, smatrali su i da im obožavana *ālihah* (božanstva) svojim zauzimanjem mogu koristiti i nauditi.

Upravo je ta centralna uloga šefa'ata razlog tako čestog spominjanja tog pojma u Kur'anu:

﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾﴾

Oni, pored Allaha, obožavaju nešto što im ne može ni nauditi niti im može kakvu korist pribaviti, i govore: „Ovo su naši zagovornici kod Allaha." Reci: „Zar da Allaha obavještavate o nečemu što On

[93] ili: obožavaj Allaha

[94] Riječ *auliyā'* množina je riječi *waliyy* i upotrebljava se u različitim značenjima koja se jezički izvode iz pojma „bliskosti". Riječ se često prevodi kao saveznik, zaštitnik ili staratelj. Kao u ovom ajetu, tim se izrazom mogu označavati i kumiri.

[95] Ponekad se prevodi i kao „ustrajni nevjernik". Treba uzeti u obzir ono što je ranije rečeno o terminu kufr, budući da je on sveobuhvatniji od pukog nevjerovanja.

ne zna ni na nebesima ni na Zemlji?!“ Uzvišen je On i vrlo visoko u odnosu na ono što Njemu pridružuju. [sura Junus, 10:18]

Ti Arapi nisu imali nikakvog temelja u objavi za takvo poimanje šefa’ata/zauzimanja. Nadalje, Kur’an ukazuje na pogrešno vjerovanje Arapa da neka bića imaju određeno pravo na to da Stvoritelj prihvati njihovo zauzimanje.

Kur’an taj način razmišljanja opisuje kao centralni aspekt politeizma u teoriji zauzimanja koju su zastupali predislamski idolopoklonici jer on podrazumijeva zavisnost Stvoritelja od Njegovih stvorenja. Arapi su, kako se također navodi u Kur’anu, vjerovali da njihova božanstva imaju trajno pravo na zauzimanje kod svoga Stvoritelja.

O tome u Kur’anu, naprimjer, čitamo sljedeće:

﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ لَا تَأۡخُذُهُۥ سِنَةٞ وَلَا نَوۡمٞۚ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ مَن ذَا ٱلَّذِي يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ٢٥٥﴾

... Ko se može pred Njim zauzimati za nekoga bez dopuštenja Njegova?! ... [sura El-Bekare, 2:255]

Mušrici su se stoga nastojali približiti svojim božanstvima unutrašnjim i vanjskim oblicima ibadeta, kako se to izražava u islamskoj terminologiji. Voljeli su kumire onako kako su voljeli Stvoritelja te su također nastojali zadobiti njihovu naklonost. Bojali su se i srdžbe *ālihah*a. Zbog svih ovih djela srca *(aʿmālu l-qulūb)*, na kraju su svojim kumirima prinosili žrtve, dozivali ih i upućivali im sve svoje molbe.

Na osnovu ovdje objašnjenih okolnosti može se prikazati opće vjerovanje paganskih Arapa, premda su kod nekih Arapa postojala i još veća odstupanja od izvornog monoteizma.

Nedopušteno proglašavanje muslimana nevjernikom

Značenje riječi takfīr

Arapska riječ *takfīr* jeste glagolska imenica (*maṣdar* na arapskom) glagola *kaffara yukaffiru*. To je, dakle, odgovarajuća imenica kojom se označava ta radnja.

Glagol *kaffara* znači „ocijeniti nekoga kao kafira“. Potječe od korijena k-f-r, odnosno od riječi *kufr*[96] i glagola *kafara – yakfuru*.

Kao što se objašnjava u arapskoj morfologiji *(ʿilmu ṣ-ṣarf)*, u arapskom se jeziku troslovni glagol poput *kafara* može proširiti udvajanjem drugog slova i tako pretvoriti u *kaffara*. Tim se postupkom glagolu daje značenje „prouzrokovati“ odnosno „učiniti“[97].

Takav je postupak vrlo čest i općenito se može primijeniti na glagole ove vrste. U arapskoj se lingvistici taj opći obrazac naziva kijas.

Tako se od glagola *malaka*, „posjedovati“, može izvesti *mallaka*, „učiniti nekoga posjednikom“ odnosno „dati nekome nešto u posjed“. Time se misli na to da se osobi nešto daje kako bi to posjedovala. Drugi su primjer *ʿalima*, „znati“, i *ʿallama*, „dati nekome znanje“ odnosno „poučiti“, i tako dalje.

Kao što se vidi iz tih primjera, značenje „učiniti“ odnosno „navesti da se nešto učini“ u arapskom se često upotrebljava u prenesenom značenju.

Slično je i s *kafara*, što znači „počiniti kufr“, i *kaffara*, što znači „navesti nekoga da počini kufr“. Taj se glagol zaista upotrebljava i u tom značenju: opisuje poticanje druge osobe na kufr i tako je navodi da postane kafir. Naravno, nikoga nije moguće protiv njegove volje prisiliti da postane

---

[96] Već je više puta ukazano na to da se kufr često prevodi kao „nevjerstvo“; međutim, u islamskoj se teologiji taj termin shvata šire te se njegovo značenje ne može svesti na puko odsustvo vjerovanja.

[97] Na isti se način to značenje često prenosi dodavanjem znaka *hemze* na početak riječi. To je već spomenuto u vezi s glagolom *aslama*, koji je na upravo opisani način izveden iz glagola *salima*.

kafir; stoga se prvenstveno misli na to da neko drugu osobu navodi na kufr, nastojeći je potaknuti da ga počini i tako postane kafir.

Češće, međutim, riječ *kaffara* znači da neko po vlastitom shvatanju drugu osobu „čini“ kafirom, odnosno smatra je ili označava takvom. Arapski učenjaci to opisuju riječima „pripisuje tu osobu kufru“ *(yansubuhu ilā l-kufr)*, što se može dogoditi bilo samo unutrašnjim sudom bilo otvorenim optuživanjem druge osobe. To je česta i dobro poznata upotreba termina *takfīr*.

Riječ *takfīr* ne može se u osnovi izjednačiti s pojmom „ekskomunikacije“. Još je apsurdnija tvrdnja nekih politologa da tekfir uvijek treba shvatiti kao opravdanje za ubijanje.

Zastranjivanje haridžija

Neovlašteni tekfir nad muslimanom, odnosno proglašavanje te osobe nemuslimanom bez razloga valjanog prema islamskom pravu, u islamskom se učenju prema konsenzusu smatra prijekornom i odbačenom novotarijom *(bidʿah*, mn. *bidaʿ)* koja je unesena u islam.

Poznat historijski primjer jesu različiti ogranci takozvane sekte haridžija, koji su vršili tekfir nad muslimanima zato što su oni činili velike grijehe *(kabāʾir*, jd. *kabīrah)*.

Ta pogrešna ideja tekfira na temelju velikih grijeha *(at-takfīru bi-l-kabāʾir)* predstavlja temeljno načelo svih ogranaka takozvanih haridžija. Danas je najpoznatija grupa koja zastupa to vjerovanje ona koja je posljednjih desetljeća poznata kao *ǧamāʿatu t-takfīri wa-l-hiǧrah*. Druga velika vjerska zajednica koja zastupa tu ideju jeste takozvana *ibāḍiyyah*, koja u današnjem Omanu praktično ima status državne vjere, premda tu ideju zastupa gotovo isključivo u teoriji.

Osuda nedopuštenog tekfira koju je izrekao sam Poslanik ﷺ

Neopravdani tekfir nad muslimanom izričito je osudio sam Poslanik ﷺ. Shodno tome, taj se čin opisuje kao težak grijeh.

Tako Buhari u svom *Sahihu* od Ebu Hurejre ؓ, a on od Poslanika ﷺ, prenosi sljedeći hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا»

> *Ako čovjek kaže svome bratu po vjeri: „Ti kafire!“, onda se jedan od njih dvojice vraća s tim.*

Buhari ovaj hadis u svom *Sahihu* prenosi u različitim predajama. Taj se hadis nalazi i u *Sahihu* Muslima. U nekim predajama stoji „onda se jedan od njih vratio s tim *(bihi)*“, a u drugoj verziji „vratio se s njom *(bihā)*“. Zbog toga su učenjaci razmatrali s čim se tačno osoba u ovom slučaju „vraća“. Neosporno je da neopravdana optužba da je musliman nemusliman predstavlja veliki grijeh.

Jasno je da se to odnosi na slučaj u kojem se tekfir vrši bez valjanog razloga u šerijatu. Međutim, ako bi neko, naprimjer, ispovijedao islam, a zatim počeo obožavati krave, to bi bio sasvim drugačiji slučaj.

U takvoj je situaciji stvar toliko jasna da nijednom muslimanu ne bi bilo dopušteno tog čovjeka smatrati bratom po vjeri. Kada bi ga neko uprkos njegovom očitom politeizmu smatrao muslimanom, to bi pokazalo da nije pravilno razumio samu srž poruke islama. Kako bi inače mogao čovjeka koji obožava kumire ili čini nešto slično proglasiti muslimanom?

Međutim, neki muslimani u stvarnosti vrše tekfir samo zato što slijede vlastite prohtjeve. Ovdje se želi ukazati upravo na taj problem.

U drugoj predaji spomenutog hadisa, koju Buhari navodi u svojoj knjizi *al-Adabu l-Mufrad*, stoji:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَنْ كَفَّرَ أَخَاهُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا»

> *Ko god optuži svoga brata po vjeri za kufr, jedan se od njih dvojice vraća s tim.*

Ovdje je izričito upotrijebljen glagol *kaffara*, što još jasnije pokazuje vezu tih predaja s temom koja se ovdje razmatra.

Propisi šerijata odnose se samo na ono što je izvana vidljivo

Ovdje se može spomenuti još jedna okolnost koja neke muslimane navodi na pretjeranu primjenu tekfira:

Nedovoljno razumijevanje činjenice da se propisi u islamu, naravno, odnose samo na ono što je izvana vidljivo i dokazivo. Nijedan čovjek ne može sam znati šta je u srcu drugoga, zbog čega je svaki musliman obavezan suditi samo prema onome što je vidljivo. Iz tog su razloga propisi šerijata uvijek zasnovani na vidljivim djelima i izjavama.

Tako je sasvim moguće da neko u islamskom društvu izvana gledano odrasta kao musliman, a da zapravo uopće nije razumio tevhid. Isto je tako zamislivo da takav čovjek zbog svog neznanja na kraju počne prakticirati politeizam. Međutim, sve dok to drugima ostaje nepoznato, mogu ga smatrati jedino muslimanom.

S druge strane, moguće je da neko u sebi nije prihvatio islam, iako to izvana ne pokazuje. U tom slučaju u sebi odbacuje islam, dok se izvana predstavlja kao musliman. Takav se čovjek u islamskoj terminologiji naziva munafik/licemjer. Pojava munafika često se razmatra u islamskim izvorima i dobro je poznata, zbog čega se taj termin mnogo puta pojavljuje u Kur'anu.

U nekim se hadisima također ukazuje na određene znakove koji muslimana upozoravaju da se čuva licemjerstva. Međutim, prema islamskom učenju nije dopušteno nekoga optužiti za kufr dok se kod te osobe ne uoči jasno djelo ili izjava kufra.

Uz to, u određenim se slučajevima može dogoditi da osoba kaže nešto što protivrječi islamu, ali da zbog neznanja bude opravdana. O tome u nastavku slijedi nekoliko kratkih napomena.

Načelo opravdanja zbog neznanja (al-ʿuḏru bi-l-ǧahl)

Opravdanje zbog neznanja dobro je poznato načelo u islamskoj teologiji koje su poricale i u potpunosti odbacivale samo neke filozofske sekte[98]. Brojni islamski izvorni tekstovi jasno potvrđuju to načelo. Spomenute sekte iskrivljavale su značenje takvih tekstova nedopuštenim metodama ili su ih – kada ih nisu mogle pogrešno protumačiti – jednostavno otvoreno odbacivale jer se nisu uklapali u njihovo shvatanje.

[98] Prije svega misli se na pripadnike takozvane *muʿtazilah*, koji se nazivaju i „racionalistima“ jer su tvrdili da razum (ratio) postavljaju kao najviše mjerilo.

S druge strane, to se načelo ne može primijeniti na svaku moguću situaciju, što bi samo po sebi također trebalo biti jasno. Svaka bi druga pretpostavka vodila iracionalnim zaključcima.

U ovoj se knjizi temeljito razmatra i objašnjava zašto neznanje ne može politeistu pretvoriti u monoteistu. Iz brojnih razloga načelo opravdanja zbog neznanja ne može se primijeniti na veliki širk. Već sama činjenica da osoba ne poznaje temelj islama čini njen ulazak u islam nemogućim.

Upravo ta okolnost pokazuje da se načelo opravdanja zbog neznanja ne može primijeniti na svaku moguću situaciju. Kada bi bilo tako, neko ko ne vjeruje u postojanje Stvoritelja mogao bi se smatrati muslimanom opravdanim zbog neznanja – potpuno apsurdna zamisao.

Kao što su neke filozofske grupe pretjerivale i sasvim poricale opravdanje zbog neznanja, tako su drugi ljudi otišli u suprotnu krajnost proširivši to načelo na svaki zamislivi slučaj.

Zašto je i kada neznanje o dijelovima objave opravdano

Ovdje će se podrobnije razmotriti konkretan slučaj u kojem je neznanje jasan osnov za opravdanje.

Izričito odbacivanje vjerodostojno potvrđenog sadržaja islamske objave, a naročito odbacivanje nekog dijela Kur'ana, u islamskoj se teologiji po konsenzusu učenjaka smatra kufrom.

Ipak, pod određenim se okolnostima može dogoditi da neko izričito porekne postojanje nekog kur'anskog ajeta ili njegov sadržaj jer uopće nije znao za taj ajet ili nije mogao steći pouzdano znanje o njegovoj vjerodostojnosti.

Takva osoba zapravo nikada nije odbacila tekst objave za koji je sa sigurnošću znala da je objava. Naprotiv, posumnjala je u taj tekst jer o njemu nije imala pouzdano znanje.

U takvoj je situaciji neznanje, dakle, jasna prepreka tekfiru. Takve se prepreke na arapskom nazivaju *mawāniʿu t-takfīr*.

Iz prethodnog objašnjenja jasno je i da se kod spomenute osobe kufr zapravo nikada nije ni dogodio. Odbacivanje teksta objave može se svrstati u kufr tek kada se za konkretnu osobu sa sigurnošću utvrdi da je taj tekst svjesno odbacila i time zaista počinila kufr. Prepreka – u ovom slučaju

neznanje o dotičnom tekstu – zapravo ne sprečava tekfir; ona, naprotiv, sprečava da sam kufr uopće nastane.

Isto vrijedi ako neko zbog opravdanog neznanja o nekom tekstu postupi suprotno njemu.

Naprimjer, ako neka osoba uopće nije znala za zabranu konzumiranja alkohola pa ga je popila, bila bi opravdana.

Jasno je da i to opravdanje zbog nepoznavanja tekstova objave ima svoju granicu. Islamski učenjaci nisu prihvatali takvo opravdanje kada je bila riječ o općepoznatim činjenicama s kojima bi svaki musliman u islamskom društvu bio upoznat još od djetinjstva.

Pravnici su, međutim, od tog pravila izuzimali druge osobe, poput onih koje su tek prešle na islam *(ḥadīṯu ʿahdin bi-l-islām* ili *bi-l-kufr)* ili došle iz krajeva u kojima je vladalo rašireno neznanje.

Razlika između politeista i monoteista u islamskoj teologiji

Iz prethodnih objašnjenja već je jasno da svaki stvarno politeistički čin onemogućava da neko bude musliman. Ko god svoje obožavanje i pokornost ne očisti u potpunosti i pored jedinog Stvoritelja služi drugima, iz mnogih se razloga ne može smatrati muslimanom.

Ukratko, može se reći da politeista ne ispunjava sljedeća temeljna teološka načela i svojstva koja su neophodna za ostvarenje monoteizma:

- Ne ostvaruje ihlas, pročišćavanje djela radi Allaha ﷻ.
- Nije hanif i ne slijedi *ḥanīfiyyah*, kojom se u islamskim izvorima opisuje monoteizam.
- Ne slijedi izvorno učenje Ibrahima *(millatu Ibrāhīm)*, koje se također više puta spominje i objašnjava u Kur'anu.
- Ne ispunjava temeljno teološko načelo *al-kufru bi-ṭ-ṭāġūt*, koje opisuje odricanje od kumira, tirana i svega što se obožava mimo Allaha.

Ove četiri tačke bit će pojedinačno razmotrene i pojašnjene u narednim poglavljima.

Islam znači ihlas – nijedan politeista ne ostvaruje ihlas

Kao što je već pokazano na osnovu više tekstova, islam znači pročišćavanje djela od politeizma, što se na arapskom izražava riječju *iḫlāṣ*.

Centralno mjesto koje ihlas zauzima u islamu pokazuje izjava jednog od najranijih *mufassirīn*/tumača Kur'ana. Radi se o sljedećoj izjavi koju Ibn Ebi Hatim Razi prenosi u svome tefsiru:

... عَنِ الرَّبِيعِ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، قَوْلُهُ: ﴿إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ﴾ [يوسف: 40] قَالَ: «أُسِّسَ الدِّينُ عَلَى الْإِخْلَاصِ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ»

> *Od Ebul-Alije prenosi se da je, govoreći o kur'anskom ajetu „Sud pripada jedino Allahu, a On je naredio da samo Njemu u ibadetu budete", rekao: „Cijela vjera (dīn) utemeljena je na ihlasu prema Allahu jedinom, bez ikakvog sudruga."*

Isključivo obožavanje Stvoritelja stoga je neophodan uslov da bi neko bio musliman. Iz tog je razloga musliman uvijek i *muḫliṣ*[99]. Ko god ne ispunjava taj ihlas, ni na koji se način ne može smatrati muslimanom.

Iz tog su razloga islamski učenjaci ihlas oduvijek smatrali uslovom svjedočenja vjere *(šahādah)*. Ako taj uslov nije ispunjen, šehadet ne može biti valjan.

Suprotna bi tvrdnja neminovno dovela do mogućnosti postojanja „muslimana mušrika“ ili „*muḫliṣ mušrik*a“, odnosno „politeističkog monoteiste“ – što je očito apsurdan pojam.

Mnogi ljudi danas, svjesno ili nesvjesno, zastupaju upravo tu protivrječnu zabludu. Razlog je očito to što ne shvataju da se islam sastoji upravo u isključivom obožavanju Allaha ﷻ, a ne samo u priznavanju postojanja jedinog Stvoritelja.

Zapravo, tako se proširila predstava da se istinski islam sastoji samo u izjašnjavanju o pripadnosti vjeri. Prema toj predstavi, svako ko jednostavno tvrdi da je musliman time zaista i jeste musliman. Time se islam lišava svog suštinskog značenja, a svjedočenje vjere svodi na puko izgovaranje jezikom.

Sličan je primjer slijepe osobe koja tvrdi da vidi. Ljudi sa strane tada kažu: *„Znamo da je ta osoba slijepa, a ipak vjerujemo da istovremeno može vidjeti.“*

Iz takve se izjave može zaključiti samo da onaj ko tako govori ne poznaje značenje sljepoće ili vida pa stoga ne može razlikovati jedno od drugog – ili da namjerno ustrajava u toj protivrječnosti.

Kao što je jasno iz dosad rečenog, riječ „musliman“ ima određeno značenje koje obuhvata djela i svojstva koja mušrik nikada ne može ostvariti.

To je i sasvim očito jer je širk potpuna suprotnost islamu, zbog čega to dvoje nikada ne može istovremeno postojati u jednoj osobi.

„Osoba koja obožava jedino Allaha“ ne može istovremeno biti „osoba koja obožava nešto drugo uz Allaha“.

---

[99] Aktivni particip riječi *iḫlāṣ*, što znači „onaj koji pročišćava“.

Islam je ḥanīfiyyah – politeista nije hanif

Kao što je već spomenuto, oni koji su poznati kao hanifi slijedili su monoteističko učenje Ibrahima, zbog čega je islam poznat i kao *al-ḥanīfiyyah*.

Jedan od tih hanifa već je spomenut: Zejd ibn Amr ibn Nufejl, koji je svoje uvjerenje javno iznosio u pjesmama i u različitim prilikama.

Nekoliko predaja izvještava kako je Zejd ibn Amr krenuo u potragu za istinskom vjerom te je na svome putu susreo jednog jevrejskog i jednog kršćanskog učenjaka. Kada je svakog od njih upitao o istinskoj vjeri, obojica su ga na kraju uputili na *ḥanīfiyyah*, nakon čega je Zejd upitao:

قَالَ زَيْدٌ وَمَا الْحَنِيفُ قَالَ دِينُ إِبْرَاهِيمَ لَمْ يَكُنْ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَا يَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ

> *Zejd reče: „A šta je hanif?“ On [jevrejski ili kršćanski učenjak] reče: „Din Ibrahima. On nije bio ni Jevrej ni kršćanin i nije obožavao nikoga osim Allaha.“*[100]

Hanif je, dakle, neko ko obožava jedino Allaha, za razliku od mušrika. Kao što ne može postojati „hanif mušrik“, isto tako ne može postojati ni „musliman mušrik“ niti „*muḫliṣ mušrik*“.

U brojnim ajetima Kur’ana jasno se pokazuje da je islam *ḥanīfiyyah* i da je svaki musliman hanif:

﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ۝٥﴾

A naređeno im je da samo Allahu ibadet čine, čisteći Mu vjeru (dīn), kao pravovjerni (ḥunafā’), i da namaz obavljaju, i da zekat udjeljuju; a to je – ispravna vjera (dīn). [sura El-Bejjine, 98:5]

Objašnjenje ovog ajeta:

- Ovaj ajet izričito navodi da ljudima nije naređeno ništa drugo osim da uspostave monoteizam u obožavanju.

[100] Prenosi se u Buharijinom *Sahihu* od Abdullaha ibn Omera ﵄.

Na početku ove knjige već je u zasebnom poglavlju objašnjeno da su činovi obožavanja propisani u islamu, poput namaza i zekata, izgrađeni na tevhidu i ne mogu postojati bez njega.

Kada bi neko ko ne ispunjava tevhid obavio namaz isključivo za Allaha, prema konsenzusu muslimana Allah taj namaz ne bi primio. To dodatno potvrđuje činjenica da su predislamski idolopoklonici izvana iskazivali pripadnost Ibrahimovoj vjeri, pa čak i određene ibadete obavljali isključivo za Allaha, pa su u tim konkretnim djelima bili „*muḫliṣīna*“[101]. Međutim, to ih nije učinilo muslimanima.

- Isti ajet zatim još jednom potvrđuje šta to znači: „da samo Allahu ibadet čine“, odnosno „čisteći Mu vjeru (*dīn*)“. Ovdje je upotrijebljena riječ „***muḫliṣīna***“, što ponovo pokazuje da je islam **ihlas** i da svaki musliman mora biti ***muḫliṣ***.
- Zatim slijedi još jedna potvrda tog značenja: „da samo Allahu ibadet čine, čisteći Mu vjeru (*dīn*)“, odnosno „kao pravovjerni (*ḥunafāʾ*)“.
- Na kraju se utvrđuje da je ono što je upravo opisano „ispravna vjera *(dīn)*“.

Ovaj kur’anski ajet također na više načina protivrječi ideji o muslimanu koji pored jedinog Stvoritelja politeistički obožava druge.

U drugom ajetu stoji:

﴿مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٦٧﴾

Ibrahim nije bio ni Jevrej ni kršćanin, nego je bio hanif, musliman [predan Allahu]. I nije bio od mušrika. [sura Ali Imran, 3:67]

Ovaj ajet također tačno odražava ono što je prethodno navedeno. I ovdje se spominju tri stvari, pri čemu svaki od tih izraza objašnjava i potvrđuje ostale. „Musliman“, „**hanif**“ i „ne od **mušrika**“ tri su istoznačna pojma.

[101] Množina od *muḫliṣ*. Ta je riječ upotrijebljena i u prethodno spomenutom kur’anskom ajetu u izrazu „*muḫliṣīna lahu d-dīn*“.

Islam je vjera Ibrahima (millatu Ibrāhīm) – politeista tome iz temelja protivrječi

Kao što je već jasno iz prethodnih ajeta, islam je vjera Ibrahima, koja se u Kur'anu više puta spominje izrazom *millatu Ibrāhīm* te objašnjava na različite načine.

Vjera Ibrahima znači obožavanje jedino Allaha. To je opći islam s kojim su poslani svi vjerovjesnici ﷺ. Stoga se samo po sebi razumije da je Poslaniku islama, kao i njegovim sljedbenicima, naređeno da slijede tu vjeru. Ipak, ta se činjenica u Kur'anu izričito spominje i potvrđuje. Tako u Kur'anu stoji:

﴿ثُمَّ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ أَنِ ٱتَّبِعۡ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۖ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ١٢٣﴾

Zatim smo ti objavili, [o Muhammede], da slijediš din Ibrahima, kao hanif; i on nije bio od mušrika. [sura En-Nahl, 16:123]

To također pokazuje da politeista nije mogao ispuniti vjeru Ibrahima, a time ni islamski monoteizam. Kao što je spomenuto, to je očito na brojnim mjestima u Kur'anu. Međutim, ono što je dosad rečeno bit će nam dovoljno s obzirom na obim ove sažete knjige.

Kada bi islam bio samo izjava izgovorena jezikom, arapski idolopoklonici bili bi muslimani

Kada bi bilo moguće da neko postane sljedbenik islama samom izjavom jezikom, dok joj iz temelja protivrječi svojim djelima, izjavama i vjerovanjima, tada bi se svi predislamski idolopoklonici nesumnjivo morali smatrati stvarnim sljedbenicima Ibrahimove vjere.

Nema sumnje da su ti idolopoklonici i sami tvrdili da pripadaju Ibrahimovoj vjeri. Međutim, mnogi od njih uopće nisu bili svjesni da njihovo idolopoklonstvo protivrječi samom temelju te vjere. O tome nisu ništa znali.

Uprkos tom neznanju, među muslimanima je oduvijek postojao konsenzus o tome da se ti idolopoklonici ne nazivaju muslimanima, nego mušricima. Nijedan rani učenjak ne bi ni pomislio da te idolopoklonike označi kao muslimane, hanife ili monoteiste samo zbog njihove izjave jezikom.

Ta je činjenica toliko jasna da do danas gotovo niko ne iznosi takvu tvrdnju.

Osoba koja se danas ubraja u pripadnike islama Muhammeda ﷺ, ali temelju islama protivrječi baš kao što su to činili predislamski idolopoklonici, isto se tako jasno ne može smatrati monoteistom. U tom je pogledu sasvim nebitno je li pojedinac svjestan vlastitog stanja, jer njegova svijest o tome ne mijenja temeljno pitanje: obožava li zapravo nekoga drugog mimo Allaha i time čini širk ili obožava jedino Allaha i time ostvaruje monoteizam.

Islam znači odricanje od taguta – politeista ne ostvaruje ovo načelo

Već je spomenuto da se musliman nužno mora odreći svega što se obožava mimo Allaha ﷻ ili čemu se uz Allaha bezuslovno pokorava. To se načelo također više puta izričito spominje u Kur'anu i u islamskoj je teologiji oduvijek poznato kao *al-kufru bi-ṭ-ṭāġūt*, odnosno odricanje od taguta.

Iz tog se razloga ispunjenje tog temeljnog načela često navodi kao jedan od neophodnih uslova[102] za valjanost šehadeta, to jest svjedočenja vjere.

Budući da politeista taj uslov sigurno ne ispunjava, ni u tom se smislu ne može smatrati muslimanom iz perspektive islamske teologije. Bilo bi apsurdno tvrditi da neka osoba, s jedne strane, „obožava **tagut**“, a da se istovremeno „odrekla svega što se obožava mimo Allaha“.

I ovdje ponovo postaje jasno koliko je nebitno je li osoba svjesna vlastitog stanja ili nije, jer to znanje ili neznanje ne mijenja temeljno pitanje: obožava li osoba tagut ili se odriče njegova obožavanja. Pretpostavka da je oboje istovremeno prisutno u istoj osobi očita je protivrječnost.

---

[102] Kod tih uslova nije prvenstveno riječ o preciznoj definiciji. Ko razumije njihov sadržaj, zna da ispravnost i valjanost šehadeta zavise od tih pitanja. Međutim, nebitno je kako se ti uslovi nazivaju ili razvrstavaju.

Jasno je da se spomenuti uslovi često preklapaju. Osoba koja ne ispunjava kufr prema tagutu, evidentno, nije postigla ni ihlas. Stoga su tačke koje učenjaci iznose kao uslove ili istoznačne ili se njihova značenja preklapaju. U svakom slučaju, međusobno potpuno zavise.

Zapravo, onaj ko se drži te očite protivrječnosti time pruža dodatni dokaz apsurdnosti te tvrdnje. Takvi ljudi obično navode dva argumenta koji bi politeistu trebali učiniti muslimanom:

1) Vanjsko izjašnjavanje o pripadnosti islamu

2) Neznanje i nedostatak svijesti osobe o tome da njeni vlastiti postupci iz temelja protivrječe islamu

Međutim, oni koji tako argumentiraju suočavaju se s još jednim nerješivim problemom: kako se neko ko ne poznaje pravu prirodu monoteizma i politeizma niti razliku između njih može smatrati muslimanom ako nije razumio suštinski sadržaj svog svjedočenja vjere?

U nastavku knjige ta će protivrječnost biti zasebno i podrobno razmotrena. Zasad je dovoljno ukazati na to da je poznavanje temeljnog značenja svjedočenja vjere nesumnjivo preduslov za to da neko bude musliman ili da uđe u islam.

Ako se vratimo ovdje razmatranom načelu odricanja od taguta, možemo zaključiti da je iz islamsko-teološke perspektive nezamisliv musliman koji uz Allaha obožava nešto drugo, a istovremeno se odriče obožavanja svega mimo Njega.

Na početku ove knjige već je navedeno nekoliko predaja poznatog hadisa o pet stubova islama. Pritom je postalo jasno da je islam izgrađen na načelu monoteizma.

U nekima od tih predaja zabilježenih u *Sahihu* Muslima ibn Hadždžadža jasno se vidi sljedeće:

عَلَى أَنْ يُوَحَّدَ اللَّهُ

U ovoj se predaji navodi da je islam izgrađen na tome „… da se Allah učini Jednim“[103].

عَلَى أَنْ يُعْبَدَ اللَّهُ وَيُكْفَرَ بِمَا دُونَهُ

[103] Kao što je već objašnjeno, ovdje se na arapskom upotrebljava glagol „*yuwaḥḥadu*“.

U drugoj se predaji istog hadisa, međutim, navodi da je islam izgrađen na tome „… da se obožava jedino Allah i čini kufr prema svemu što se obožava mimo Njega“.

Ovdje je izričito formulirano načelo odricanja od taguta. Islam je utemeljen na tom načelu, a politeista ni pod kojim okolnostima ne ispunjava taj temelj.

To se načelo opisuje i u drugim hadisima. Poslanik ﷺ rekao je u sljedećem hadisu koji prenosi Muslim:

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَرُمَ مَالُهُ وَدَمُهُ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ

> *Ko god kaže lā ilāha illa-ḷḷāh i učini kufr prema svemu što se obožava mimo Njega, zabranjeni su nam njegov imetak i život[104], a njegov je obračun kod Allaha.*

U drugoj predaji koju bilježi Muslim nalazi se sljedeća formulacija:

مَنْ وَحَّدَ اللَّهَ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِهِ

> „Ko god učini Allaha Jednim[105]…“

U oba se hadisa, dakle, tevhid izričito izjednačava s kufrom prema tagutu.

Kufr prema tagutu sastoji se upravo u tome da se on ne obožava. Ko god ga ipak obožava čineći politeistička djela, protivrječi tom načelu i iz perspektive islamske teologije ne može se smatrati muslimanom.

U prethodnim poglavljima pokazano je da je za to da neko bude musliman nužno ispuniti sljedeća načela:

- Ihlas, to jest pročišćavanje vlastitih djela od politeističkog obožavanja

[104] Čak i ako nemusliman prihvati islam tokom bitke, nije dopušteno nastaviti se boriti protiv njega, a njegovim ulaskom u islam prestaje svako neprijateljstvo.

[105] I ovdje je upotrijebljena riječ *waḥḥada*, što znači: „Ko god učini Allaha Jednim u obožavanju“.

- Ostvarenje *ḥanīfiyyah*, koja se sastoji u čistom monoteizmu
- Pridržavanje abrahamskog monoteizma *(millatu Ibrāhīm)*
- Načelo odricanja od taguta

Ko god zanemari ta načela, koja islamska teologija zahtijeva prema konsenzusu, zapada u brojne temeljne protivrječnosti koje nisu ograničene samo na spomenuta načela.

U nastavku će biti navedeni dodatni islamski izvorni tekstovi koji potkrepljuju ono što je dosad rečeno.

Širk kao suprotnost islamu

U prethodnim je poglavljima već podrobno razmotreno jezičko kao i teološko značenje riječi islam i musliman, na osnovu izvornih tekstova islama i arapskog jezika. Pritom je jasno pokazano da te riječi ni na koji način ne mogu označavati ni politeistu ni politeizam.

To se može dodatno pojasniti razmatranjem riječi *širk* (politeizam) i mušrik (politeista), jer one predstavljaju suprotnost monoteizmu. Kao što je već više puta objašnjeno, širk direktna je suprotnost islamu, ihlasu, *ḥanīfiyyah* i vjeri Ibrahima *(millatu Ibrāhīm)* عليه السلام.

Poput riječi islam, i širk se odnosi na određeni sadržaj i nije prazna riječ bez ikakvog značenja. Riječi islam, musliman, širk i mušrik jesu termini i nazivi šerijata *(asmāʾun šarʿiyyah)*. Kao i kod riječi „jedenje, pijenje“ i „onaj koji jede, onaj koji pije“, to su riječi koje opisuju određene radnje[106]. Kao i u slučaju islama, ihlasa i sličnih pojmova, i ovdje je očito da svijest neke osobe o pogrešnosti određene radnje ne utiče na samu radnju.

Isto vrijedi i za osobu koja počini krađu ili blud. Neovlaštenim uzimanjem tuđe imovine osoba postaje lopov, bez obzira na to je li znala da je krađa u islamu zabranjena. Hoće li za to biti kažnjena, sasvim je drugo pitanje.

---

[106] U arapskom se prethodno spomenuti negativni termini, poput širka i njemu sličnih izraza, često nazivaju i *asmāʾu ḏammi l-afʿāl*. To znači da svaki od tih termina opisuje samu negativnu radnju.

U svakom bi slučaju bilo apsurdno tvrditi da takva osoba nije ukrala samo zato što se zbog opravdanog neznanja ne kažnjava.

Isto vrijedi i za bludnika *(zānī)*. U trenutku kada je pristupio ženi s kojom nije imao pravo stupiti u odnos, postao je bludnik. Bilo bi apsurdno tvrditi da nije bludnik samo zato što nije znao da je blud u islamu zabranjeno djelo.

Na isti način, onaj ko obožava nešto mimo Allaha jeste „obožavatelj nečega mimo Allaha“.[107] Ko god čini širk, nužno se mora nazivati i mušrikom. To je već iz samog jezika jasno.

Međutim, kada se neki ljudi danas s tim suoče, protive se tim osnovama arapskog jezika i svakoj logici. Naprimjer, ako im se kaže: *„Ta je osoba bludnik“*, oni zapravo odgovaraju da tu osobu ne treba nazivati bludnikom jer nije bila svjesna da je to djelo u islamu zabranjeno!

Na isti način, takvi ljudi mogu „zamisliti“ – ili barem tvrditi – da musliman istovremeno može činiti širk. Prema njihovoj tvrdnji, mogao bi postojati „musliman mušrik“. Kada se suoče s tom protivrječnošću, kao i kod riječi „bludnik, lopov i slično“, odgovaraju da osobu ne treba nazivati mušrikom. Prema njihovom argumentu, samo bi se djelo trebalo nazivati širkom. Očito je da je svako ko iznosi takvu tvrdnju krajnje zbunjen u pogledu suštinske poruke vlastite vjere.

Kao što je već objašnjeno, riječ *mušrik* jeste takozvani *ismu l-fāʿil*, odnosno aktivni particip. Taj *ismu l-fāʿil* u arapskom nosi značenje glagola, zbog čega može stajati umjesto glagola i preuzeti njegovu gramatičku funkciju.

Glagol *ašraka* znači „pridružiti nešto Allahu“, a mušrik je „onaj koji pridružuje“. U arapskom se stoga riječ „*mušrikūn*“ može upotrijebiti umjesto glagola „*ašraka*“, ovako:

*„zaidun ašraka bi-llāhi šaiʾan“: „*Zejd *je nešto pridružio Allahu“.*

*„zaidun mušrikun bi-llāhi šaiʾan“: „*Zejd *pridružuje nešto Allahu“.*

---

[107] Ta je formulacija na nekim mjestima upotrijebljena kako bi se čitaocu pomoglo da bolje razumije podudarnost jezičkog značenja tih riječi u arapskom. Budući da taj izraz ne odgovara uobičajenoj upotrebi u našem jeziku, uvijek je stavljen pod navodnike.

Na isti način funkcioniraju i riječi *šariba* za „piti“ i *šārib* za „onaj koji pije“.

Ako neko pije alkohol, na arapskom se, prema konsenzusu svih Arapa, kaže da je „onaj koji pije alkohol“.[108] I ovdje bi bilo apsurdno reći: *„On nije/nije bio onaj koji pije alkohol zbog svog neznanja o zabrani alkohola.“*

Umjesto toga, moralo bi se reći: *„Ovaj čovjek jeste/bio je onaj koji pije alkohol. Međutim, zbog njegovog opravdanog neznanja ne primjenjuje se nikakva kazna.“*

U arapskom jeziku aktivni particip *šārib* može se u ovom kontekstu koristiti na isti način.

Ova je osoba stoga, jezički gledano, neminovno *šārib*. Međutim, *ḥukm šurba*, odnosno propis koji iz toga proizlazi u islamskom pravnom sistemu – u ovom slučaju kazna – ne primjenjuje se na nju.

Ako sada za neku osobu kažemo „***ašraka bi-llāh***“, odnosno „ta je osoba pridružila nešto Allahu ili obožavala nešto uz Njega“, niko ne bi prigovorio. Čak se i zastupnici te zablude slažu da ta osoba obožava nešto mimo Allaha.

Međutim, u arapskom se ta osoba prema konsenzusu opisuje i riječima „*mušrikun bi-llāh*“. Ko god to odbacuje, time jasno protivrječi i jeziku i razumu. Onaj ko tako argumentira ne bi imao drugog izbora nego da takvu hipotetsku osobu nazove „*muslimun mušrikun bi-llāh*“ – što je sasvim apsurdan naziv.

Taberi je u prethodno citiranom objašnjenju ajeta iz *sure* Ez-Zumer [39:29] rekao:

> يَقُولُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ: وَمَا يَسْتَوِي هَذَا الْمُشْتَرَكُ فِيهِ، وَالَّذِي هُوَ مُنْفَرِدٌ مُلْكُهُ لِوَاحِدٍ، بَلْ أَكْثَرُ هَؤُلَاءِ الْمُشْرِكِينَ بِاللَّهِ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّهُمَا لَا يَسْتَوِيَانِ، فَهُمْ بِجَهْلِهِمْ بِذَلِكَ يَعْبُدُونَ آلِهَةً شَتَّى مِنْ دُونِ اللَّهِ
>
> *Ali većina „onih koji Allahu nešto pridružuju“ ne zna da to dvoje nije jednako. Zbog svog neznanja o tome obožavaju mnoga različita ālihah mimo Allaha.*

[108] Ovdje se prvenstveno misli na opis u samom trenutku radnje.

Taberi je upotrijebio upravo izraz „*al-mušrikūna bi-llāh*“. Međutim, prema iskrivljenom gledištu koje se ovdje razmatra, Taberi je jednako tako mogao misliti i na „muslimane koji Allahu nešto pridružuju“![109] Onaj ko tekstovima nastoji pristupati iskreno i razumno svakako ne može prihvatiti takvo protivrječno značenje.

Pristalice te zablude moraju se stoga zapitati mogu li se sljedeći opisi uistinu odnositi na muslimana:

- *mušrikun bi-llāhi ilāhan āḫar*: onaj koji Allahu pridružuje drugog *ilāh*a.
- *ʿābidun maʿa-ḷḷāhi ilāhan āḫar*: onaj koji uz Allaha obožava drugog *ilāh*a.
- *muttaḫiḏun maʿa-ḷḷāhi ilāhan āḫar*: onaj koji uz Allaha uzima drugog *ilāh*a.
- *ʿādilun bi-rabbihi ilāhan āḫar*: onaj koji drugog *ilāh*a izjednačava sa svojim Gospodarom.

Podrobnijim razmatranjem riječi islam i širk, odnosno musliman i mušrik, postalo je sasvim jasno da su islam i širk dvije potpune suprotnosti koje nikada ne mogu istovremeno postojati u istoj osobi.

Međutim, mušrik svakako može ući u islam iskrenim pokajanjem i potpunim napuštanjem politeizma te time postati istinski monoteista.

[109] To jest: „*al-muslimūna l-mušrikūna bi-llāh*“.

Allah ne prašta grijeh širka – osim putem iskrenog pokajanja

U Kur'anu se na dva mjesta izričito navodi da se – za razliku od svih drugih grijeha – grijeh politeizma ne prašta[110]:

﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ﴾

Allah, doista, neće oprostiti da se Njemu išta pridružuje[111] *...*
[sura En-Nisa, 4:116]

Nasuprot tome, onaj ko vjeruje da neka osoba može obožavati nešto mimo Allaha i pritom ipak biti musliman, tvrdi upravo suprotno od onoga što stoji u ovom ajetu. Prema tom iskrivljenom gledištu, ajet bi morao glasiti upravo suprotno: *„Allah će oprostiti da se Njemu išta pridružuje."*

Takva je tvrdnja stoga jasno odbacivanje onoga što kaže ovaj ajet. Još je začudnije, međutim, to što postoje ljudi koji tu posljedicu zaista prihvataju i zastupaju. Kada se takvi pojedinci suoče s tom očitom protivrječnošću, odgovaraju da se neukoj osobi zbog neznanja opraštaju njena politeistička djela. Prema njihovoj tvrdnji, takva je osoba stoga u svakom pogledu musliman.

Neki se toliko čvrsto drže svog stava da ozbiljno tvrde kako bi neka osoba mogla obožavati Isaa, pa ga čak smatrati Božijim sinom, a da zbog vlastitog neznanja ipak bude musliman.

Taj primjer iz stvarnosti pokazuje kakva zbunjenost danas vlada u pogledu islamskog shvatanja monoteizma i do kakvih apsurdnih izjava zbog nje dolazi u raspravama.

---

[110] Kao što je spomenuto, to naravno važi sve dok se osoba ne pokaje, odnosno ne učini tevbu (pokajanje). Međutim, ako osoba prije smrti u potpunosti napusti taj širk i iskreno se pokaje zbog svog ranijeg pridruživanja, Allah tada oprašta i taj grijeh.

[111] Na arapskom je ovdje upotrijebljena riječ *„yušraka"*, odnosno glagol koji odgovara riječi *širk*.

Ovdje također treba napomenuti da se takve tvrdnje nikada ne mogu potkrijepiti islamskim izvornim tekstovima niti ikakvim izjavama učenjaka iz ranih stoljeća *(as-salaf)*. Za svakoga ko ima makar osnovno znanje o ranim islamskim tekstovima, to se podrazumijeva samo po sebi.

Samo monoteistička duša ulazi u Džennet

Stav iz naslova poglavlja jedan je od teoloških temelja islama. To znači da samo duša koja je potpuno predana svome Gospodaru može ući u Džennet. Kao što je već više puta pojašnjeno, upravo to znači riječ „musliman“.

Samo monoteista koji ne obožava ništa osim jedinog Gospodara može naći svoje mjesto u Džennetu. U ovom se kontekstu pojmovi musliman i islam odnose na prethodno spomenuti „opći islam“. To je poruka svih vjerovjesnika ﷺ. Zato se svi raniji vjerovjesnici i njihovi sljedbenici u Kur’anu nazivaju muslimanima, što se vidi iz mnogih kur’anskih ajeta.

Prethodno rečeno odnosi se, dakle, na sve one koji su slijedili svoga vjerovjesnika ﷺ i prihvatili njegovu poruku, bez obzira na to o kojem je vjerovjesniku riječ. Stoga svaki musliman mora biti uvjeren da je među sljedbenicima Musaa i Isaa, to jest među Jevrejima i kršćanima, nesumnjivo bilo istinskih monoteista koji će također ući u Džennet te da ih nije bilo malo. To je teološka činjenica koja se podrazumijeva sama po sebi, a njeno bi poricanje bilo kufr.

Buhari رحمه الله u svojoj zbirci *Sahih* navodi predaju od Ebu Hurejre رضي الله عنه, a u drugom hadisu predaju od Abdullaha ibn Mes’uda رضي الله عنه. Obje sadrže sljedeće zanimljive riječi Poslanika ﷺ o ovom pitanju:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ

> *U Džennet ulazi samo i isključivo muslimanska duša.*

Riječ *„muslimah“* ovdje je upotrijebljena kao atribut (opis) u značenju „monoteistička“ i „u potpunosti predana Allahu“. Jasno je da se ovaj opis ne odnosi na politeistu.

Politeista ne ispunjava svrhu stvaranja i vjere

To je jasno izrečeno i u Kur’anu. Tako u *suri* Ez-Zarijat stoji:

﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝٥٦ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ۝٥٧ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ۝٥٨﴾

Džine i ljude sam stvorio samo zato da Meni u ibadetu budu[112]*. Ja ne tražim od njih opskrbu niti želim da Me hrane, Opskrbitelj je jedino Allah, Snažni i Silni! [sura Ez-Zarijat, 51:56-58]*

Sam Buhari objašnjava ovaj ajet u jednom od naslova poglavlja svoje zbirke *Sahih* sljedećim riječima:

﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝٥٦﴾ [الذاريات: 56]: «مَا خَلَقْتُ أَهْلَ السَّعَادَةِ مِنْ أَهْلِ الفَرِيقَيْنِ إِلَّا لِيُوَحِّدُونِ»

... samo da Me čine Jednim (illā li-yuwaḥḥidūni).

U ovom je objašnjenju ponovo upotrijebljena riječ *tauḥīd* ili glagol *waḥḥada*, čime se izražava da Allaha ﷻ treba činiti Jednim u obožavanju.

Buhari je te riječi naveo – slijedeći svoj uobičajeni pristup pri oblikovanju naslova poglavlja – oslanjajući se na isto objašnjenje preneseno od ličnosti iz selefa.

Naprimjer, Mukatil ibn Sulejman (umro 150. h.g.) prenosi upravo ovu formulaciju od još ranijeg učenjaka selefa:

حدَّثنا عبد اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِي صَالِحٍ، قال: «إلا لِيوحِّدون»

Zbog toga islamski učenjaci naglašavaju da svaka kur'anska naredba da se obožava Allah ujedno predstavlja naredbu za tevhid, odnosno monoteizam u obožavanju.

To je sasvim jasno jer cijeli Kur'an objašnjava šta se podrazumijeva pod tim pozivom na obožavanje. Nemoguće je da to znači kako čovjek treba vjerovati u postojanje Stvoritelja i obožavati Ga, dok istovremeno uz Nje-

[112] Na arapskom je upotrijebljena riječ *yaʿbudūn*, što znači: *„da isključivo Meni čine* ibadet *(obožavanje)".*

ga obožava druga bića ili stvari. To bi bilo upravo suprotno centralnoj poruci islamskog monoteizma.

Pozivati idolopoklonike na puko obožavanje, bez tevhida koji ga mora pratiti, također bi bilo besmisleno, budući da su predislamski idolopoklonici ionako obožavali i Allaha. Kao što je već objašnjeno, to je neosporna teološka i historijska činjenica.

Ako bi se pod tim podrazumijevalo puko obožavanje bez tevhida, nezavisno od toga obožavaju li se i drugi, idolopoklonici bi već ispunili tu naredbu, pa bi cijela poruka bila besmislena.

Isključivo obožavanje Allaha jeste, dakle, ono što se zahtijeva od stvorenja. Postavlja se pitanje: kako se politeista može smatrati muslimanom, steći Allahovo zadovoljstvo i na kraju ući u Džennet ako ne ispunjava tu temeljnu svrhu?

U tom se kontekstu treba prisjetiti i prethodno razmotrenog ajeta, u kojem stoji:

﴿وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ۝٥﴾

A naređeno im je da samo Allahu ibadet čine, čisteći Mu vjeru (dīn), kao pravovjerni (ḥunafā'), i da namaz obavljaju, i da zekat udjeljuju; a to je – ispravna vjera (dīn). [sura El-Bejjine, 98:5]

„Neuki politeista“ ne poznaje značenje svjedočenja vjere

Muslimanski učenjaci općenito, a posebno oni iz ranih generacija, oduvijek su bili saglasni da neko može biti musliman samo ako ispuni uslov znanja.

U ovom kontekstu znanje podrazumijeva da musliman mora poznavati značenje svjedočenja vjere. Kao što je već objašnjeno, nužno je potom i shvaćeni sadržaj svjesno prihvatiti i primijeniti. Puko znanje stoga nije dovoljno, ali jeste temeljni preduslov. Uostalom, prihvatanje i primjena svjedočenja vjere ne bi bili ni zamislivi bez prethodnog razumijevanja njegovog značenja.

To se samo po sebi podrazumijeva. Naprimjer, kada bi neko ko ne razumije arapski čuo izraz *lā ilāha illa-ḷḷāh* i jednostavno ga ponovio ne znajući njegovo značenje, prema konsenzusu time ne bi postao musliman.

Stoga je sasvim jasno da poznavanje tog značenja također predstavlja uslov svjedočenja vjere. O tome u Kur’anu stoji:

﴿فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ﴾

Znaj da ništa nije dostojno obožavanja osim Allaha[113].
[sura Muhammed, 47:19]

﴿إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلۡحَقِّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ٨٦﴾

... osim onih koji svjedoče istinu, a oni znaju. *[sura Ez-Zuhruf, 43:86]*

Riječi „a oni znaju“ ovdje treba razumjeti u smislu da osobe opisane u tom ajetu svjedoče istinu poznajući njeno stvarno značenje.

[113] Na arapskom, dakle: „Znaj da *lā ilāha illa-ḷḷāh*“.

Nadalje, arapska riječ „*šahādah*“, odnosno „svjedočenje“, podrazumijeva da čovjek tačno zna o čemu svjedoči. To je preduslov za valjanost svjedočenja; u protivnom, ono bi bilo laž. *Stoga je šahādah lā ilāha illa-ḷḷāh* nezamisliva bez potrebnog znanja i razumijevanja njenog sadržaja.

Hadisi o iskušenju određenih ljudi na Sudnjem danu

Postoje predaje u kojima se navodi da će se neki ljudi, koji u ovosvjetskom životu nisu primili poruku vjerovjesnika ili je nisu mogli dovoljno razumjeti, na Sudnjem danu pozvati na svoje posebne okolnosti. Nakon toga Allah će ih podvrgnuti posebnom iskušenju.

Taj se izvještaj prenosi u različitim hadisima od nekoliko ashaba Poslanika, prvenstveno od Esveda ibn Seri'a i Ebu Hurejre[114]. Naprimjer, Ahmed u svom *Musnedu* vlastitim lancem prenosilaca prenosi sljedeći hadis od Esveda ibn Seri'a ﵁ od Poslanika ﷺ:

> ... عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ سَرِيعٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَرْبَعَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَصَمُّ لَا يَسْمَعُ شَيْئًا وَرَجُلٌ أَحْمَقُ وَرَجُلٌ هَرِمٌ وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ فَأَمَّا الْأَصَمُّ فَيَقُولُ رَبِّ لَقَدْ جَاءَ الْإِسْلَامُ وَمَا أَسْمَعُ شَيْئًا وَأَمَّا الْأَحْمَقُ فَيَقُولُ رَبِّ لَقَدْ جَاءَ الْإِسْلَامُ وَالصِّبْيَانُ يَحْذِفُونِي بِالْبَعْرِ وَأَمَّا الْهَرِمُ فَيَقُولُ رَبِّي لَقَدْ جَاءَ الْإِسْلَامُ وَمَا أَعْقِلُ شَيْئًا وَأَمَّا الَّذِي مَاتَ فِي الْفَتْرَةِ فَيَقُولُ رَبِّ مَا أَتَانِي لَكَ رَسُولٌ فَيَأْخُذُ مَوَاثِيقَهُمْ لَيُطِيعُنَّهُ فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنِ ادْخُلُوا النَّارَ قَالَ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ دَخَلُوهَا لَكَانَتْ عَلَيْهِمْ بَرْدًا وَسَلَامًا
>
> ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِثْلَ هَذَا غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فِي آخِرِهِ فَمَنْ دَخَلَهَا كَانَتْ عَلَيْهِ بَرْدًا وَسَلَامًا وَمَنْ لَمْ يَدْخُلْهَا يُسْحَبُ إِلَيْهَا

[114] Činjenica da se ovaj hadis prenosi iz više izvora ukazuje na to da taj izvještaj ima autentičan temelj. Zbog toga su muslimanski učenjaci taj hadis prenosili u brojnim svojim knjigama, ne odbacujući ga.

Četverica će [iznijeti svoje argumente[115]] na Sudnjem danu (pred svojim Gospodarom): gluh čovjek koji nije mogao ništa čuti, osoba s intelektualnim teškoćama, iznemogli starac i čovjek koji je umro u periodu fetreta[116].

Gluhi čovjek će reći: „Gospodaru moj, islam je došao, ali ja nisam mogao ništa čuti.“

Osoba s intelektualnim teškoćama će reći: „Gospodaru moj, islam je došao, a dječaci su me gađali brabonjcima.“

Iznemogli starac će reći: „Gospodaru moj, islam je došao, a ja nisam ništa razumio.“

A onaj ko je umro u vrijeme fetreta reći će: „Gospodaru moj, meni nije došao nijedan Tvoj poslanik.“

Allah će tada od njih uzeti zavjet[117] da će Mu se sigurno pokoravati. Zatim će im poslati poruku: „Uđite u Vatru!“ Tako mi Onoga u čijoj je Ruci duša Muhammedova, ako u nju uđu, bit će im hladna i ugodna.

---

[115] Izraz „iznijeti svoje argumente“ (arapski: *yaḥtaǧǧūna*) izričito se spominje u nekim predajama.

[116] Termin *fatrah* označava period između vjerovjesnika ﷺ, u kojem je vjerovjesnička poruka bila tek neznatno raširena. Međutim, riječ je o relativnom pojmu jer su neki ljudi i u takvom periodu doista mogli saznati za tevhid.

Naprimjer, historijski je nesumnjivo da su se predislamski stanovnici Meke, iako su svoju praksu miješali s obožavanjem kumira, smatrali sljedbenicima Ibrahimove vjere te poznavali određene obrede i obavljali ih. Među njima je bilo i ranije spomenutih hanifa koji su izričito odbacivali i osuđivali idolopoklonstvo te slijedili neiskvarene ostatke Ibrahimove vjere.

Tako je, zavisno od mjesta i okolnosti, čak i tokom tog perioda nekim ljudima bilo moguće upoznati osnove vjerovjesničke poruke. Pod pojedincima spomenutim u ovom konkretnom hadisu, međutim, očito se misli na one koji uopće nisu primili poruku vjerovjesnika i stoga nisu imali priliku o njoj bilo šta naučiti.

[117] Može se prevesti i kao „ugovor“. Ovdje se misli na ugovor između Allaha i Njegovih stvorenja da će obožavati samo Njega.

> *[…] Isto se prenosi i od Ebu Hurejre, ali je on na kraju rekao: „Ko god u nju uđe, bit će mu hladna i ugodna, a ko odbije ući, bit će odvučen u nju [u stvarnu Vatru].“*

Kao što se vidi iz tog hadisa, osobe spomenute u njemu kao argument navode da tokom njihova ovosvjetskog života nije bilo stvarnog iskušenja kroz koje svi ljudi moraju proći.

Ovo pitanje treba spomenuti jer neki ljudi danas pogrešno razumiju te hadise. Oni tvrde da bi politeista koji se izjašnjava kao musliman iz takvog iskušenja mogao izaći kao musliman i ući u Džennet.

Njihova zamisao otprilike glasi ovako: čovjek koji se izjašnjava kao musliman, ali iz neznanja o temelju islama čini politeizam, bio bi podvrgnut iskušenju na Sudnjem danu pa bi se stoga već u ovosvjetskom životu mogao smatrati muslimanom opravdanim zbog neznanja.

Očita greška tog shvatanja je u tome što ljudi spomenuti u hadisu nesumnjivo nisu živjeli kao muslimani niti su mogli umrijeti kao muslimani, jer su svi muslimanski učenjaci saglasni da musliman sigurno neće biti podvrgnut takvom iskušenju.

Ko to razumije, jasno će uvidjeti da ovdje spomenuti hadisi zapravo predstavljaju još jedan izuzetno snažan dokaz protiv zablude da bi se politeista mogao smatrati muslimanom zato što se izvana izjašnjava kao musliman. Činjenica da će ti ljudi biti podvrgnuti takvom iskušenju – kako se navodi u hadisima – jasno pokazuje da nije riječ o muslimanima, jer bi takvo iskušenje inače bilo suvišno.

Temeljno načelo glasi da svi ljudi svoje stvarno iskušenje prolaze tokom ovosvjetskog života. Osnovna svrha tog života jeste pokazati je li neko živio kao čovjek predan samo Allahu ili nije. Stoga ovo iskušenje ima smisla jedino za nekoga ko u ovosvjetskom životu nije bio musliman. Da je bio musliman, ne bi bilo nikakve potrebe za takvim iskušenjem.

Ono što je ovdje rečeno trebalo bi biti dovoljno da ukaže na važne aspekte tih hadisa. Međutim, detaljna rasprava o ovim predajama i iskušenju spomenutom u njima previše bi odstupila od centralne teme ove knjige.

Zato se određena pitanja, iako povezana s islamskim shvatanjem monoteizma, moraju obraditi u zasebnim djelima, odvojeno od glavne teme – a jedno od tih pitanja jeste iskušenje spomenuto u tim hadisima.

Politeista može ući u islam jedino putem tevbe od širka

U sljedećem kur'anskom ajetu iz *sure* Et-Tevbe opisuje se na koji način idolopoklonik može ući u islam:

﴿فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَإِخۡوَٰنُكُمۡ فِي ٱلدِّينِ﴾

„A ako se oni budu pokajali (tevba) ... braća su vam po vjeri (din) ...“ [sura Et-Tevbe, 9:11]

Shodno tome, mušrici, odnosno idolopoklonici, mogu postati braća muslimanima po vjeri jedino „ako se budu pokajali (tevba)“.

Arapska riječ *taubah* označava iskreno pokajanje zbog grijeha. Takvo pokajanje zahtijeva potpuno napuštanje tog grijeha. Ovdje se misli na grijeh politeizma.

To izričito prenose i rani učenjaci tefsira. Naprimjer, Ibn Ebi Hatim u svom tefsiru navodi sljedeće objašnjenje tog ajeta, koje prenosi od Mukatila ibn Hajjana kao i od Dahhaka:

فَإِنْ تَابُوا مِنَ الشِّرْكِ ...

To jest: „Ako se budu pokajali (tevba) od širka ...“

Obožavati samo Allaha ﷻ i napustiti obožavanje drugih predstavlja temeljni sadržaj islama. Islamsko svjedočenje vjere ima upravo to značenje.

Čovjek, dakle, može ući u islam tek kada je slobodan od širka. Kako bi onda bilo moguće da neko ne ispunjava taj preduslov za islam, a da se ipak smatra muslimanom?

Isto značenje proizlazi i iz sljedećeg ajeta:

﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ وَأَصۡلَحُواْ وَٱعۡتَصَمُواْ بِٱللَّهِ وَأَخۡلَصُواْ دِينَهُمۡ لِلَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَسَوۡفَ يُؤۡتِ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَجۡرًا عَظِيمًا ١٤٦﴾

Osim onih koji se pokaju i poprave i koji se čvrsto drže Allaha i vjeru svoju (dīn) Allahu očiste[118]*, oni će biti s vjernicima, a Allah će vjernicima veliku nagradu dati.* *[sura En-Nisa, 4:146]*

Ako mušrik izgovori islamsko svjedočenje vjere, klanja i posti, ali ne napusti širk, prema konsenzusu ne može ući u islam.

Naprimjer, kada bi u to vrijeme neki od predislamskih arapskih idolopoklonika izgovorio islamsko svjedočenje vjere, ali nastavio obožavati svoje kumire, poput Lata, Uzze i Menata, bilo bi nezamislivo da ga muslimani smatraju muslimanom.

Prema onome što kaže prethodno razmotreni ajet, muslimani su znali da je bratstvo po vjeri uslovljeno napuštanjem širka: „A ako se oni budu pokajali (tevba) … braća su vam po vjeri (din).“

[118] U arapskom je prethodno objašnjeni glagol *aḫlaṣa* upotrijebljen u množini: *aḫlaṣū*. Time se ihlas ponovo utvrđuje kao uslov za ulazak u islam.

Širk uništava sva dobra djela

Širk, prema konsenzusu muslimanskih učenjaka, poništava sva djela. Drugi grijesi, poput krađe, laganja i sličnih prijestupa, mogu djelomično izbrisati dobra djela, ali ne sva.

Tvrdnja da bi neko mogao činiti širk i istovremeno biti musliman nužno protivrječi toj činjenici.

Tako se Allah ﷻ u Kur'anu obraća samom Poslaniku sljedećim riječima:

﴿وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ٦٥﴾

A tebi, i onima prije tebe, objavljeno je: „Ako budeš druge Allahu pridruživao, tvoja djela će sigurno[119] propasti, a ti ćeš među gubitnicima biti.“ [sura Ez-Zumer, 39:65]

U ovom se ajetu, dakle, Allah direktno obraća Poslaniku ﷺ, iako je on, prema konsenzusu islamskih učenjaka, bio zaštićen od širka. Radi pojašnjenja, u ajetu se pretpostavlja nešto za šta je sasvim jasno da se nikada neće dogoditi. Arapski učenjaci to su nazivali *farḍu l-mustaḥīl*. Stoga je očito da ta poruka nije prvenstveno upućena njemu, nego ljudima kojima se obraća kur'anska poruka[120].

Značenje je, dakle: „Ako bi čak i Poslanik ﷺ zbog samo jednog čina širka izgubio sva svoja (dobra) djela i time sigurno bio među gubitnicima, onda bi taj gubitak sigurno tim prije pogodio sve ostale ljude.“

Iz islamskih izvornih tekstova proizlazi da se vjerovjesnici ﷺ smatraju najteže iskušanim od svih ljudi. Njihova su djela najbolja koja su ljudi ikada učinili.

---

[119] Poruka ajeta dvaput je potvrđena teškim *nūn*om potvrđivanja *(nūnu t-taukīdi ṯ-ṯaqīlah)*, koji je u bosanskom prijevodu djelimično prenesen riječju „sigurno“.

[120] Kako kaže sam Kur'an (vidi 7:158), poruka islama još je od poslanstva Poslanika ﷺ upućena cijelom čovječanstvu.

Muhammed ﷺ povrh toga ima poseban položaj i među samim vjerovjesnicima. On je pečat vjerovjesnika. Tek kada se sve to uzme u obzir, postaje jasno koliko je snažna poruka ovog ajeta. Zbog samo jednog čina politeizma cijeli bi život pečata vjerovjesnika postao ništavan: podnošenje teškog tereta objave, njegov poziv na tu vjeru i njegova postojanost pred neprijateljstvom idolopoklonika.

Ako bi sva ta djela propala zbog širka, zar bi onda manje značajna djela bilo kojeg politeiste ostala sačuvana i omogućila mu ulazak u Džennet?

U drugom se ajetu upravo ta misao ponovo jasno iznosi u vezi s ostalim poslanicima عليهم السلام:

﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾
وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ
وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ
وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾
وَمِنْ ءَابَآئِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ وَإِخْوَٰنِهِمْ وَٱجْتَبَيْنَٰهُمْ وَهَدَيْنَٰهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى
ٱللَّهِ يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَلَوْ أَشْرَكُوا۟ لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ
ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هَٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا۟ بِهَا
بِكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾﴾

To je dokaz Naš koji dadosmo Ibrahimu protiv naroda njegova. Mi na više stepene uzdižemo one koje hoćemo. Gospodar tvoj je, uistinu, mudar i Onaj Koji sve zna.

I Mi mu darovasmo Ishaka i Jakuba; i svakog uputismo – a Nuha smo još prije uputili – i od potomaka njegovih Davuda, i Sulejmana, i Ejjuba, i Jusufa, i Musaa, i Haruna – eto, tako Mi nagrađujemo one koji dobra djela čine;

i Zekerijjaa, i Jahjaa, i Isaa, i Il'jasa – svi su oni među čestitima bili – i Ismaila, i El-Jese'a i Junusa i Luta – i svima smo prednost nad ljudima dali – i neke pretke njihove i potomke njihove i braću njihovu – njih smo odabrali i na Pravi put ih uputili.

To je Allahova uputa kojom On upućuje one koje hoće od robova Svojih. A da su oni Allahu ikoga pridruživali, sigurno bi propalo ono što su radili.

To su oni kojima smo Mi Knjigu i sud i vjerovjesništvo dali. Pa ako ovi to poriču, Mi smo to povjerili (drugim) ljudima koji to ne niječu (kufr).

[sura El-En'am, 6:83-89]

Protivrječnost s Kur'anom u tom pogledu

Nazivati politeistu muslimanom i tako se prema njemu odnositi nužno dovodi do zaključaka koji protivrječe onome što kaže Kur'an.

Nakon prethodno citiranih kur'anskih ajeta, u sljedećem se ajetu jasno navodi da je put spomenutih vjerovjesnika عليهم السلام istinska uputa:

﴿أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقۡتَدِهۡ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰلَمِينَ ٩٠﴾

Njih je Allah uputio, zato slijedi njihov Pravi put. Reci: „Ja od vas za to ne tražim nagradu." To je samo pouka svjetovima.
[sura El-En'am, 6:90]

Ti su vjerovjesnici, dakle, ispravno upućeni, a njihovu uputu treba uzeti kao uzor i vodilju.

Međutim, kao što smo već vidjeli, taj kur'anski odlomak jasno pokazuje da se upravo uputa tih vjerovjesnika sastoji u napuštanju širka.

Da su, nasuprot tome, počinili samo jedan politeistički čin, sva bi njihova dobra djela propala. Tada bi bili potpuno zabludjeli i nipošto ispravno upućeni.

Isto se značenje nalazi i na drugim mjestima u Kur'anu, naprimjer:

﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَۖ فَمِنۡهُم مَّنۡ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنۡهُم مَّنۡ حَقَّتۡ عَلَيۡهِ ٱلضَّلَٰلَةُۚ فَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٣٦﴾

Mi smo svakom narodu poslanika poslali: „(Samo) Allahu ibadet činite, a taguta se klonite!“ I bilo je među njima onih koje je Allah uputio, a i onih koji su zaslužili zabludu. Zato putujte Zemljom da vidite kakav je bio svršetak onih koji su poricali.

[sura En-Nahl, 16:36]

Značenje bi bilo izvrnuto i kod ovog ajeta. Politeista je svome Stvoritelju u obožavanju pridružio druge, što znači da je obožavao tagut i nije ga se odrekao. Oni koji su slijedili i prihvatili uputu vjerovjesnika u potpunosti su napustili obožavanje bilo čega drugog.

Naime, upravo se u tome sastojala uputa spomenuta u ajetu, koja je podarena ljudima opisanim u njemu.

Protivrječne posljedice

Posljedica jednakog tretiranja svih neukih politeista

Kao što je već spomenuto, pogrešna procjena svjedočenja vjere nužno povlači i druge pogrešne posljedice.

To je već pokazano i na jednom primjeru u raspravi o Ibrahimovoj vjeri *(millatu Ibrāhīm)*. Predislamski arapski idolopoklonici smatrali su se pripadnicima dina Ibrahima ﷺ. Štaviše, bili su uvjereni da imaju posebno visok položaj kod Allaha ﷻ jer su bili čuvari Kabe, kuće koju je izgradio Ibrahim ﷺ.

Ti su idolopoklonici također vjerovali u Allahovo postojanje, obožavali Ga i čak neke svoje obredne radnje *(ʿibādāt)* obavljali isključivo za Njega. Tako su ispovijedali opći islam i smatrali se pripadnicima dina Ibrahima ﷺ. Ipak, prema konsenzusu, sve ih to nije činilo muslimanima.

Stoga onaj ko politeistu smatra muslimanom samo zato što se izjašnjava kao pripadnik islama u užem smislu, odnosno islama Muhammeda ﷺ nikako ne može izbjeći da i one ranije politeiste nazove muslimanima.

Prema tome, politeisti tog vremena tim bi prije morali biti muslimani jer je neznanje među njima bilo daleko raširenije nego u periodu nakon poslanstva Poslanika ﷺ sve do današnjeg dana.

Uostalom, u to vrijeme nije postojala potpuna i neizmijenjena knjiga koja potječe od Ibrahima ﷺ, poput današnjeg Kur'ana. Ako su išta poznavali, bili su to samo ostaci vjere Ibrahima ﷺ, a nisu posjedovali nijedan zapisani dio objave koju je donio taj vjerovjesnik.

Ko zanemari jednu vrstu širka mora zanemariti i sve ostale

Zagovornici tog zabludjelog mišljenja morali bi također tvrditi da čovjek može biti musliman bez obzira na to koju vrstu politeizma čini. Kada bi, dakle, neko Stvoritelju pridružio drugog stvoritelja, dijete ili majku, ili nekom drugom pripisao božansko svojstvo sveobuhvatnog znanja, prema tom bi gledištu jednako tako mogao biti musliman. Kao i kod politeizma u obožavanju, prema mišljenju zagovornika tog pogrešnog gledišta, za to bi ponovo bila potrebna samo dva uslova:

1) Da taj mušrik sebe smatra pripadnikom islama – u ovom slučaju općeg islama, Ibrahimove vjere.

2) Da ne zna da politeizam koji čini protivrječi temeljnoj poruci tog općeg islama.

Isto bi moralo važiti i za ljude koji obožavaju vjerovjesnika poput Isaa عليه السلام ili meleke. Prema tom bi se zaključivanju i oni, zato što ispovijedaju pripadnost islamu, a pritom su neuki, nesumnjivo morali smatrati muslimanima.

Ako zagovornik tog pogrešnog gledišta te zaključke odbaci kao potpuno apsurdne, time bi samo potvrdio protivrječnost jer bez ikakvog dokaza ne bi bilo dopušteno razlikovati jednog politeistu od drugog.

U konačnici, takav bi čovjek morao tvrditi da bi politeista koji ispovijeda islam mogao biti musliman, za razliku od politeista koji ispovijedaju druge religije. To bi bilo proizvoljno razlikovanje bez ikakvog uvjerljivog obrazloženja.

Takvo bi nejednako postupanje, zapravo, značilo da je islam pravo stečeno rođenjem ili povlastica odabranog naroda – zamisao koja je islamu potpuno strana. Musliman je po definiciji čovjek koji živi u čistom monoteizmu, a ne politeista koji može raditi šta god hoće i ipak uvijek ostati musliman samo zato što mu je taj naziv pripao rođenjem.

Mnogi politeisti morali bi se prije smatrati muslimanima nego oni koji danas ispovijedaju islam

Prema tom gledištu, čovjek koji priziva razne vjerovjesnike ili meleke zapravo bi se prije morao smatrati muslimanom nego neko ko preklinje nekog drugog umrlog čovjeka. Razlog je to što su vjerovjesnici عليهم السلام, prema općem slaganju muslimana, sigurno bili bolji od svih drugih ljudi.

Ako čovjek koji obožava nekoga ko nije vjerovjesnik ipak može biti musliman, onda bi onaj ko obožava vjerovjesnika utoliko prije mogao biti opravdan zbog neznanja. U stvarnosti, međutim, nema nikakve razlike šta ili koga ti ljudi obožavaju. Prema izvornom islamskom učenju, takvi se ljudi sigurno ne mogu smatrati muslimanima.

I ovdje je sasvim moguće da zagovornici tog iskrivljenog mišljenja ne žele prihvatiti takve posljedice. Tada se, međutim, ponovo postavlja pitanje

kako bi se mogla odrediti razlika među tim politeistima kada svi podjednako obožavaju nekoga mimo Allaha.

Isto bi moralo važiti i za različite vrste obožavanja. Kada bi neko mogao ostati musliman uprkos tome što doziva umrle i od njih traži ono što samo Allah ﷻ može ispuniti, onda bi morao ostati musliman i uz svaku drugu vrstu širka.

Prema tom bi se gledištu čovjek koji pred kumirima pada na sedždu, ljubi ih te ih riječima i djelima štuje i obožava ipak morao smatrati muslimanom. Za to bi, prema toj logici, bila potrebna samo dva uslova: a) da je neuk i b) da ispovijeda islam.

Ako neko za određenu vrstu širka tvrdi da se takav čovjek nikako ne može smatrati muslimanom opravdanim zbog neznanja, a da bi kod druge vrste to bilo moguće, mora navesti uvjerljiv dokaz za tu razliku. U protivnom bi se radilo o nejednakom postupanju prema dvjema stvarima koje su same po sebi jednake – nečemu što su muslimanski učenjaci nazvali *at-tafrīqu baina l-mutamāṯilain* i potpuno odbacili kao nerazumno.

Već je spomenuto da neki ljudi doista, koliko god to bilo apsurdno, prihvataju sve te posljedice. Prema njihovom mišljenju, čovjek čak može vjerovati da Bog ima sina ili obožavati Isaa, a da ga ipak treba smatrati muslimanom. Nema sumnje da onaj ko tako misli ima ozbiljan problem u razumijevanju temeljnog sadržaja islama.

Protivrječnost s Kur'anom, Sunnetom i konsenzusom u mnogim pogledima

Smatrati sve politeiste spomenute u prethodnim primjerima muslimanima bilo bi u ozbiljnoj suprotnosti s islamskim izvorima. Svakome ko čita Kur'an potpuno je jasno da su svi vjerovjesnici عليهم السلام svoje narode smatrali mušricima. Tako su ih oslovljavali i pozivali da napuste širk i obožavaju jedino Allaha.

Iz tog su razloga učenjaci tefsira, historije, jezika i svih drugih islamskih nauka bili jednoglasni da se Arapi prije poslanstva Poslanika nazivaju „mušrici Arapa".

Isto vrijedi i za ostale nemuslimane, među kojima su Jevreji i kršćani. Kur'an ih jasno naziva nemuslimanima, pa su i učenjaci o tom pitanju bili jednoglasni.

Niko nikada nije tvrdio da ti nemuslimani postaju muslimani samim svojim neznanjem. Naprotiv, rani su učenjaci izričito prenijeli konsenzus da već samo zastupanje suprotnog mišljenja o idolopoklonicima, Jevrejima i kršćanima dovodi do otpadništva od islama. Prema njihovom gledištu, nije musliman čak ni onaj ko samo sumnja u to jesu li idolopoklonici ili sljedbenici judaizma ili kršćanstva nemuslimani.

Većina ljudi zapada u širk zbog neznanja

Daljnji problem predstavlja shvatanje da su svi ili velika većina politeista iz ranijih naroda ili drugih religija svjesno odbacili učenje vjerovjesnika. Ustvari je upravo suprotno.

Kao što je već spomenuto, među idolopoklonicima predislamske Arabije vladalo je veliko neznanje o monoteizmu. Kada bi bilo moguće politeistu smatrati muslimanom, to bi se sigurno prije odnosilo na te ljude nego na one koji Kur'an drže u rukama i možda su čak njegove dijelove ili cijelu knjigu naučili napamet.

Međutim, prema shvatanju mnogih ljudi danas, čini se da politeista može biti tim više opravdan što više znanja ima, odnosno što mu je više znanja dostupno! To je očita protivrječnost.

Kako bi, naprimjer, idolopoklonik koji je prije dvije hiljade godina živio u pustinji, nije znao čitati i nije posjedovao nijedan zapisani dio objave mogao biti manje opravdan od nekoga ko zna čitati arapski i uči Kur'an napamet?!

Prema zagovornicima te teološke zablude, i mnogi današnji Jevreji i kršćani morali bi tim prije biti opravdani jer im je pristup islamskim izvorima nesumnjivo mnogo teži.

Nasuprot tome, u islamskim se izvorima navodi da je upravo neznanje većinu ljudi dovelo u širk.

U tom smislu Kur'an, naprimjer u *suri* Nuh, poimenično spominje pet osoba koje su njihovi potomci na kraju obožavali.

U zbirci *Sahih* Buharija prenosi se od ashaba Poslanika Ibn Abbasa ﵄ da je protumačio taj kur'anski odlomak i pritom objasnio kako je u Nuhovom narodu nastao prvi politeizam:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا صَارَتْ الْأَوْثَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي الْعَرَبِ بَعْدُ أَمَّا وَدٌّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ وَأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهُذَيْلٍ وَأَمَّا يَغُوثُ فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لِبَنِي غُطَيْفٍ بِالْجَوْفِ عِنْدَ سَبَإٍ وَأَمَّا يَعُوقُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ وَأَمَّا نَسْرٌ فَكَانَتْ لِحِمْيَرَ لِآلِ ذِي الْكَلَاعِ أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنْ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمْ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا وَسَمُّوهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُبِدَتْ

(To su) imena čestitih ljudi iz Nuhovog naroda. Kada su umrli, šejtan je njihovom narodu došapnuo da kipove nazovu njihovim imenima i postave ih na mjestima na kojima su oni sjedili.

Na kraju su to i učinili. Ti se kipovi, međutim, nisu obožavali sve dok ti ljudi nisu pomrli i dok znanje nije iščezlo. Tek nakon toga počeli su ih obožavati.

Tako je Nuh ﷺ – kao i svi drugi vjerovjesnici ﷺ – poslan narodu čiji su pripadnici bili mušrici. Zbog svog neznanja smatrali su se muslimanima i sljedbenicima vjerovjesničkog učenja.

Uprkos tom raširenom neznanju, Nuh je, kao i svi drugi vjerovjesnici ﷺ, svoj narod ipak ubrajao među mušrike. Zato mu se obratio riječima navedenim u sljedećem kur'anskom ajetu:

﴿لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ٥٩﴾

Mi smo već poslali Nuha njegovom narodu. Tada je rekao: „O narode moj! Obožavajte (samo) Allaha. Nemate ništa drugo dostojno obožavanja. Doista se za vas bojim kazne na Velikom danu.“ [sura El-A'raf, 7:59]

﴿وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ أَفَلَا تَتَّقُونَ ٢٣﴾

I Mi smo već poslali Nuha njegovom narodu. Tada je rekao: „O narode moj! Obožavajte (samo) Allaha. Nemate ništa drugo dostojno obožavanja. Pa zar nećete biti bogobojazni?“
[sura El-Mu'minun, 23:23]

Ovaj primjer neka bude dovoljan na ovom mjestu. Svako ko pažljivo čita Kur'an nesumnjivo će uvidjeti da se monoteizam na taj način uvijek iznova prikazuje kao temeljna poruka svih vjerovjesnika.

Ovdje se valja prisjetiti i izjave ranog tumača Kur'ana Ibn Džerira Taberija o ajetu iz *sure* Ez-Zumer [39:29]:

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٢٩﴾ يَقُولُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ: وَمَا يَسْتَوِي هَذَا الْمُشْتَرَكُ فِيهِ، وَالَّذِي هُوَ مُنْفَرِدٌ مُلْكُهُ لِوَاحِدٍ، بَلْ أَكْثَرُ هَؤُلَاءِ الْمُشْرِكِينَ بِاللَّهِ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّهُمَا لَا يَسْتَوِيَانِ، فَهُمْ بِجَهْلِهِمْ بِذَلِكَ يَعْبُدُونَ آلِهَةً شَتَّى مِنْ دُونِ اللَّهِ.

„Ali većina njih ne zna“, to jest: ovaj koji je u zajedničkom vlasništvu više gospodara i onaj koji pripada samo jednom gospodaru nisu jednaki.

Ali većina „onih koji Allahu nešto pridružuju“ ne zna da to dvoje nije jednako. Zbog svog neznanja o tome obožavaju mnoga različita ālihah mimo Allaha.

Riječ mušrikūn u Kur'anu uvijek uključuje i neukog politeistu

Na nekoliko je primjera već postalo očito kako pogrešna pretpostavka o temeljnim pitanjima islamskog vjerovanja vodi raznim daljnjim pogrešnim zaključcima i protivrječnostima.

Moglo bi se navesti mnogo sličnih slučajeva jer se temeljna greška nužno odražava na brojna područja koja na njoj počivaju. U nastavku se navodi samo nekoliko primjera koji to dodatno pojašnjavaju:

﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَن يَسۡتَغۡفِرُواْ لِلۡمُشۡرِكِينَ وَلَوۡ كَانُوٓاْ أُوْلِي قُرۡبَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ١١٣﴾

Vjerovjesniku i vjernicima nije dopušteno[121] *da mole oprosta za mnogobošce (mušrikīn), makar im bili i rođaci, kad im je jasno da će oni stanovnici Džehennema biti.* [sura Et-Tevbe, 9:113]

Kur'anska poruka glasi da musliman ne smije tražiti oprost[122] za mušrika. U objašnjenjima ranih učenjaka *(as-salaf)* ta se zabrana preciznije određuje kao zabrana istigfara za politeistu koji je već preminuo. Takve se predaje navode, naprimjer, u tefsirima Ibn Ebi Hatima i Taberija pri tumačenju tog kur'anskog ajeta.

Kao što se jasno vidi, u ovom se ajetu iznosi opći islamski pravni propis. U njemu se upotrebljava riječ *mušrikūn*, koja bez izuzetka obuhvata sve politeiste. Pogrešno bi bilo taj ajet razumjeti tako da se zabrana odnosi samo na one politeiste za koje se pouzdano zna da je do njih doprla poruka i da su dovoljno poznavali njen sadržaj.

Iz tog su razloga rani muslimanski pravnici iz tog ajeta izveli opću zabranu. Ti pravnici *(fuqahāʾ)* nisu tvrdili da politeiste treba dijeliti u grupe niti su

[121] Ili: „ne priliči". To je arapska stilska konstrukcija koja znači: „on to ne smije učiniti" ili „isključeno je da to učini".

[122] Na arapskom: *istiġfār*

naveli da se za neke već preminule politeiste zbog njihova neznanja smije tražiti oprost.

Drugi primjer iz Kur'ana jeste sljedeći ajet:

﴿وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ قَتۡلَ أَوۡلَٰدِهِمۡ شُرَكَآؤُهُمۡ لِيُرۡدُوهُمۡ وَلِيَلۡبِسُواْ عَلَيۡهِمۡ دِينَهُمۡ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرۡهُمۡ وَمَا يَفۡتَرُونَ ١٣٧﴾

I isto tako, mnogim politeistima njihovi su sudruzi uljepšali ubijanje njihove djece[123] *kako bi ih upropastili i unijeli zbrku u njihovu vjeru. A da je Allah htio, ne bi to učinili. Zato ostavi njih i ono što izmišljaju.* [sura El-En'am, 6:137]

I ovdje se pod općom riječju *mušrikūn* nesumnjivo misli na svakog mušrika. Na ovom se mjestu ponovo izričito navodi zašto su ti ljudi nazvani mušricima. Razlog je to što su mimo Allaha uzeli *šurakāʾ* i učinili ih sudrugovima u obožavanju pored Njega – bez obzira na to jesu li bili svjesni svojih prijekornih postupaka i njihovih posljedica.

Još jedan primjer jeste sljedeći ajet:

﴿وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡلَمُونَ ٦﴾

Ako te neki od mnogobožaca (mušrikīn) zamoli za zaštitu, ti ga zaštiti da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega. To zato što oni pripadaju narodu koji ne zna. [sura Et-Tevbe, 9:6]

[123] Ova se rečenica uz zadržavanje izvornog redoslijeda riječi teško može prenijeti na pravilan bosanski jezik, pa je formulirana na prethodno navedeni način. Njeno se značenje može pojasniti ovako:

„Isto tako, oni koje su idolopoklonici pridružili Allahu kao sudrugove – i koje su obožavali – uljepšali su tim idolopoklonicima ubijanje njihove djece."

Ti se ljudi ponovo nazivaju mušricima. Pritom se navodi i da je riječ o ljudima koji ne znaju.

Stoga bi bilo pomalo apsurdno tvrditi da izraz „*mušrikūn*“ u tom ajetu uopće ne obuhvata „neukog politeistu“ (*al-mušriku l-ǧāhil*).

Neko bi mogao prigovoriti da je u to vrijeme objava već bila dostavljena, pa su ti idolopoklonici za nju znali. To je općenito tačno, ali bilo bi apsurdno pretpostaviti da se to odnosilo na svakog pojedinog idolopoklonika na cijelom Arapskom poluostrvu. Koliko god znanje ili neznanje o vjeri u određenom periodu bilo raširenо, nikada se ne može unaprijed pretpostaviti da te okolnosti važe za svakog pojedinca.

Sasvim je moguće da su mnogi idolopoklonici iz opisanog perioda već razumjeli temeljnu poruku islama, ali ga još nisu prihvatili – što se u kur’anskom jeziku više puta naziva oblikom neznanja.

Ipak, izraz u ovom kur’anskom ajetu odnosi se i na svakog politeistu koji nije poznavao ili nije ispravno shvatio temeljni sadržaj vjerovjesničke poruke. Svaka suprotna tvrdnja morala bi biti potkrijepljena jasnim tekstualnim dokazom.

U drugom ajetu Kur’ana stoji:

﴿فَإِذَا رَكِبُواْ فِي ٱلۡفُلۡكِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمۡ إِلَى ٱلۡبَرِّ إِذَا هُمۡ يُشۡرِكُونَ ٦٥﴾

Kad se u lađe ukrcaju, Allaha mole, čisteći Mu vjeru[124]*, a kada ih On do kopna dovede, odjednom druge Njemu pridružuju (širk).*
[sura El-Ankebut, 29:65]

I ovaj je kur’anski ajet krajnje jasan. Pritom se umjesto oblika *ismu l-fāʿil* (aktivnog participa) „*mušrikūn*“ upotrebljava glagol „*yušrikūn*“. Stoga ne može biti sumnje da se to u svakom slučaju odnosi na ljude koji čine širk, budući da je sam čin ovdje izričito spomenut.

I sljedeći odlomak jasno pokazuje tu činjenicu:

[124] To jest, upućivali su dove Allahu i okretali se jedino Njemu, ne čineći pritom nikakav širk. U arapskom se tekstu ponovo upotrebljava riječ *muḫliṣīn*, koja – kao što je već više puta objašnjeno – ukazuje na to da čovjek pročišćava svoju vjeru, obrede i činove obožavanja od politeizma.

﴿أَوْ تَقُولُوٓاْ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ١٧٣﴾

Ili da ne reknete: „Naši preci su prije nas druge Allahu pridruživali (širk), a mi smo pokoljenje poslije njih. Zar ćeš nas uništiti za ono što su činili oni koji su slijedili neistinu?“ *[sura El-A'raf, 7:173]*

U ovom ajetu i u sljedeća dva ajeta spominje se da su navedeni preci činili širk. I ovdje je ponovo upotrijebljen glagol, ovaj put u prošlom vremenu: *ašraka*.

Stoga nema sumnje da su ti ljudi bili mušrici zbog svojih politeističkih postupaka. Da ti preci nisu bili mušrici, argumentacija potomaka spomenutih u ajetu – a time i cijeli ajet – izgubila bi svoj smisao.

Prema tome, svako ko prakticira politeizam jeste mušrik, bez obzira na nivo svog znanja o sadržajima vjerovjesničke poruke.

Isto vrijedi i za sljedeća dva ajeta:

﴿فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰٓؤُلَآءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُهُم مِّن قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ١٠٩﴾

Zato ne budi u sumnji o onome što oni obožavaju; oni obožavaju samo onako kako su, još prije, obožavali preci njihovi. Mi ćemo im, doista, njihov udio – bez odbitka dati! *[sura Hud, 11:109]*

U sljedećem se odlomku vjerovjesnik Jusuf, nakon što je nepravedno zatvoren, obraća dvojici svojih zatvorskih drugova sljedećim riječima:

﴿يَٰصَٰحِبَىِ ٱلسِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ٣٩ مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ٤٠﴾

O drugovi moji u tamnici, da li su raznorazni (obožavani) gospodari bolji ili Allah, Jedini i Potčinitelj svega? (39) Oni koje, mimo Njega, obožavate – samo su imena koja ste im nadjenuli vi i preci vaši – Allah o njima nikakva dokaza nije objavio. Sud[125] pripada jedino Allahu, a On je naredio da samo Njemu u ibadetu budete. To je ispravna vjera, ali većina ljudi ne zna.
[sura Jusuf, 12:39-40]

Pogrešne metode dokazivanja

Na osnovu dosad navedenih islamskih izvornih tekstova i izjava učenjaka, svakom bi posmatraču trebalo biti potpuno jasno šta čini izvorni temeljni sadržaj islama i da politeizam – u kojem god obliku – isključuje mogućnost da neka osoba bude musliman.

Cijelo ovo pitanje nije samo teorijsko nego je neposredno povezano sa stvarnošću. Danas širom svijeta doista postoje ljudi koji ispovijedaju islam, ali dozivaju umrle, mole ih za razne stvari ili od njih traže pomoć u nevolji. To je poprimilo takve razmjere da su u nekim slučajevima izmišljena posebna hodočašća s odgovarajućim obredima, koja, naprimjer, u zemljama poput Egipta svake godine obavljaju milioni ljudi. Prema kon-

[125] Na arapskom: *„ḥukm“*, što znači vladavinu, vladanje, odluku, suđenje i odlučivanje. Ta riječ obuhvata sva ta značenja jer, prema islamskom shvatanju, Allahovo pravo da vlada i sudi nije ograničeno samo na Ahiret.

Treba napomenuti da je taj izraz, jezički gledano, iste prirode i snage kao arapsko svjedočenje vjere jer se u oba upotrebljava čestica izuzimanja *illā*. Tako šehadet znači *„Nema ibadeta osim za Allaha“*, dok ovaj izraz glasi *„Nema* hukma *osim za Allaha“.*

Haridžije su pretjerali u tumačenju tog kur'anskog ajeta i koristili ga kako bi muslimane zbog velikih grijeha isključili iz islama. Nasuprot tome, mnogi ljudi danas nastoje taj ajet povući u drugu krajnost, zamagljujući njegov očiti tekst kako bi razne tiranske vladare poštedjeli posljedica koje iz njega proizlaze. Međutim, detaljnija obrada tog pitanja zahtijevala bi zasebnu studiju.

senzusu ranih muslimanskih učenjaka, riječ je o politeizmu u obožavanju, koji čovjekovo svjedočenje vjere nesumnjivo čini nevažećim.

To je samo jedan od danas raširenih oblika politeizma na koje ukazuju i razni autori koji pišu o toj temi. Sigurno bi se mogli navesti i drugi primjeri. Međutim, kao što je već napomenuto, glavni cilj ove knjige nije sveobuhvatno i detaljno razmatranje politeizma i njegovih oblika. Temeljita obrada zahtijevala bi zasebno djelo o toj temi, a bila bi i veoma važna – premda tema koja se ovdje razmatra zasad ima prednost jer jedno pitanje počiva na drugom.

I bez sveobuhvatnog istraživanja politeizma trebalo bi biti dovoljno jasno da su različiti oblici politeizma danas manje ili više raširen u islamskom svijetu, kao što su bili i tokom mnogih stoljeća. Isto je tako, i bez daljnje analize, na osnovu jasnih kur'anskih odlomaka i konsenzualnih izjava selefa, prilično očito da se određeni postupci i izjave nesumnjivo svrstavaju u veliki širk.

Kada su prisutni takvi postupci i izjave, osobe koje ih čine ili izgovaraju ne mogu se smatrati muslimanima, čak i ako se same ubrajaju među pripadnike islama.

Nekim je ljudima danas teško prihvatiti tu teološku činjenicu jer im ona na više načina mijenja pogled na svijet i predstavu o vlastitoj vjeri. Naime, prema tom razumijevanju, i njihovi vlastiti rođaci i preci mogu biti među onima koji se ne mogu smatrati muslimanima.

Ta je neugodna stvarnost neke ljude navela da smišljaju razna objašnjenja kojima pokušavaju osporiti vjerodostojnu poruku islamskih izvornih tekstova – što je, s obzirom na njihovu brojnost i jasnoću, poduhvat unaprijed osuđen na neuspjeh.

Veliki problem u tom pogledu jeste iz temelja pogrešan pristup islamskim izvorima. Mnogi se ljudi žele zadovoljiti višeznačnim ili čak očito pogrešnim izjavama kasnijih učenjaka kako bi, pozivajući se na njihovo često samo prividno značenje, osporili temeljnu poruku islamskog monoteizma.

Drugi se pak svjesno drže višeznačnih izjava, čak i kada potječu iz samog Kur'ana, kako bi se suprotstavili zaključcima koji su im neugodni.

Zbog toga će se u nastavku ukratko razmotriti takve metodološke greške.

Slijeđenje višeznačnih tekstova objave i izjava učenjaka

Kao što je već spomenuto, temeljni problem za mnoge ljude leži u pogrešnom tumačenju višeznačnih tekstova *(mutašābihāt*, jednina: *mutašābih)*. Takvo tumačenje neminovno dovodi višeznačni tekst u sukob s drugim jasnim i izričitim odlomcima objave *(muḥkamāt*, jednina: *muḥkam)*.

Zanimljivo je da se upravo ovo pitanje izričito obrađuje u samom Kur'anu. U sedmom ajetu *sure* Ali Imran jasno se navodi da Kur'an sadrži i *muḥkamāt* i *mutašābihāt*, to jest jasne i višeznačne ajete.

﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ﴾

On je Onaj Koji ti objavljuje Knjigu u kojoj su ajeti jasni (muḥkamāt); oni su matica Knjige[126]; drugi nisu sasvim jasni (mutašābihāt). Oni u čijim je srcima zastranjenost slijede one što nisu sasvim jasni[127] u težnji za smutnjom (fitnah) i svojevoljnim tumačenjem. [sura Ali Imran, 3:7]

Riječ *muḥkam* na arapskom znači „čvrsto utvrđen", dok *mutašābih* znači „sličan", što se u ovom kontekstu odnosi na nešto što je „nejasno odnosno nerazgovijetno u određenom pitanju i za određenu osobu".

Arapi su riječ *mutašābih* razumijevali i upotrebljavali na taj način jer je slične stvari teško razlikovati, pa ih je lahko zamijeniti. Međutim, ako neko posjeduje odgovarajuće znanje, može ih tačno razlikovati jednu od druge.

[126] Na arapskom: *„ummu l-kitāb"*, što doslovno znači „majka" ili, tačnije, „izvor/temelj Knjige".

[127] Doslovniji prijevod glasio bi „koji međusobno nalikuju". Ponovo je upotrijebljena riječ *tašābaha*, koja potječe od istog korijena kao prethodno opisani izraz *mutašābih*.

Zbog toga učenjaci uvijek naglašavaju da takva nejasnoća nije uvijek prisutna kod svakoga. Što čovjek stekne više znanja i razumijevanja, to mu sve više višeznačnih tekstova (*mutašābihāt*) postaje jasno (*muḥkamāt*) – posebno zato što uči pravilno tumačiti višeznačne tekstove, kao što će u nastavku biti podrobnije objašnjeno.

Ako tekst objave ima više mogućih značenja *(mutašābih)*, mora se tumačiti prema jasnim tekstovima *(muḥkam)* i u skladu s njima.

Iz tog se razloga ti *muḥkamāt*, odnosno čvrsto utvrđeni i jasni ajeti, nazivaju i „*ummu l-kitāb*“. U doslovnom prijevodu arapska riječ *umm* znači „majka“ ili, u širem smislu, „izvor“, „uzrok“ ili „porijeklo“.

Ta veza u arapskom jeziku postoji zato što se sve u konačnici vraća svom porijeklu, kao što i dijete potječe od svoje majke. Zbog toga su učenjaci formulirali pravilo: „*Mutašābihāt* se moraju vraćati na *muḥkamāt*“.

Zatim se u istom ajetu opisuju oni u čijim je srcima zastranjenost. To su ljudi koji svjesno i sa zlom namjerom višeznačna mjesta tumače na način koji je suprotan mnogim jasnim ajetima.

Buhari u svom djelu *Sahih* prenosi od Poslanikove supruge Aiše ﵂ da je Poslanik ﷺ proučio taj ajet i zatim joj rekao:

فَإِذَا رَأَيْتِ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُولَئِكِ الَّذِينَ سَمَّى اللَّهُ فَاحْذَرُوهُمْ

> *Ako vidiš one koji slijede ono što je u njemu mutašābih, onda su to oni koje je Allah spomenuo, zato ih se čuvajte.*

U drugoj predaji tog hadisa, koju bilježi Muslim, nalazi se ista formulacija, ali je obraćanje u množini:

إِذَا رَأَيْتم الَّذِينَ ...

> *Ako vidite one ...*

Tako je Poslanik ﷺ upozorio i svoju suprugu i cijelu zajednicu na one koji slijede višeznačne tekstove. Nalog da se takvih ljudi čuvaju očito je upućen svim muslimanima, zbog čega je obraćanje u drugoj predaji i formulirano u množini.

Nadalje, u vezi s prethodno spomenutim ajetom iz *sure* Ali Imran, prenosi se događaj koji veoma jasno prikazuje cijelo to pitanje.

Ibn Hišam u svojoj poznatoj biografiji Poslanika (*sīrah*) prenosi sljedeće o delegaciji kršćana iz Nedžrana:

وَيَحْتَجّونَ فِي قَوْلِهِمْ (إنّهُ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ) بِقَوْلِ اللهِ فَعَلْنَا ، وَأَمَرْنَا ، وَخَلَقْنَا ، وَقَضَيْنَا . فَيَقُولُونَ لَوْ كَانَ وَاحِدًا مَا قَالَ إلّا فَعَلْتُ وَقَضَيْت ، وَأَمَرْت ، وَخَلَقْت ؛ وَلَكِنّهُ هُوَ وَعِيسَى وَمَرْيَمُ.

> *... Svoju tvrdnju da je „Allah treći od trojice“ dokazivali su Allahovim riječima (u Kur'anu): „Mi smo učinili“, „Mi smo naredili“, „Mi smo stvorili“ i „Mi smo odredili“.*
>
> *Time su mislili: „Da je On jedan, u svim bi tim slučajevima rekao samo ‚Ja‘. Međutim, riječ je o Njemu, Isau i Merjemi.“*

Ibn Hišam ovdje objašnjava kako su ti kršćanski izaslanici dokazivali svoju tvrdnju pomoću višeznačnih kur'anskih tekstova. Prema njihovom zaključivanju, Allah ﷻ o Sebi govori u množini, u čemu su željeli vidjeti potvrdu trojstva.

Međutim, arapska riječ „mi“ *(naḥnu)* može imati dva značenja:

1) Neko ko govori o grupi ljudi kojoj i sam pripada – dakle, stvarna množina osoba.

2) Takozvana množina veličanstva (pluralis majestatis), pri kojem jedna osoba o sebi govori u množini. Takva se upotreba javlja i u drugim jezicima, a historijski se, naprimjer, koristila za vladare.

Riječ „mi“ stoga je *mutašābih*, odnosno višeznačna. Kao što se ovdje jasno vidi, ona je pri upotrebi u Kur'anu jasna čak i nekome ko posjeduje samo osnovno znanje o islamu, iako u samom jeziku ima dva različita značenja.

Čitalac Kur'ana dužan je ono što je višeznačno vraćati na ono što je jasno[128]. Ako to ne učini, neizbježno će nastati ozbiljne protivrječnosti i potpuno pogrešni zaključci.

---

[128] Taj je pristup zapravo sam po sebi razumljiv, a isto vrijedi i za pisana djela općenito. U svakom pisanom tekstu postoje izjave koje se mogu istrgnuti iz ...--

U vezi s prethodno spomenutim primjerom riječi „mi“, u Kur’anu, naprimjer, stoji ajet koji bi gotovo svaki musliman trebao poznavati:

﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١﴾

Reci: „On je Allah – Jedan!“ [sura El-Ihlas, 112:1]

Nadalje, u Kur’anu postoje bezbrojna mjesta koja to značenje izričito i nedvosmisleno iskazuju. Problem tih kršćanskih izaslanika nije bio u tome što uopće nisu poznavali te ajete. Isključeno je da nikada nisu čuli kako Kur’an odbacuje trojstvo i da im tokom rasprava o islamu nije prenesen nijedan tekst o tome.

Najkasnije u razgovorima koje opisuje Ibn Hišam trebali su, s obzirom na jasnoću pitanja, odmah popustiti. Ipak, nerazumno su se držali svog pogrešnog tumačenja kako ne bi morali napustiti vlastitu argumentaciju. Upravo su takav pristup primjenjivale i mnoge sekte u ranoj islamskoj historiji.

Ista se pogrešna metoda vidi i u pitanju o kojem se raspravlja u ovoj knjizi: može li se čovjek uprkos prakticiranju politeizma nazvati muslimanom. Brojni jasni islamski tekstovi izričito odbacuju takvu mogućnost.

Kod muslimanskih učenjaka oduvijek važi teološko načelo da se višeznačna mjesta nikada ne smiju tumačiti protivno čvrstim i nepokolebljivim načelima vjere, koja su poznata kao *kulliyyāt*. Kako onda to načelo ne bi važilo za sam temelj na kojem je izgrađena cijela vjera i oko kojeg se vrte svi njeni ostali propisi i pitanja?

---

konteksta ili pogrešno razumjeti. Sasvim je očito da se takva mjesta uvijek moraju razumijevati u kontekstu svih ostalih izjava dotičnog autora.

Naučni pristup i pošten odnos prema tekstovima inače bi bili nezamislivi. Stvarni je problem u tome što mnogi ljudi odjednom počnu, svjesno ili nesvjesno, postupati protivno tim osnovnim načelima kada stvarna poruka nekog teksta za njih ima neugodne posljedice.

Ko god pojedinačne tekstove uporno želi posmatrati izdvojeno i istrgnuti ih iz konteksta, uvijek će pronaći način da to učini – poput kršćanskih izaslanika ili raznih ranih islamskih sekti.

Među hiljadama predaja od Poslanika ﷺ, naravno, nerijetko se mogu naći višeznačni tekstovi koji se mogu zloupotrijebiti u takve svrhe.

Rani muslimanski učenjaci potpuno su razumjeli temelj islama i njegova osnovna načela *(kulliyyāt)*. Stoga im je bilo samo po sebi razumljivo da se takvi tekstovi uvijek moraju tumačiti u skladu s Kur'anom i Sunnetom. Kada bi višeznačni tekst imao značenje koje im nije bilo jasno, nastojali su ga protumačiti na različite načine, ali su svjesno izbjegavali ono tumačenje koje bi bilo protivno temelju vjere. Različita prenesena tumačenja nekih takvih tekstova veoma jasno pokazuju to nastojanje muslimanskih učenjaka.

Kako je vrijeme odmicalo, a neznanje o izvornim tekstovima raslo, među sljedbenicima islama sve su se češće javljale nejasnoće o njegovom temelju i osnovnim načelima. Zbog toga mnogi ljudi danas imaju poteškoća s ispravnim tumačenjem višeznačnih tekstova. Takve je tekstove teško tumačiti u skladu s temeljnim islamskim načelima ako se najprije ne razumiju sama ta načela.

U novije se vrijeme stanje razvilo dotle da čak i obrazovani ljudi iznose pojedinačne hadise kako bi poduprli pogrešnu tvrdnju da neuki politeista ipak može biti musliman. Takvi ljudi stavljaju po strani hiljade jasnih tekstova šerijata, a istovremeno javnosti taj postupak predstavljaju kao legitiman idžtihad, odnosno legitimno izvođenje pravnog zaključka ili pronalaženje pravnog rješenja.

A legitimno izvođenje pravnih zaključaka uopće je moguće samo u pitanjima za koja nema jasnog teksta! Upravo su zato u pitanjima u kojima je idžtihad zaista dopušten oduvijek postojali različiti rezultati, zbog čega su se učenjaci islamskog prava razilazili u mišljenju. Za razliku od razilaženja o pitanjima vjerovanja o kojima postoji konsenzus, takve razlike u idžtihadu ne smatraju se pokuđenima niti ih treba odbacivati.

Zbog toga su učenjaci formulirali jasno pravilo:

لا اجتهادَ مع النصّ

> *Nema idžtihada kada postoji jasan tekst*[129].

Začuđujuće je da neki pojedinci koji se danas smatraju učenjacima upravo to pravilo stavljaju van snage u jasnim temeljnim pitanjima vjerovanja. Istovremeno isto to pravilo poučavaju u sporednim pitanjima nauka o hadisu i islamskog prava i odlučno zahtijevaju da se primjenjuje. To je sasvim očita protivrječnost.

Mnogi ljudi bez stručnog obrazovanja pak spremno prihvataju takve prividne argumente. Većini njih čini se potpuno nevažnim koliko je neka izjava apsurdna sve dok potječe od jednog od njihovih veoma cijenjenih učenjaka. Takvi ljudi praktično isključuju svaku mogućnost da ti učenjaci pogriješe. Iz toga nastaje kult ličnosti, kojem nema mjesta u islamu, jer je musliman dužan držati se jasnog teksta i nikako mu nije dopušteno dati prednost izjavi nekog učenjaka nad tim tekstom.

U sljedećem će se odjeljku, radi prikaza praktičnog značaja ovog pitanja, navesti nekoliko višeznačnih tekstova i tvrdnji kao primjeri. Na osnovu njih lahko se može zaključiti i o drugim sličnim slučajevima. Cilj pritom izričito nije navesti i razmotriti sve višeznačne tekstove ni svaki zamislivi prividni argument. To ionako ne bi bilo moguće jer se među brojnim predajama uvijek iznova mogu pronaći tekstovi koji se mogu istrgnuti iz konteksta.

Izjave učenjaka same po sebi nisu samostalan dokaz

Kao što je već pokazano pri objašnjenju pogrešne metode, nedopušteno je jasne kur'anske izjave tumačiti pomoću višeznačnih izjava iz tog istog teksta.

Još je teže kršenje prethodno opisanog pravila višeznačne izjave učenjaka tumačiti protivno jasnim kur'anskim tekstovima ili, što je još apsurdnije, protivno temeljnim načelima islama.

Izjave učenjaka same po sebi nikada ne mogu biti samostalan islamski dokaz. To znači da, prema islamskom učenju, nijedan učenjak nakon Poslanika ﷺ nema ovlaštenje da sam od sebe iznese potpuno novi vjerski

[129] U arapskoj stručnoj upotrebi to se često naziva *„naṣṣ“ ili „an-naṣṣ“.*

sadržaj i učini ga obavezujućim. Razlog je to što niko nakon Poslanika ﷺ ne prima neposrednu objavu.

Ipak, izjave selefa, odnosno učenjaka iz ranog perioda islama, mogu imati određenu dokaznu snagu u pitanjima vjerovanja ili islamskog prava jer se te izjave izvorno oslanjaju na dokaz iz Kur'ana ili Sunneta. Na to je ukazano već na početku ove knjige. Posebno treba spomenuti izričito preneseni konsenzus selefa ili njihovo zajedničko odobravanje izjave nekog učenjaka koja je među njima postala poznata[130].

To, međutim, nema nikakve veze sa slijepim slijeđenjem kasnijih učenjaka *(al-mutaʾaḫḫirūn)* ili savremenih učenjaka *(al-muʿāṣirūn)* samo uz obrazloženje da ti ljudi uživaju tako visok ugled i toliko su istaknuti da svaku kritiku njihovih izjava treba unaprijed odbaciti. Kao što je već spomenuto, takav pristup ne bi bio dopušten ni prema najranijim i najuglednijim muslimanskim učenjacima jer ni oni u svojim pojedinačnim mišljenjima i pravnim stavovima nisu bili sačuvani od greške. Stoga je još nerazumnije kasnijeg ili čak savremenog učenjaka teorijski ili praktično uzdizati na stepen nepogrešivosti.

Zapravo, pitanje koje je ovdje objašnjeno samo je po sebi razumljivo u islamu. Zbog toga su učenjaci još od ranih generacija islama naglašavali to načelo. Tako se od poznatih učenjaka poput Malika[131], Šafije[132], Ahmeda i mnogih drugih رَحِمَهُمُ ٱللَّهُ često prenosi da su ljudima zabranjivali

---

[130] U islamskim naukama ovo se naziva prešutnim konsenzusom *(al-iǧmāʿu s-sukūtī)*.

[131] Malik ibn Enes (93.–179. h.g. / 712.–796. n.e.) bio je ugledan učenjak po čijem se učenju kasnije razvila malikijska pravna škola. Malik je doživio približno 84 godine.

Njegovo do danas sačuvano djelo *al-Muwaṭṭaʾ* smatra se jednim od najranijih djela iz oblasti prenošenja hadisa i zbog toga ima veliki značaj u nauci o hadisu. Malik stoga nije bio samo istaknut pravnik nego je dao i značajan doprinos prenošenju hadisa.

[132] Muhammed ibn Idris Šafija (150.–204. h.g. / 767.–820. n.e.) također se ubraja među najistaknutije muslimanske učenjake ranog islamskog perioda. Šafija nije bio samo ugledan pravnik nego i učenjak hadisa. Po njegovom se učenju kasnije razvila šafijska pravna škola.

slijediti njihove izjave kada bi one jasno protivrječile tekstu iz Kur'ana ili Sunneta.

Primjeri pogrešne argumentacije izvornim tekstovima ili izjavama učenjaka

Hadis o Zatu Envat

Tirmizi prenosi sljedeći hadis od Ebu Vakida Lejsija:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا خَرَجَ إِلَى حُنَيْنٍ مَرَّ بِشَجَرَةٍ لِلْمُشْرِكِينَ يُقَالُ لَهَا ذَاتُ أَنْوَاطٍ يُعَلِّقُونَ عَلَيْهَا أَسْلِحَتَهُمْ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ اجْعَلْ لَنَا ذَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ ذَاتُ أَنْوَاطٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ سُبْحَانَ اللَّهِ هَذَا كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى ﴿ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ﴾ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَرْكَبُنَّ سُنَّةَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَأَبُو وَاقِدٍ اللَّيْثِيُّ اسْمُهُ الْحَارِثُ بْنُ عَوْفٍ وَفِي الْبَاب عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ

> *Kada je Poslanik ﷺ krenuo prema Hunejnu, prošao je pored stabla mušrika koje se zvalo Zatu Envat na koje su vješali svoje oružje[133]. Rekli su[134]: „O Allahov Poslaniče, načini i nama Zatu Envat kao što i oni imaju Zatu Envat."*
>
> *Tada Poslanik ﷺ reče: „Subhanallah! To je poput onoga što je rekao Musaov narod: ‚Načini nam ilāh (onoga koji se obožava) kao što oni imaju ālihah.'[135]*
>
> *Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, vi ćete sigurno slijediti put onih prije vas."*

---

[133] Mušrici su to činili vjerujući da će time njihovi mačevi steći bereket.

[134] Misli se na muslimane koji su s Poslanikom krenuli prema Hunejnu. Uglavnom je riječ o muslimanima koji su islam prihvatili tek nedavno. Većina ih je, naime, islam prihvatila tek pri mirnom oslobođenju Meke, koje se dogodilo prije tog pohoda.

[135] *Sura* El-A'raf, *7:138*

> *Ebu Isa (Tirmizi) rekao je: „Ovaj je hadis hasen sahih…“*[136]

Na osnovu prethodnih objašnjenja o temelju islama i pogrešnoj metodi razumijevanja višeznačnih izjava, sasvim je jasno na koji se način ovaj hadis nikako ne smije razumjeti.

Nezamislivo je da Poslanikovi ashabi ﷺ spomenuti u ovom događaju nisu razumjeli islam pa su zato zatražili očiti širk, a da su istovremeno ipak ostali muslimani.

Samo bi neko ko ne razumije ispravno temelj islama ili mu se namjerno želi suprotstaviti iznio takvu tvrdnju. Ipak, određeni ljudi ponekad navode ovaj hadis kao kontraargument. Njime žele reći: „Današnji politeista i dalje bez problema može biti musliman, jer su čak i neki ashabi Poslanika obožavali nešto drugo, a ipak su ostali muslimani.“

Prema toj predstavi, u osnovi bi se svaki idolopoklonik mogao nazivati muslimanom, bez obzira na to u kojoj mjeri i u kojem obliku prakticira politeizam. Važno bi bilo samo da se ubraja među muslimane i da je neuk.

Od ranih učenjaka, naravno, nije prenesena nikakva takva apsurdna tvrdnja o ovom hadisu.

Ti ashabi Poslanika zatražili su postupak koji se ne svrstava u veliki širk

Na osnovu dosad rečenog samo je po sebi razumljivo da se ovaj hadis smije tumačiti jedino u skladu s drugim tekstovima objave, a naročito s temeljnim načelima islama.

Zaista je veoma neutemeljeno tvrditi da su ti Poslanikovi ashabi ﷺ zatražili nešto što bi trebalo svrstati u veliki širk. Njihova se molba sasvim može razumjeti drukčije, odnosno kao ranije objašnjeni mali širk *(širkun aṣġar)*.

Budući da se ovaj hadis ovim objašnjenjem može uskladiti s bezbrojnim drugim izvornim tekstovima i načelima islama, s teološkog bi stanovišta bilo apsurdno jednostavno odbaciti takvo razumijevanje. Tako bi postu-

---

[136] Posljednja se rečenica odnosi na Tirmizijevu ocjenu ovog hadisa. Tirmizi je taj hadis prenio u svom djelu. Riječi *ḥasan* (dobar) i *ṣaḥīḥ* (vjerodostojan) stručni su izrazi iz nauke o hadisu i označavaju kvalitet odnosno stepen vjerodostojnosti hadisa.

pio samo neko ko ovaj hadis svjesno želi tumačiti protivno islamskom vjerovanju.

Zapravo, ti su ashabi namjeravali da Poslanik ﷺ zamoli svoga Gospodara da podari bereket jednom stablu, slično stablu koje su poznavali iz vremena prije islama. Tim Allahovim bereketom i njihovo bi oružje dobilo bereket.

To što Allah ﷻ podari bereket određenom mjestu ili predmetu prema islamskom učenju u osnovi nije prijekorno. Uostalom, postoje poznata mjesta poput džamija u Meki, Medini i Jerusalemu na koja se upravo to odnosi, pa muslimanima takva pojava nije neobična.

Zašto je Poslanik odlučno odbio ovu molbu

Iako je bereket sam po sebi moguć, ta konkretna molba ashaba Poslanika bila je pogrešna iz više razloga, zbog čega ju je Poslanik ﷺ tako odlučno odbio. Ti se razlozi mogu sažeti ovako:

1. Njihova je molba predstavljala oponašanje idolopoklonika, a teološko načelo glasi da je takvo oponašanje *(at-tašabbuhu bi-l-kāfirīn)* prijekorno i zato se mora odbaciti.

2. Nadalje, radilo se o oponašanju mušrika u njihovim politeističkim postupcima. Iako ashabi ؓ zapravo nisu namjeravali niti tražili da obožavaju išta drugo, ipak su željeli Allahov bereket na istom mjestu i na isti način kao idolopoklonici. Međutim, bilo je neprimjereno tražiti da Allaha obožavaju na isti način kao idolopoklonici.

3. Zbog opisanih okolnosti i vanjske sličnosti postupaka postojala je i opasnost da to kasnije lahko dovede do velikog širka *(širkun akbar)*. Naime, ljudi – posebno pripadnici kasnijih generacija – mogli bi na taj način vrlo brzo početi obožavati stablo kao takvo. Takav razvoj snažno podsjeća na ranije navedeni izvještaj Ibn Abbasa ؓ o tome kako je prvi politeizam nastao u Nuhovom narodu.

Iz tih je razloga Poslanik ﷺ odlučno odbio tu molbu i uporedio je s molbom sinova Israilovih upućenom Musau, koja se spominje u Kur'anu.

Tačke koje pojašnjavaju i potvrđuju ono što je rečeno

Da ashabi ﷺ spomenuti u hadisu nisu zatražili stvarni politeizam može se dodatno pojasniti sljedećim tačkama:

- Poređenje s Benu Israil ne znači jednakost u svakom pogledu. Naime, poređenje u arapskom jeziku pomoću čestice *„kāf“ (kāfu t-tašbīh)* ne mora nužno značiti da su poređene stvari jednake u svim aspektima.

  Sličnost se u takvom načinu izražavanja može odnositi samo na određene aspekte. Svrha djelomičnog poređenja koje je načinio Poslanik ﷺ bila je da ashabima koji su tek nedavno prihvatili islam pokaže razmjere njihove greške i odvrati ih od tog postupka.

- Pri navođenju razloga zabrane u hadisu uopće se ne spominje *širk akbar*. Kao što je već objašnjeno, muslimani su, oponašajući mušrike, željeli ondje objesiti svoje oružje, ali samo vješanje nije obožavanje stabla, bilo kakvih kumira niti drugih bića – čak i ako bi na kraju moglo dovesti do toga.

  Stoga se ne može tvrditi da su ti ashabi namjeravali obožavati stablo, tim prije što se njihova molba može razumjeti drukčije, a *širk akbar* se u hadisu uopće ne spominje.

- Čak i ako su ti ashabi ﷺ tek prihvatili islam, krajnje je malo vjerovatno da nisu razumjeli temelj islama i značenje svjedočenja vjere.

  Uostalom, čak su i mušrici tog vremena općenito jasno razumjeli čemu ih Muhammed ﷺ poziva. Dobro su znali da šehadet islama – „Nema nikoga dostojnog obožavanja osim Allaha“ – nesumnjivo zahtijeva potpuno odbacivanje svega što se obožava mimo Allaha. Idolopoklonici Kurejša bili su neprijateljski raspoloženi prema Poslaniku ﷺ upravo zato što ih je osuđivao zbog obožavanja drugih uz Allaha.

  Nakon što je *daʿwah* (poziv) Poslanika ﷺ postala poznata, većina Arapa sigurno je razumjela značenje islama. Naprimjer, u *Musnedu* imama Ahmeda prenosi se da je Poslanikov ashab Džabir ﷺ rekao:

> مَكَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ يَتْبَعُ النَّاسَ فِي مَنَازِلِهِمْ بِعُكَاظٍ وَمَجَنَّةَ وَفِي الْمَوَاسِمِ بِمِنًى يَقُولُ: مَنْ يُؤْوِينِي مَنْ يَنْصُرُنِي حَتَّى أُبَلِّغَ رِسَالَةَ رَبِّي وَلَهُ الْجَنَّةُ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيَخْرُجُ

مِنَ الْيَمَنِ أَوْ مِنْ مُضَرَ كَذَا قَالَ فَيَأْتِيهِ قَوْمُهُ فَيَقُولُونَ احْذَرْ غُلامَ قُرَيْشٍ لاَ يَفْتِنُكَ وَيَمْشِي بَيْنَ رِحَالِهِمْ وَهُمْ يُشِيرُونَ إِلَيْهِ بِالأَصَابِعِ

Poslanik ﷺ proveo je u Meki deset godina. Tražio je ljude u njihovim domovima, na Ukazu i Medženni[137], te tokom hadžske sezone na Mini. Ondje bi ljudima govorio: „Ko će mi pružiti utočište i ko će mi pomoći da prenesem poruku svoga Gospodara, za šta će mu pripasti Džennet?“

To je trajalo sve dok čak i ljude koji bi iz Jemena ili Mudara krenuli na hadž njihova vlastita plemena nisu upozoravala: „Čuvajte se mladića iz Kurejša da vas ne navede da napustite svoju vjeru.“

A on bi prolazio između njihovih jahalica dok su prstima pokazivali na njega.

Nema, dakle, sumnje da su ljudi općenito još prije prihvatanja islama tačno znali da je monoteizam u obožavanju prvo i najvažnije što islam od njih zahtijeva.

Zato im je to nakon prihvatanja islama moralo biti još jasnije. Veoma je malo vjerovatno da ti ashabi Poslanika to nisu znali, tim prije što su bili okruženi drugim muslimanima koji su duže bili u islamu. Ne treba zaboraviti ni da je, otkako su prihvatili islam, među njima bio i sam Poslanik ﷺ.

Iz rečenog je jasno da nema razloga pretpostaviti da su ti ashabi Poslanika tražili stvarni politeizam.

Ako se ipak naiđe na izjave kasnijih autora prema kojima se ovaj hadis odnosi na molbu za veliki širk, treba reći sljedeće:

1) Izjava kasnijeg učenjaka i njegovo razumijevanje nekog teksta uopće nisu mjerilo. Takve izjave same po sebi nemaju nikakvu dokaznu snagu u vjeri i zato se uvijek moraju preispitati i mjeriti prema izvornim tekstovima šerijata. U konačnici, izjava takvog učenjaka uvijek može biti očita greška.

[137] Riječ je o dva mjesta. Zbog sajmova koji su se ondje održavali bila su važna središta tadašnjih Arapa.

2) Čak i kada bi se pretpostavilo da su ti ashabi Poslanika zatražili veliki širk, to ni u kojem slučaju ne bi bio dokaz kojim se temeljna poruka islama može staviti van snage.

U takvom bi slučaju bilo očito da osobe spomenute u hadisu do tog trenutka u sebi još nisu razumjele islam. Budući da se u pretpostavljenom slučaju to izvana ne bi vidjelo, niko ne bi znao za njihovo neznanje. Kao što hadis pokazuje, ni one same nisu bile svjesne vlastitog neznanja, pa su svoju molbu otvoreno iznijele.

U takvom slučaju do stvarnog otpadništva od islama uopće ne bi došlo, jer bi te osobe pogriješile zbog neznanja, a nakon što bi im se ukazalo na grešku, odmah bi je uvidjele i s kajanjem odustale od svoje molbe.

Prema takvoj pretpostavci o hadisu, ti su se ljudi izjašnjavali kao muslimani i zato su se prije izjave spomenute u hadisu u pravnom smislu smatrali muslimanima. U tom slučaju u srcu još ne bi bili prihvatili iman, premda su se izvana smatrali muslimanima. S njima se tako i moralo postupati jer ih niko nikada ranije nije vidio da čine politeističke postupke niti je od njih bila poznata ijedna izjava koja bi upućivala na neznanje o islamu. Da se takav slučaj dogodio ranije, do opisanog događaja ne bi ni došlo.

Osim toga, u vezi s hadisom treba spomenuti sljedeće:

- Pojedinci spomenuti u hadisu koji su iznijeli tu molbu ni u kojem slučaju nisu bili svi muslimani koji su krenuli s Poslanikom ﷺ. Moglo se raditi samo o manjini među njima.
- Pojedinci spomenuti u hadisu prethodno su prihvatili islam i krenuli s Poslanikom ﷺ da brane muslimansku zajednicu. To također jasno pokazuje da njihova izjava nije iznesena iz prezira prema islamu niti iz licemjerstva. Da su bili munafici/licemjeri, sigurno takvu molbu ne bi iznijeli pred svima.

Hadis Muaza ibn Džebela رضي الله عنه

Ibn Madže od Abdullaha ibn Ebi Evfe prenosi sljedeći hadis:

لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ مِنْ الشَّامِ سَجَدَ لِلنَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا هَذَا يَا مُعَاذُ قَالَ أَتَيْتُ الشَّامَ فَوَافَقْتُهُمْ يَسْجُدُونَ لِأَسَاقِفَتِهِمْ وَبَطَارِقَتِهِمْ فَوَدِدْتُ فِي نَفْسِي أَنْ نَفْعَلَ ذَلِكَ بِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَا تَفْعَلُوا فَإِنِّي لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ اللَّهِ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا

> *Kada se Muaz vratio iz Šama[138], pao je na sedždu[139] pred Poslanikom ﷺ. On ga upita: „Muaz, šta to radiš?“*
>
> *Muaz odgovori: „U Šamu sam vidio kako tamošnji ljudi padaju na sedždu pred svojim biskupima i svećenicima. Tada sam poželio isto učiniti pred tobom.“*
>
> *Tada mu Poslanik ﷺ reče: „Ne činite to! Kada bih ikome naredio da padne na sedždu pred nekim mimo Allaha, naredio bih ženi da padne na sedždu pred svojim mužem.“*

I ovaj hadis neki ljudi koriste za već više puta spomenuti pogrešan način dokazivanja. Ponovo se tvrdi da jedan ashab Poslanika – u ovom slučaju Muaz ibn Džebel ﷺ – tada nije razumio islam i da je tim padanjem na sedždu obožavao Poslanika ﷺ. Cilj je ponovo pokazati da čovjek, uprkos obožavanju drugih uz Allaha, bez ikakvih poteškoća može biti musliman.

Onaj ko je razumio stvarno značenje tevhida mora tu tvrdnju bez oklijevanja odbaciti i biti siguran da postoji drugo tumačenje ovog hadisa, čak i ako to tumačenje zasad ne poznaje.

Kao ni kod prethodnog hadisa, ni ovdje se ne može naći nijedan poznati rani učenjak koji bi iznio opisani pogrešan zaključak.

Ispravno razumijevanje ovog hadisa

Zapravo, Muaz ibn Džebel tim padanjem na sedždu nije namjeravao obožavati Poslanika ﷺ. Razlog je sljedeći:

---

[138] Kao što je ranije napomenuto, Šam označava zemlje sjeverno od Arapskog poluostrva.

[139] Dakle, pao je ničice pred Poslanikom ﷺ. Arapska riječ *suǧūd* znači padanje ničice (sedždu). Međutim, ponekad se ukazuje na to da ta riječ u jezičkom smislu može označavati i slične geste.

Sedžda se dijeli na dvije vrste: sedžda u svrhu obožavanja i sedžda u svrhu pozdrava. Potonji oblik pozdrava bio je uobičajen u nekim društvima prije islama. Naravno, predstavljao je izraz poštovanja, ali ne u smislu obožavanja ili politeizma.

O toj vrsti sedžde riječ je i kada su meleki pali na sedždu pred Ademom ﷺ[140] te kada je porodica Jusufa ﷺ pala na sedždu pred njim[141]. Oba se događaja izričito spominju u Kur'anu.

U šerijatu Muhammeda ﷺ, taj je oblik pozdrava bio bez izuzetka zabranjen. Iz hadisa je, međutim, jasno da Poslanikov ashab Muaz ﷺ tu zabranu tada još nije poznavao.

Apsurdne posljedice pogrešnog tumačenja ovog hadisa

Prema pogrešnom tumačenju ovog hadisa i nedopuštenom načinu dokazivanja koji se pritom primjenjuje, moralo bi se doći do sljedećih zaključaka:

- Porodica Jusufa ﷺ bi, upravo kao što se tvrdi za Muaza ibn Džebela, obožavala vjerovjesnika Jusufa ﷺ. Među njima je bio i Jusufov otac Jakub, koji je i sam bio vjerovjesnik.

  Kada bi zagovornik pogrešnog tumačenja spomenutog hadisa tu posljedicu sada proglasio besmislenom i odbacio je, nametnulo bi se pitanje: zašto bi se taj pogrešni način dokazivanja mogao primijeniti na hadis, a bio bi nedopušten u vezi s porodicom Jusufa ﷺ?

  Prema islamskom učenju, optužiti vjerovjesnika za politeizam bilo bi, naravno, apsurdno i predstavljalo bi tešku zabludu. Još bi neutemeljenija bila pretpostavka da je vjerovjesnik takav čin počinio zbog neznanja o vjeri.

  Budući da je ta pretpostavka iz islamske perspektive tako očito pogrešna, zagovornicima razmatranog zabludjelog mišljenja teško je prihvatiti takvu posljedicu. Pritom očito nisu svjesni da pri tumačenju hadisa postupaju na potpuno isti način.

---

[140] O prvom spominjanju toga u Kur'anu vidi: *sura* El-Bekare, 2:34.

[141] Spomenuto u *suri* Jusuf, 12:100.

- Isto bi se moglo reći o sedždi meleka pred Ademom ﷺ. Prema takvom načinu zaključivanja moralo bi se zaključiti da su meleki obožavali Adema ﷺ.

  Prema takvom razumijevanju još bi grotesknija bila činjenica da im je sam Allah ﷻ naredio to padanje na sedždu. Čovjek koji se smatra pripadnikom islama teško da bi otišao toliko daleko da tvrdi kako je Allah naredio melekima da počine veliki širk.

- Na kraju, do pogrešnog zaključka moralo bi se doći i u pogledu samog hadisa. Kada je Poslanik ﷺ rekao: „Kada bih ikome naredio da padne na sedždu pred nekim mimo Allaha, naredio bih ženi da padne na sedždu pred svojim mužem“, teško se može pretpostaviti da je mislio: „Kada bih ikome naredio da obožava nekoga mimo Allaha, naredio bih ženi da obožava svoga muža.“

  Ko ovim hadisom dokazuje na opisani pogrešan način morao bi dosljedno prihvatiti i to apsurdno tumačenje.

Navedene činjenice postaju jasne i kada se razmotre sljedeće predaje istog hadisa. Ahmed u svom *Musnedu* od Abdullaha ibn Ebi Evfe prenosi:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ قَدِمَ مُعَاذٌ الْيَمَنَ أَوْ قَالَ الشَّامَ فَرَأَى النَّصَارَى تَسْجُدُ لِبَطَارِقَتِهَا وَأَسَاقِفَتِهَا فَرَوَّأَ فِي نَفْسِهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَحَقُّ أَنْ يُعَظَّمَ فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ النَّصَارَى تَسْجُدُ لِبَطَارِقَتِهَا وَأَسَاقِفَتِهَا فَرَوَّأْتُ فِي نَفْسِي أَنَّكَ أَحَقُّ أَنْ تُعَظَّمَ فَقَالَ لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا

> *Muaz je otputovao u Jemen – ili je rekao: u Šam[142].*
>
> *Tamo je vidio kršćane kako padaju na sedždu pred svojim biskupima i svećenicima. Tada je pomislio da Poslanik ima više prava da mu se iskaže počast.*

---

[142] Ovdje je riječ o sumnji jednog od prenosilaca, koja je također prenesena kako bi se izvorni tekst sačuvao što vjerodostojnije.

To pokazuje i veliku preciznost i iskrenost tih prenosilaca. Naime, greške i zaboravnost ostaju ljudske osobine čak i uz najbolju sposobnost pamćenja. Ipak, samo bi izuzetno iskrena osoba iz bogobojaznosti i straha da ne prenese nešto pogrešno spomenula takve detalje u predaji.

Kada se vratio, ispričao je to Poslaniku ﷺ i rekao mu: „Zato sam isto poželio učiniti pred tobom, jer sam smatrao da upravo ti više zaslužuješ počast.“

Poslanik ﷺ mu odgovori: „Kada bih ikome naredio da to čini, naredio bih ženi da padne na sedždu pred svojim mužem.“

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ إِنَّهُ أَتَى الشَّامَ فَرَأَى النَّصَارَى فَذَكَرَ مَعْنَاهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فَقُلْتُ لِأَيِّ شَيْءٍ تَصْنَعُونَ هَذَا قَالُوا هَذَا كَانَ تَحِيَّةَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلَنَا فَقُلْتُ نَحْنُ أَحَقُّ أَنْ نَصْنَعَ هَذَا بِنَبِيِّنَا فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ [...] إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَبْدَلَنَا خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ السَّلَامَ تَحِيَّةَ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

Abdurrahman ibn Ebi Lejla prenosi od svoga oca, a on od Muaza ibn Džebela: […] Tada sam upitao: „Zašto to činite?“ Odgovorili su: „To je bio pozdrav vjerovjesnika prije nas.“

Rekao sam: „Mi imamo više prava da to činimo pred svojim Vjerovjesnikom.“

Na to Poslanik ﷺ reče: „[…] Allah nam je dao nešto bolje od toga, i to selam, pozdrav stanovnika Dženneta.“

Razne tvrdnje

„Muslimanima se greške praštaju“

Neki ljudi nastoje potkrijepiti pogrešnu ideju o politeističkom muslimanu tvrdeći da bi zajednici Muhammeda ﷺ – to jest muslimanima – Allah ﷻ oprostio sve njihove greške ako su to činili iz neznanja. U prilog toj tvrdnji navode sljedeći ajet:

﴿وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ﴾

... Nije vam grijeh ako u tome pogriješite, grijeh je ako to vaša srca smjeraju ... [sura El-Ahzab, 33:5]

Osim toga, u ovom se kontekstu navodi sljedeći hadis:

Ibn Abbas od Poslanika ﷺ prenosi:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ»

> *Doista, Allah je mom ummetu oprostio grešku, zaborav i ono na šta je bio prisiljen.*[143]

Problem onoga ko tako dokazuje jeste to što ni sam ne razumije temeljna načela islama. Takav čovjek smatra da se izraz „ummet Muhammeda ﷺ“ – koji se pojavljuje u kur’anskom ajetu i navedenom hadisu – odnosi na sve ljude koji se samo izjašnjavaju kao pripadnici te zajednice. Pritom mu je potpuno nevažno u kojoj mjeri i u kojem obliku ti takozvani „muslimani“ čine politeizam.

S islamskog stanovišta postavlja se pitanje: kako bi tim ljudima njihov širk mogao biti oprošten kada Kur’an izričito kaže da upravo taj širk neće oprostiti?

[143] Zabilježeno u *Sunenu* Ibn Madže i u brojnim drugim djelima, u toj ili sličnoj formulaciji.

Takve zamisli snažno podsjećaju na ideju odabranog naroda u današnjem judaizmu. Ko se rodi s oznakom „musliman“ ili je ima upisanu u pasošu, automatski uživa povlasticu pripadnosti odabranoj grupi. Bez obzira na to šta čini, na kraju će ući u Džennet kao bolji ili lošiji pripadnik te odabrane grupe.

Ta je neobična ideja, naravno, apsurdna i potpuno strana islamu. To što se toliko ljudi koji se danas smatraju muslimanima – svjesno ili nesvjesno – drži te teorije tim više pokazuje koliko je među njima raširenо neznanje.

Zbog toga se ljudi s takvim načinom razmišljanja gotovo i ne trude da zasluže Džennet. Smatraju da im je mjesto u njemu već zagarantovano. Jedino je pitanje hoće li ući odmah ili će prethodno morati okajati još nekoliko grijeha. S islamskog stanovišta, takav pogled na život ima pogubne posljedice.

S obzirom na mnogobrojne već navedene dokaze, taj prividni argument ne zahtijeva daljnje objašnjenje. Ko posjeduje osnovno razumijevanje islama u osnovi ne može iznijeti takvu tvrdnju. Politeista nipošto nije pripadnik „ummeta Muhammeda ﷺ“, pa se ti tekstovi uopće ne odnose na takve ljude.

Osim toga, musliman ne čini politeizam naprosto zbog zaborava ili obične greške. Takve su predstave apsurdne. Isto tako, čovjek prisiljen na „nevjerstvo“ ne može se izjednačiti s nekim ko dobrovoljno čini djela politeizma. To je samo po sebi razumljivo. O temi prisile uskoro će biti više riječi u posebnom odjeljku.

Protivrječan primjer

Neki ljudi određenim primjerom žele pokazati da su neki politeisti zapravo neuki muslimani. Međutim, ne shvataju da navedeni primjer pokazuje upravo suprotno od njihove tvrdnje. Zato ćemo taj primjer ovdje radi pojašnjenja navesti i ukratko razmotriti:

> *Čovjeka koji živi odvojeno od civilizacije obuzme tuga. Nema mogućnosti putovati te se na kraju obrati jedinom šejhu u selu. O njemu je čuo samo dobro, a svi potvrđuju da je učen čovjek.*
>
> *Međutim, i taj je učenjak neuk te ga uputi da doziva umrle u pomoć kako bi oni otklonili uzroke njegove teške situacije. To obrazlaže izjavom koja se pripisuje Poslaniku ﷺ, ali je ustvari izmišljena.*
>
> *Čovjek zatim postupi prema toj uputi: doziva umrle i moli ih za spas, ozdravljenje i uklanjanje nevolje. Time od njih traži ono što može dati samo Allah i tako čini veliki širk, vjerujući da slijedi uputu Poslanika ﷺ.*
>
> *Moglo bi se, dakle, reći da taj čovjek nije htio ništa drugo nego pokoravati se Allahu i slijediti Njegovog Poslanika.*

O tome treba reći sljedeće:

- Osoba u ovom hipotetskom primjeru sigurno ne poznaje značenje islamskog svjedočenja vjere. Taj čovjek time ne ispunjava uslov znanja i zato se nikako ne može smatrati muslimanom.
- Čovjek obožava nekoga mimo Allaha. Time je to pridruženo biće uzeo za *ilāh*, pa se nikako ne može smatrati čovjekom koji je ostvario *lā ilāha illa-ḷḷāh*. On nije musliman ni *muḫliṣ*, nije hanif i ne slijedi vjeru (*millah*) Ibrahima عليه السلام. Također nije ostvario načelo odbacivanja taguta.
- Osim toga, vjerovao je da mrtvi zaslužuju obožavanje i zato je od njih tražio ono što može podariti samo Stvoritelj.
- To što se taj čovjek ubraja među muslimane ne mijenja ništa od prethodno navedenog. Isto tako ni kod arapskih idolopoklonika nije ništa

mijenjalo to što su sebe ubrajali među sljedbenike Ibrahima ﷺ i njegova dina.

- To što je povjerovao u taj izmišljeni hadis samo potvrđuje već rečeno. Da je zaista poznavao temelj islama, bilo bi nezamislivo da taj temelj odbaci zbog neke potpuno suprotne tvrdnje.

  U suprotnom bi bilo moguće da musliman povjeruje u bilo koju tvrdnju bez ikakvih posljedica. Primjer za to bio bi pokušaj da neko muslimana uvjeri u hadis koji navodno dokazuje da Allah ﷻ ima sina.

  Bi li bilo zamislivo da musliman povjeruje u takav hadis? Bismo li takvog čovjeka tek tako smatrali muslimanom samo zato što se izjašnjava kao musliman? Bismo li i ovdje rekli: „Taj je čovjek musliman jer je samo htio slijediti Poslanika ﷺ“?

  Bez sumnje bi svako odmah prigovorio da takav čovjek nikako nije mogao razumjeti islam. Isto bi se moralo reći i za osobu iz prethodnog primjera.

- Osim toga, taj je primjer daleko od današnje stvarnosti. Problem je u tome što sljedbenici tog zabludjelog mišljenja zapravo uopće nemaju u vidu takve pojedinačne, navodne izuzetke kakav je prikazan u spomenutom primjeru. Time postaje vidljiva i određena neiskrenost.

  Takvi ljudi svoje zaključke ne primjenjuju samo na jedan takav krajnji slučaj nego ih prenose na sve ostale ljude. Čak bi i prema njihovom zabludjelom mišljenju bilo nedopušteno situaciju iz primjera izjednačiti sa situacijom ljudi koji Kur’an slušaju i čitaju danonoćno, a neki ga čak uče napamet, te kojima je pristup znanju u doba savremenih komunikacija znatno olakšan.

„Ni onaj ko čini širk pod prisilom nije mušrik“

U toj se tvrdnji poziva na stanje prisile, takozvani *ikrāh*, kako bi se poduprlo vlastito mišljenje. Islamski izvori spominju načelo opravdanja zbog prisile, koje je zaista utemeljeno i važeće. Prema tom načelu, pod određenim okolnostima muslimanu je dopušteno da izgovori politeističke izjave, a da ih iznutra ne prihvata.

Tvrdnja glasi: „Ako *mukrah*/prisiljeni uprkos svom politeizmu ne postaje mušrik, to znači da se i neuki mušrik može smatrati muslimanom.“

Stvarna je situacija sljedeća: izvana se kod prisiljene osobe vidi da obožava nešto mimo Allaha, odriče se islama ili čini nešto slično.

Kada je riječ o izjavi kufra, u islamskom pravu se osoba u pravilu smatra nemuslimanom. Ne bi bilo dopušteno nagađati: „Ta je osoba izgovorila jasnu izjavu kufra, ali je možda u sebi ipak ostvarila iman.“

Među ranim muslimanima postojao je konsenzus o načelu povezanosti unutrašnjeg i vanjskog *(at-talāzumu baina ẓ-ẓāhiri wa-l-bāṭin)*. Kada bi se ta povezanost mogla proizvoljno razdvojiti, nijedan propis šerijata niti ijedna islamskopravna ocjena ne bi ostali na snazi. Kad god bi neko nešto izjavio, njegova bi se izjava mogla poništiti uz obrazloženje da u srcu možda vjeruje drukčije.

Do takvog je apsurdnog zaključka došlo samo nekoliko sekti iz ranog perioda islama, posebno *ǧahmiyyah*. Podrobno razmatranje te grupe prevazišlo bi okvir i temu ove knjige. Ipak, treba napomenuti da ni ta zabludjela sekta nikada nije otišla toliko daleko da politeistu smatra muslimanom.

Posmatranjem historijskog razvoja postaje jasno da se pogrešna načela koja su postavile te sekte najčešće nisu provodila do krajnjih posljedica. I *ǧahmiyyah* je ustuknula pred određenim zaključcima ili joj neki od njih možda nikada nisu ni pali na pamet.

Osim toga, *ǧahmiyyah* ne bi opravdala čovjeka zbog nepoznavanja temelja islama, jer je upravo znanje za nju bilo odlučujući činilac koji čovjeka čini muslimanom.

Povezanost unutrašnjeg i vanjskog stoga je čvrsto utvrđeno načelo u islamskoj teologiji i pravu. Za ukidanje te povezanosti u posebnim slučajevima potreban je izričit dokaz iz islamskih izvora.

Jedna takva posebna situacija jeste *ikrāh*. U tom se slučaju muslimanskom posmatraču nalaže da ne sudi prema onome što vidi izvana.

O tome u Kur’anu stoji:

﴿مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ
بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ١٠٦﴾

Onoga ko počini kufr prema Allahu, nakon što je u Njega vjerovao (īmān) – osim ako bude na to primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjeri[144] – čeka Allahova kazna. A one koji grudi svoje nevjerstvu (kufr) otvore stići će srdžba Allahova i njih čeka patnja velika.
[sura En-Nahl, 16:106]

Kada bi se čovjek i bez prisile mogao smatrati muslimanom uprkos jasnoj izjavi kufra ili širka, ovaj ajet ne bi imao nikakvog smisla. Da je tako, ne bi uopće bilo potrebe praviti izuzetak za *ikrāh*.

U ovom se ajetu, dakle, izričito spominju i izuzetak *ikrāh*a i povezanost vanjskog i unutrašnjeg.

„Ako se kufr može opravdati neznanjem, onda isto mora važiti i za širk“

Drugi prividni argument polazi od činjenice da neznanje u nekim slučajevima zaista može biti razlog za opravdanje – naprimjer, kada čovjek odbaci kur’anski ajet zato što ga uopće nije poznavao.

Na to pogrešno razumijevanje već je dovoljno odgovoreno u jednom od prethodnih poglavlja. Ovdje se samo ponovo spominje jer se ta tvrdnja ponekad iznosi kako bi se ideja o „politeističkom muslimanu“ učinila mogućom.

Kao što je već podrobno objašnjeno, u ovom slučaju odbacivanja kur’anskog ajeta uopće ne dolazi do stvarnog kufra. Ako čovjek ne poznaje određeni kur’anski ajet, ne može se ni reći da ga je odbacio. Taj je čovjek zapravo osporio dotični tekst samo zato što nije pouzdano znao je li uopće riječ o tekstu objave.

Iz rečenog se vidi protivrječnost pitanja: „Ako čovjek može biti opravdan u kufru, zašto ne bi mogao biti opravdan i u širku?“

[144] Stilska je odlika arapskog jezika izostavljanje očitog dijela rečenice. Tako je i u arapskom tekstu ovog ajeta izostavljen dio rečenice koji je u prijevodu dopunjen („čeka Allahova kazna“). To se javlja u rečeničnim konstrukcijama poput: „Ko god čini ovo ili ono… (takav je i takav).“

Ako čovjek izgovori ili u sebi vjeruje nešto što ga zaista čini nemuslimanom, poslije toga više nema ni prepreke tekfiru. Čovjek takvo stanje može poništiti samo tevbom, odnosno napuštanjem toga i iskrenim pokajanjem.

Kao što je već pokazano, kufr uopće ne nastaje ako čovjek, naprimjer, porekne tekst objave iz potpunog neznanja, izgovori izjavu nevjerstva u snu ili se nađe u sličnoj situaciji.

Takvi slučajevi ne mogu poslužiti kao dokaz da politeista zbog neznanja može postati monoteista. Kao što je u ovoj knjizi više puta objašnjeno, već samo čovjekovo nepoznavanje monoteizma onemogućava da se kod njega ostvari islam. Zato se politeista samo zbog svog neznanja ne može proglasiti monoteistom.

Ispravno i pogrešno razumijevanje prepreka tekfiru (mawāniʿu t-takfīr)

Nadovezujući se na prethodnu tvrdnju, u ovom će se odjeljku razmotriti prepreke tekfiru, jer danas među muslimanima vlada velika zbrka u vezi s tom temom.

Iz poglavlja o neopravdanom tekfiru već je jasno da prepreke tekfiru zapravo sprečavaju sam nastanak kufra. Naprimjer, zbog nepoznavanja nekog teksta uopće ne dolazi do njegova stvarnog odbacivanja.

Isto vrijedi i za slučajeve u kojima se uopće ne može govoriti o činu u pravom smislu, jer nije učinjen s potrebnom sviješću. Time se objašnjava i zašto islamsko pravo sljedećim osobama priznaje opravdanje za takve postupke ili izjave:

- Neuračunljiva osoba odnosno osoba s intelektualnim teškoćama
- Dijete
- Osoba koja spava
- Neko kome se omakne jezik
- Neko ko samo citira neku izjavu
- Neko ko uopće nije svjestan samog čina

S islamskopravnog stanovišta svim je tim osobama zajedničko jedno: ni na koji način nisu odgovorne za svoje izjave.

Prema šerijatu, izjave takvih osoba prosuđuju se kao da nikada nisu ni izrečene. Razlog je to što osoba:

- ili uopće nije namjeravala izgovoriti izjavu ili izvršiti čin, kao što je slučaj s osobom koja spava, nekim kome se omakne jezik i sličnim slučajevima;
- ili joj se namjera u pravnom smislu ne računa toliko da bi ta osoba za to mogla biti pozvana na odgovornost – kao kod djeteta ili neuračunljive osobe.

Bilo bi apsurdno tu situaciju primijeniti na ljude koji, potpuno odgovorni i pri punoj svijesti, obožavaju nešto mimo Allaha ﷻ. Kao što je već objašnjeno, jezičko značenje širka je bez sumnje prisutno kod svakog politeiste.

Navedeni argument u konačnici znači da se na osnovu slučaja osobe koja nešto uopće nije namjeravala donosi zaključak o drugoj osobi koja isti čin vrši pri punoj svijesti!

To bi bilo kao reći: „Budna je osoba opravdana zato što je opravdana i osoba koja spava.“ To je očito apsurdno. Ova se stvar može dodatno pojasniti hadisom koji neki ljudi navode u prilog tom pogrešnom načinu dokazivanja.

... ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ، أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ

> *... Zatim je od silne radosti rekao: „O Allahu, Ti si moj rob, a ja sam Tvoj Gospodar.“ Pogriješio je od silne radosti.*[145]

Jasno je da osoba spomenuta u ovom hadisu tu izjavu zapravo uopće nije namjeravala izgovoriti.

Neki ljudi tvrde da bi, budući da je ta osoba opravdana za jasnu izjavu kufra, isto moralo važiti i za politeistu.

[145] Muslim prenosi od Enesa ibn Malika رضي الله عنه.

Kao što je već jasno, ta je tvrdnja krajnje apsurdna jer u osnovi kaže: „Ako je taj čovjek opravdan za nenamjernu izjavu, onda i drugi mogu biti opravdani za namjerne izjave.“

Prema toj tvrdnji, čovjek bi mogao biti opravdan čak i za potpuno istu rečenicu spomenutu u hadisu ako bi je izgovorio potpuno namjerno i s punim uvjerenjem!

Jednako je očit i slučaj pukog prenošenja izjava koje protivrječe islamu. Ako osoba samo citira takvu izjavu, ona joj se ne može pripisati kao vlastita izjava. U suprotnom nijedan musliman ne bi mogao čitati Kur'an jer se u njemu na više mjesta citiraju izjave idolopoklonika.

Jednako je očito da je opravdan i onaj ko ne poznaje stvarno stanje neke stvari pa je zato pogrešno procijeni. Naprimjer, ako slijepa osoba padne na sedždu ne znajući da se pred njom nalazi kumir, time očito ne izlazi iz islama.

Čovjek bi morao biti krajnje zbunjen da pomisli:

„Ova je slijepa osoba obožavala kumira uz Allaha, a ipak je opravdana. Dakle, činila je širk*, ali joj je Allah taj* širk *ipak oprostio.“*

Još bi groteskniji bio sljedeći zaključak:

„Stoga je i onaj ko zaista obožava kumira i to otvoreno priznaje također opravdan musliman ako je to činio iz neznanja.“

Time postaje jasno da teški nesporazumi i pogrešni zaključci nastaju kada ljudi ne razumiju ni najjednostavnije osnove takvih pitanja.

Završna riječ

Na osnovu brojnih islamskih izvornih tekstova u ovoj je knjizi pojašnjeno izvorno muslimansko razumijevanje monoteizma. Pokazalo se da se tekstovi Kur'ana i Sunneta te izjave ranih učenjaka potpuno podudaraju u objašnjenju temeljnog islamskog učenja.

Svi ti izvori opisuju obožavanje isključivo Stvoritelja i pokornost Njemu kao temeljnu poruku islama, bez koje je nezamisliv islam u praksi.

Prema islamskim izvorima nezamisliv je musliman koji obožava bilo šta mimo Allaha ﷻ, bilo predmete, bića ili ljude, ili im se bezuslovno pokorava.

Prividni argumenti koji se danas ponegdje iznose kako bi se dokazalo suprotno od tih temeljnih načela počivaju na potpuno pogrešnoj metodi dokazivanja, koju moraju odbaciti i islamski izvori i zdrav razum. Takvi bi se postupci stoga i u prirodnim naukama ili drugim područjima života smatrali iracionalnim.

Ova je knjiga trebala omogućiti naučnu i nepristrasnu raspravu o teološkim izvornim tekstovima, bez nastojanja da se brane bilo kakve sklonosti ili lična mišljenja. Ako je u tome uspjela, sva zahvala, i na početku i na kraju, pripada Gospodaru svjetova.

Njemu ﷻ ovom prilikom zahvaljujem na svim Njegovim blagodatima, a posebno na tome što je omogućio pisanje ove knjige. Zatim zahvaljujem svojoj porodici na podršci, kao i svima koji su doprinijeli dovršenju ove knjige i čiji je trud omogućio da ona bude objavljena u ovom dorađenom obliku.

Na kraju ostaje nada da će ova knjiga dati koristan doprinos pojašnjenju izvornog islamskog učenja na bosanskom govornom području.

… a uz sve što sam rekao treba napomenuti:

… a Allah najbolje zna.

والله أعلم

ورحم الله علماء المسلمين

وصلّى الله على نبيّنا محمّد وآله وصحبه ومن والاه

والحمد لله ربّ العالمين

Napomene o transkripciji

• U tekstu se arapske riječi i imena koji su ušli u bosanski jezik pišu prema pravopisu bosanskoga jezika, bez znakova naučne transkripcije (naprimjer: hadis, širk, tevhid, ihlas, šerijat, tefsir, Buhari, Taberi, Ebu Hurejre, sura El-Bekare).

• Naučna transkripcija prema međunarodno priznatom sistemu Njemačkog orijentalističkog društva (DMG) primjenjuje se samo tamo gdje je potrebna: kada se raspravlja o samoj arapskoj riječi, u arapskim izrazima i navodima, kod stručnih termina bez ustaljenog bosanskog oblika te u indeksu autora i u literaturi. Za nju važe sljedeća pravila:

• *Hamzah* se bilježi samo unutar i na kraju arapske riječi, a izostavlja na njenom početku (naprimjer: Isḥāq, ali Qurʾān i ʿulamāʾ).

• Diftonzi se bilježe kao au i ai (naprimjer: *baina*), a ispred samoglasnika kao aw i ay (*al-bayān*).

• Udvajanje suglasnika (*šaddah*) prikazuje se dvostrukim pisanjem odgovarajućeg slova, kao u samoj riječi *šaddah*.

• Pridjevski nastavak *-iyy* (tzv. *nisbah*) na kraju riječi piše se skraćeno kao *-ī* (naprimjer: al-Buḫārī), a unutar izraza kao *-iyy*.

• *Tāʾ marbūṭah* („zatvoreno t“) bilježi se slovom h na kraju riječi, a slovom t kada je riječ povezana s narednom (naprimjer: sūrah, ali sūratu l-Baqarah).

• *Ẓāʾ* (ظ) se prema ustaljenoj upotrebi transkribuje znakom ẓ. Međutim, s lingvističkog bi stanovišta transkripcija znakom ḏ̣ bila tačnija i jasnija jer je *ẓāʾ* emfatička varijanta slova *ḏāl*, a ne slova *zāy*.

• Koliko je to moguće, riječi se povezuju u skladu s tokom arapskog govora kako bi se zapis što više približio pravilnom arapskom izgovoru.

• Arapski padežni nastavci zadržavaju se samo u arapskim izrazima i navodima; u bosanskoj rečenici transkribovane riječi dobijaju bosanske nastavke (naprimjer: „drugog *ilāha*“, „u području *rubūbiyyaha*“).

• Vlastita imena spojena s imenom „Allah“ pišu se u transkripciji zajedno, poput ʿAbduḷḷāh (u tekstu: Abdullah). Ostale se složenice u transkripciji pišu odvojeno (naprimjer: ʿAbdu r-Razzāq, ʿAbdu l-ʿAzīz), a u tekstu zajedno (Abdurrahman).

• U transkripciji se riječ *ibnu* („sin“) piše velikim početnim slovom na početku imena, a malim između imena, naprimjer: Ibnu Abī Šaibah, Mālik ibnu Anas. U tekstu se prema pravopisu piše ibn: Ibn Ebi Šejbe, Malik ibn Enes.

Napomene o oblikovanju te pisanju velikog i malog početnog slova u transkribovanim riječima

Ovo djelo općenito slijedi formalna pravila akademskih publikacija. Najvažnija su ukratko predstavljena u nastavku:

• Transkribovane arapske riječi pišu se malim slovom i kurzivom.

• Izuzetak su vlastita imena osoba, mjesta, ustanova i slično. Ona se pišu velikim početnim slovom i bez kurziva. Naslovi pisanih djela pišu se velikim početnim slovom i kurzivom kako bi se istakli i razlikovali od imena autora.

• Riječi i imena koji su ušli u bosanski jezik ne transkribuju se, nego se pišu prema pravopisu bosanskoga jezika i bez kurziva, naprimjer: hadis, šerijat, džihad, tevhid. Naslovi djela i u tom se obliku pišu kurzivom (naprimjer: *Sahih*, *Musned*, *Sunen*).

• Stručni termini bez ustaljenog bosanskog oblika transkribuju se, naprimjer: *ilāh*, *ḥanīfiyyah*, *rubūbiyyah*.

• Radi čitljivosti takvi se termini upotrebljavaju štedljivo i uvijek se definiraju pri prvom spominjanju.

• Transkribovani navodi na izvornom jeziku uvijek se pišu malim slovom i kurzivom.

Literatura

- U cijeloj knjizi za citate su, radi lakšeg pronalaženja, korišteni tekstovi odgovarajućih izdanja iz digitalne biblioteke *al-Maktabatu š-šāmilah*. Treba napomenuti da su izdanja iz biblioteke *al-Maktabatu š-šāmilah* često revidirana (naprimjer, označavanjem svih samoglasnika u tekstovima).
- Budući da su korišteni izvori arapska djela i da svako ko ih želi konsultirati svakako mora vladati arapskim jezikom, u ovoj se bibliografiji navode izvorni naslovi i podaci o djelima na arapskom jeziku.
- Ovdje navedeni podaci o djelima i njihovim autorima također su preuzeti iz *al-Maktabatu š-šāmilah* te su mjestimično dopunjeni.
- Unosi su unutar svakog odjeljka poredani abecedno, pri čemu se najpoznatije ime navodi u kapitalicama.
- Kod godina smrti autora i godina izdanja djela najprije se navodi godina po *Hidžri*, a zatim godina po novoj eri.

Kur'an

Izvorni tekst na arapskom jeziku. Prijevod kur'anskih navoda u ovom bosanskom izdanju uglavnom slijedi prijevod Muhameda Mehanovića, a mjestimično prijevod Besima Korkuta (Kur'an s prijevodom); gdje autor tumači pojedinu riječ, prijevod slijedi autorovo razumijevanje. Arapski izrazi u oblim zagradama preuzeti su iz autorovog izvornog teksta.

Tefsirska djela zasnovana na hadiskoj predaji:

IBNU ABĪ ḤĀTIM AR-RĀZĪ, ʿABDU R-RAḤMĀN (U. 327/939): *Tafsīru l-Qurʾāni l-ʿaẓīm*

الكتاب: تفسير القرآن العظيم لابن أبي حاتم
الناشر: مكتبة نزار مصطفى الباز - المملكة العربية السعودية،
المحقق: أسعد محمد الطيب، الطبعة: الثالثة، 1419 هـ - 1999 م

MUQĀTIL IBNU SULAIMĀN, ABŪ L-ḤASAN (U. 150/767): *Tafsīru Muqātil ibni Sulaimān*

الكتاب: تفسير مقاتل بن سليمان
الناشر: دار إحياء التراث - بيروت، المحقق: عبد الله محمود شحاته،
الطبعة: الأولى - 1423 هـ - 2003م

AṬ-ṬABARĪ, MUḤAMMAD IBNU ĞARĪR (U. 310/923): *Ğāmiʿu l-bayān ʿan taʾwīli āyi l-Qurʾān* (= *Tafsīr aṭ-Ṭabarī*)

الكتاب: تفسير الطبري = جامع البيان عن تأويل آي القرآن
الناشر: دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع والإعلان، المحقق:
الدكتور عبد الله التركي، الطبعة: الأولى، 1422 هـ - 2001 م، عدد
الأجزاء: 26

الكتاب: تفسير الطبري = جامع البيان عن تأويل آي القرآن
الناشر: مؤسسة الرسالة، المحقق: أحمد محمد شاكر، الطبعة:
الأولى، 1420 هـ - 2000 م، عدد الأجزاء: 24

Djela hadiske predaje:

AḤMAD IBNU ḤANBAL, ABŪ ʿABDILLĀH (U. 241/856): *al-Musnad*

الكتاب: مسند الإمام أحمد بن حنبل
الناشر: مؤسسة الرسالة، المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد وآخرون، الطبعة: الأولى، 1421 هـ - 2001 م

الكتاب: مسند الإمام أحمد بن حنبل
الناشر: دار الحديث – القاهرة، المحقق: أحمد محمد شاكر، الطبعة: الأولى، 1416 هـ - 1995 م، عدد الأجزاء: 8

AL-BUḪĀRĪ, MUḤAMMAD IBNU ISMĀʿĪL (U. 256/870): *Ṣaḥīḥu l-Buḫārī*

الكتاب: الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه = صحيح البخاري
الناشر: دار طوق النجاة، المحقق: محمد زهير بن ناصر الناصر، الطبعة: الأولى، 1422هـ - 2001 م، عدد الأجزاء: 9

AL-BUḪĀRĪ, MUḤAMMAD IBNU ISMĀʿĪL (U. 256/870): *al-Adabu l-mufrad*

الكتاب: الأدب المفرد
الناشر: دار البشائر الإسلامية - بيروت، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي، الطبعة: الثالثة، 1409 هـ - 1989 م، عدد الأجزاء: 1

IBNU MĀĞAH, ABŪ ʿABDILLĀH MUḤAMMAD (U. 273/887): *as-Sunan*

الكتاب: سنن ابن ماجه
الناشر: دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي، عدد الأجزاء: 2

IBNU ʿADIYY, ABŪ AḤMAD AL-ĞURĞĀNĪ (U. 365/976): *al-Kāmilu fī ḍuʿafāʾi r-riğāl*

الكتاب: الكامل في ضعفاء الرجال
الناشر: الكتب العلمية - بيروت-لبنان، تحقيق: عادل أحمد عبد الموجود - علي محمد معوض، الطبعة: الأولى، 1418هـ - 1997م

AL-LĀLAKĀʾĪ, ABŪ L-QĀSIM HIBATULLĀH (U. 418/1027): *Šarḥu uṣūli ʿtiqādi ahli s-sunnati wa-l-ğamāʿah*

الكتاب: شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة
الناشر: دار طيبة - السعودية، المحقق: أحمد بن سعد بن حمدان الغامدي، الطبعة: الثامنة، 1423هـ - 2003م، عدد الأجزاء: 9

MUSLIM, IBNU L-ḤAĞĞĀĞ AN-NAISĀBŪRĪ (U. 261/875): *Ṣaḥīḥu Muslim*

الكتاب: المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم
الناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي ، الطبعة: الأولى، 1374 هـ - 1954، عدد الأجزاء: 5

AT-TIRMIḎĪ, ABŪ ʿĪSĀ MUḤAMMAD IBNU ʿĪSĀ (U. 279/893): *as-Sunan*

الكتاب: سنن الترمذي
الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي - مصر، المحقق: أحمد محمد شاكر وآخرون، الطبعة: الثانية، 1395هـ - 1975 م، عدد الأجزاء: 5

الكتاب: سنن الترمذي
الناشر: دار الغرب الإسلامي - بيروت ، المحقق: بشار عواد معروف، الطبعة: 1419هـ - 1998م، عدد الأجزاء: 6

Ostali arapski izvori:

IBNU ISḤĀQ, MUḤAMMAD (U. 151/768): *Sīratu bni Isḥāq*

الكتاب: سيرة ابن إسحاق (كتاب السير والمغازي)
الناشر: دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي، عدد الأجزاء: 2

IBNU HIŠĀM, MUḤAMMAD (U. 213/828): *Sīratu bni Hišām*

الكتاب: السيرة النبوية لابن هشام
الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده بمصر، المحقق: مصطفى السقا وإبراهيم الأبياري وعبد الحفيظ الشلبي، الطبعة: الثانية، 1375هـ - 1955 م، عدد الأجزاء: 2

AṬ-ṬABARĪ, MUḤAMMAD IBNU ĞARĪR (U. 310/923): *Tārīḫu l-umami wa-l-mulūk*

الكتاب: تاريخ الطبري = تاريخ الرسل والملوك، وصلة تاريخ الطبري
الناشر: دار التراث - بيروت، الطبعة: الثانية - 1387 هـ - 1967م، عدد الأجزاء: 11

IBNU MANẒŪR, MUḤAMMAD IBNU MUKARRAM (U. 711/1311): *Lisānu l-ʿarab*

الكتاب: لسان العرب
الناشر: دار صادر - بيروت، الطبعة: الثالثة - 1414 هـ - 1993م،
عدد الأجزاء: 15

Ostali izvori (uz poglavlje o predaji u judaizmu i kršćanstvu):

BIBLIJA: prijevod Martina Luthera (originalni naslov: *Die Bibel, nach Martin Luther*)

Standardno izdanje s apokrifima, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2006.

EHRMAN, Bart D.: *Misquoting Jesus: The Story Behind Who Changed the Bible and Why*

2005, HarperSanFrancisco, prvo izdanje.

MARGOLIOUTH, David Samuel: *Lectures on Arabic Historians [Delivered before the University of Calcutta, February 1929].*

ZERBST, CHRISTA I WEIST, CHRISTOPH: *Nauka o Bibliji* (originalni naslov: *Bibelkunde*)

Evangelischer Presseverband in Österreich, 1987.

Hronološki pregled ranih islamskih autora

- Imena su poredana prema godinama smrti. Najprije se navodi godina po *Hidžri*, a zatim godina po novoj eri.
- Najprije se navodi najpoznatije ime, a poslije zareza ostala poznata imena.

150/767	**Muqātil ibnu Sulaimān**, Abū l-Ḥasan
151/768	**Ibnu Isḥāq**, Muḥammad
204/820	**aš-Šāfiʿī**, Muḥammad ibnu Idrīs
213/828	**Ibnu Hišām**, Muḥammad
241/856	**Aḥmad ibnu Ḥanbal**, Abū ʿAbdillāh
256/870	**al-Buḫārī**, Muḥammad ibnu Ismāʿīl
261/875	**Muslim**, Ibnu l-Ḥaǧǧāǧ an-Naisābūrī
273/887	**Ibnu Māǧah**, Abū ʿAbdillāh Muḥammad
275/889	**Abū Dāwūd as-Siǧistānī**, Sulaimān ibnu l-Ašʿaṯ
279/893	**at-Tirmiḏī**, Abū ʿĪsā Muḥammad ibnu ʿĪsā
310/923	**aṭ-Ṭabarī**, Muḥammad ibnu Ǧarīr
327/939	**Ibnu Abī Ḥātim ar-Rāzī**, ʿAbdu r-Raḥmān
365/976	**Ibnu ʿAdiyy**, Abū Aḥmad al-Ǧurǧānī
418/1027	**al-Lālakāʾī**, Abū l-Qāsim Hibatuḷḷāh